

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ

Στυλιανός Ιωάννου

**Η κατάκτηση αναιτιατικών, αυτοπαθών, αλληλοπαθών και αποθετικών ρημάτων
μονόγλωσσων ελληνόφωνων παιδιών με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΘΗΝΑ 2016

Στυλιανός Ιωάννου

**Η κατάκτηση αναιτιατικών, αυτοπαθών, αλληλοπαθών και αποθετικών ρημάτων
μονόγλωσσων ελληνόφωνων παιδιών με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΠΟΠΤΡΙΑ: Βαρλοκώστα Σπυριδούλα

ΕΠΙΤΡΟΠΗ: Βαρλοκώστα Σπυριδούλα

Μαρκόπουλος Γιώργος

Σπυρόπουλος Βασίλης

ΑΘΗΝΑ 2016

Copyright © , Στυλιανός Ιωάννου, 2016 ...

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή	3
1. Παρουσίαση της Ειδικής Γλωσσικής Διαταραχής	4
1.1. Η Ειδική Γλωσσική Διαταραχή (ΕΓΔ).....	5
1.2. Συχνότητα, κληρονομικότητα, συν-νοσηρότητα και αποκατάσταση της ΕΓΔ.....	5
1.3. Η κλινική εικόνα και οι τύποι της ΕΓΔ.....	7
1.4. ΕΓΔ και τυπική ανάπτυξη – Υπόθεση Συνεχούς της Γλωσσικής Κατάκτησης.	9
1.5. Η φύση του ελλείμματος στην ΕΓΔ.....	11
1.5.1. Γραμματικές προσεγγίσεις για την ΕΓΔ.....	11
1.5.2. Ακουστικές επεξεργαστικές προσεγγίσεις για την ΕΓΔ.....	14
1.5.3. Επεξεργαστικές προσεγγίσεις για την ΕΓΔ	17
1.5.4. Επεξεργαστικές προσεγγίσεις για διεπίπεδο σύνταξης-σημασιολογία	19
1.6. Συμπεράσματα	20
2. Θεωρητικό τμήμα.....	22
2.2. Αναιτιατικές δομές.....	25
2.2.1. Προσέγγιση της κεφαλής CAUS (Alexiadou, Anagnostopoulou & Schaefer).....	27
2.2.2. Υπόθεση Tsimplici (2006, 1989) για αναιτιατικά	31
2.2.3. Προσέγγιση Zombolou (2004).....	32
2.2.4. Σύγκριση υποθέσεων για αναιτιατικές δομές	38
2.3. Αυτοπαθείς και Αλληλοπαθείς δομές στα Ελληνικά.....	39
2.3.1. Υπόθεση Tsimplici για αυτοπαθείς δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας.....	41
2.3.2. Προσέγγιση Zombolou για αυτοπαθείς δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας.....	42
2.3.3. Σύγκριση θεωριών για μη-ενεργητικής μορφολογίας αυτοπαθείς δομές.....	45
2.4. Αποθετικές δομές στα Νέα Ελληνικά	46
2.4.1. Προσέγγιση Zombolou (2004) για τα αποθετικά	47

2.4.2. Συμπεράσματα για αποθετικά	48
2.5. Παθητικές, αναιτιατικές και αυτοπαθείς δομές στην κατάκτηση.....	49
2.5.1. Υπόθεση της αργής ωρίμανσης των Α-αλυσίδων και UPR.....	49
2.5.2. Έρευνες αντιτιθέμενες στην υπόθεση της αργής ωρίμανση των Α-αλυσίδων.	53
2.5.3. Διαγλωσσική έρευνα των Armon-Lotem et al. (2016).....	55
2.5.4. Συμπεράσματα για την κατάκτηση παθητικών, αναιτιατικών, αυτοπαθών.....	58
3. Υποθέσεις για τα αποτελέσματα της έρευνας.....	59
4. Μεθοδολογία.....	62
4.1. Η βασική δοκιμασία.....	63
4.2. Επιπλέον υλικά για την έρευνα.....	65
4.3. Οι πληθυσμοί, η διαδικασία και ο χώρος διεξαγωγής της έρευνας	66
5. Αποτελέσματα της έρευνας.....	68
6. Συμπεράσματα και προεκτάσεις	76
Επίλογος	80
Βιβλιογραφία	81
Παράρτημα	86

Εισαγωγή

Στην παρούσα εργασία παρουσιάζουμε μία έρευνα πάνω στην παραγωγή αναιτιατικών, αυτοπαθών, αλληλοπαθών και αποθετικών δομών από παιδιά με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή-ΕΓΔ (Specific Language Impairment-SLI). Οι αυτοπαθείς, αλληλοπαθείς, αναιτιατικές και αποθετικές ρηματικές δομές στα Ελληνικά είναι δομές που μοιράζονται την ίδια μη-ενεργητική μορφολογία. Χρησιμοποιήσαμε μια δοκιμασία εκμαίευσης συντακτικών δομών με τη βοήθεια έγχρωμων κινούμενων εικόνων με ήχο. Εξετάστηκαν μονόγλωσσα ελληνόφωνα παιδιά με ΕΓΔ, γλωσσικά αντίστοιχα παιδιά τυπικής ανάπτυξης καθώς και ενήλικες φυσικοί ομιλητές της Ελληνικής.

Ο στόχος μας είναι διπλός. Αφενός η διερεύνηση των ελλειμμάτων που παρουσιάζονται κατά τη γλωσσική κατάκτηση στην ΕΓΔ και η σύγκριση τους με τα ελλείμματα που παρουσιάζονται στην τυπική ανάπτυξη. Αφετέρου ο εντοπισμός τυχόν προβλημάτων στην κατάκτηση δομών μη-ενεργητικής μορφολογίας στην Ελληνική. Τα αποτελέσματα έδειξαν α) ότι τα παιδιά με ΕΓΔ δε διαφέρουν σημαντικά από τα γλωσσικά αντίστοιχα παιδιά τυπικής ανάπτυξης στις επιδόσεις τους και β) οι δομές με μη-ενεργητική μορφολογία στην Ελληνική παρουσιάζουν δυσκολίες στην κατάκτησή τους. Η ερμηνεία των δεδομένων μας υποστηρίζει την «Υπόθεση της Μοναδικότητας (*Uniqueness Hypothesis*)» (Armon-Lotem et al. 2016), σύμφωνα με την οποία η έλλειψη μοναδικότητας στο σχηματισμό των συντακτικών δομών φαίνεται να δημιουργεί προβλήματα στην κατάκτησή τους.

Η εργασία μας είναι χωρισμένη σε έξι ενότητες. Η πρώτη ενότητα (1) είναι αφιερωμένη στην παρουσίαση και ερμηνεία των ελλειμμάτων στην ΕΓΔ. Θα εξετάσουμε τη συχνότητα εμφάνισης, την κλινική εικόνα, τη σχέση ΕΓΔ και τυπικής ανάπτυξης και τις υποθέσεις που έχουν αναπτυχθεί γύρω από τα ελλείμματα στην ΕΓΔ. Συγκρίνοντας όλα τα παραπάνω στοιχεία θα καταλήξουμε πως η υπόθεση του *Συνεχούς της Γλωσσικής Κατάκτησης* μπορεί να περιγράψει καλύτερα τα ελλείμματα της ΕΓΔ.

Η δεύτερη ενότητα (2) αποτελεί το θεωρητικό τμήμα της εργασίας. Στην ενότητα αυτή θα εξετάσουμε υποθέσεις για τη μορφοσυντακτική και σημασιολογική ανάλυση των δομών προς εξέταση. Επιπλέον, θα παρουσιάσουμε τα προβλήματα στην κατάκτηση

των δομών, όπως αναφέρονται στη βιβλιογραφία. Τα συμπεράσματα της ενότητας θα οδηγήσουν στη διαμόρφωση των υποθέσεων μας για τα αποτελέσματα της έρευνας.

Στις ενότητες τρία (3) έως έξι (6) θα ασχοληθούμε αποκλειστικά με το ερευνητικό κομμάτι και τα αποτελέσματα. Στην ενότητα τρία θα παραθέσουμε τις υποθέσεις μας για τα αποτελέσματα της έρευνας. Στην ενότητα τέσσερα παραθέτουμε τη μεθοδολογία της έρευνας μας. Στην ενότητα πέντε παραθέτουμε τα αποτελέσματα της έρευνας μας με τη στατιστική ανάλυση. Τέλος στην ενότητα έξι οδηγούμαστε σε συμπεράσματα επεξεργαζόμενοι τα αποτελέσματα.

1. Παρουσίαση της Ειδικής Γλωσσικής Διαταραχής

Στην παρούσα ενότητα θα εξετάσουμε την Ειδική Γλωσσική Διαταραχή (ΕΓΔ- Specific Language Impairment). Η συγκεκριμένη αναπτυξιακή διαταραχή παρουσιάζει ετερογενή και αλληλεπικαλυπτόμενα συμπτώματα τα οποία έχουν οδηγήσει σε μία εκτενή συζήτηση γύρω από τη φύση των ελλειμμάτων της. Στόχος μας είναι να θέσουμε κάποιους βασικούς άξονες με τους οποίους μπορούμε να προσεγγίσουμε όσο το δυνατό πιο συνολικά τη συγκεκριμένη διαταραχή. Αφού επιχειρήσουμε έναν ορισμό της ΕΓΔ, θα αναφερθούμε στη φύση των συμπτωμάτων, στην κλινική εικόνα των παιδιών με ΕΓΔ καθώς και στη συχνότητα, στην κληρονομικότητα και στη συν-νοσηρότητα που παρουσιάζει η συγκεκριμένη αναπτυξιακή διαταραχή. Έπειτα θα εξετάσουμε τη σχέση του ελλείμματος των παιδιών τυπικής ανάπτυξης με εκείνο των παιδιών με ΕΓΔ καταλήγοντας στο Συνεχές της Γλωσσικής Κατάκτησης. Τέλος, θα μελετήσουμε και θα συγκρίνουμε, μέσα από έρευνες, τις προσεγγίσεις για τη φύση του ελλείμματος στην ΕΓΔ. Η βασική βιβλιογραφία που θα χρησιμοποιήσουμε για την ανασκόπησή μας είναι: Οικονόμου & Βαρλοκώστα (2011), (Βαρλοκώστα 2016), Leonard (2014), Marinis (2011). Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι αν και ο όρος «*Ειδική Γλωσσική Διαταραχή*» χάνει σταδιακά την αποδοχή του λόγω της μη-ειδικής φύσης της διαταραχής, εμείς θα χρησιμοποιήσουμε το συγκεκριμένο όρο για να αναφερθούμε στη διαταραχή στην παρούσα εργασία.

1.1. Η Ειδική Γλωσσική Διαταραχή (ΕΓΔ)

Εάν θέλαμε να δώσουμε έναν ορισμό στην Ειδική Γλωσσική Διαταραχή (ΕΓΔ) θα βλέπαμε ότι δεν πρόκειται για μία διαταραχή αλλά για μία ομάδα πολύπλευρων αναπτυξιακών διαταραχών οι οποίες παρουσιάζουν ετερογενή κλινική εικόνα ανά άτομο και δεν εστιάζονται αποκλειστικά στη γλώσσα. Για παράδειγμα, ελλείμματα βρίσκουμε σε εκτελεστικές λειτουργίες, λειτουργίες προσοχής, πρακτική νοημοσύνη, άρρητη μάθηση, κινητικό συντονισμό, κινητική μίμηση, κινητικό ρυθμό, μουσική αντίληψη (Οικονόμου & Βαρλοκώστα 2011).

Γενικά παρατηρούμε ότι το γλωσσικό επίπεδο του παιδιού με ΕΓΔ είναι χαμηλότερο από το νοητικό του επίπεδο. Η διαταραχή δεν αποδίδεται σε παράγοντες όπως: ακουστικό έλλειμμα, νευρολογική βλάβη, χαμηλή μη λεκτική νοημοσύνη (τα παιδιά αυτά έχουν τουλάχιστον 70 IQ), περιβαλλοντικούς παράγοντες ή ψυχολογικά προβλήματα (Leonard, 2014). Επιπλέον, εάν και γονιδιακά η ΕΓΔ φαίνεται να σχετίζεται με τον αυτισμό, σε αντίθεση με τον αυτισμό δεν παρουσιάζει προβλήματα κοινωνικών σχέσεων, συμπεριφοράς και ενσυναίσθησης σε μικρή τουλάχιστον ηλικία. Βέβαια, η συν-νοσηρότητα αυτισμού με ΕΓΔ δεν αποκλείεται σε καμία περίπτωση. Άρα, για να επαναφερθούμε στο αρχικό ερώτημα, ο ορισμός της ΕΓΔ είναι ουσιαστικά ο αποκλεισμός όλων των άλλων διαταραχών ή καταστάσεων που μπορούν να επηρεάσουν τη γλώσσα.

1.2. Συχνότητα, κληρονομικότητα, συν-νοσηρότητα και αποκατάσταση της ΕΓΔ

Περίπου 7% των παιδιών που αρχίζει το σχολείο έχει ΕΓΔ. Εάν και συχνότερα εντοπίζεται στα αγόρια (1 κορίτσι για 3 αγόρια), η αναλογία ίσως προκύπτει επειδή περισσότερα αγόρια παραπέμπονται για θεραπεία εξαιτίας εμφάνισης μεγαλύτερων προβλημάτων συμπεριφοράς (Leonard 2014). Ακόμη υπάρχουν περιβαλλοντικοί παράγοντες οι οποίοι είτε αυξάνουν είτε μειώνουν τις πιθανότητες εμφάνισης ΕΓΔ. Για παράδειγμα, τα μοναχοπαιδιά έχουν χαμηλότερες πιθανότητες ανάπτυξης ΕΓΔ. Αντίθετα η πρόωρη γέννηση, το χαμηλό βάρος στη γέννηση, η υψηλή ποσότητα τεστοστερόνης στη μήτρα και οι γονείς με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο αποτελούν παράγοντες που αυξάνουν τον κίνδυνο ανάπτυξης ΕΓΔ. Η ΕΓΔ μπορεί να ιαθεί με την ωρίμανση του

ανθρώπου μέχρι την ενηλικίωση, αλλά συνήθως συνεχίζει με διαφορετικές μορφές διαβίου (Οικονόμου & Βαρλοκώστα 2011).

Η κληρονομικότητα επίσης παίζει σημαντικό ρόλο. Στο 20% - 40% περιπτώσεων παιδιών με ΕΓΔ, η διαταραχή εντοπίζεται και σε συγγενείς πρώτου βαθμού και σε ένα 25% των περιπτώσεων υπάρχει ΕΓΔ σε άλλο μέλος της οικογένειας. Στα μονοζυγωτικά δίδυμα η ΕΓΔ υπάρχει πάντα και στα δύο παιδιά ή σε κανένα, μάλιστα ξεκινάει και στα δύο αδέρφια με έλλειμμα στο ίδιο πεδίο λόγου. Αντίθετα με το σύνδρομο Down, η ΕΓΔ δεν οφείλεται μόνο σε ένα γονίδιο (Οικονόμου & Βαρλοκώστα 2011). Γονίδια που παίζουν ρόλο στις διάφορες εκδοχές της ΕΓΔ αλλά και γενικά στη γλωσσική κατάκτηση είναι τα: 7, 13, 16, 19. Ακόμη η ΕΓΔ σχετίζεται με αποκλίσεις στη δομή ορισμένων εγκεφαλικών περιοχών (Brodmann areas: 44, 45, 53, 54, 59, 60) (Pinker van der Lely, 2014).

Άλλες αναπτυξιακές διαταραχές βρίσκονται πολλές φορές σε συν-νοσηρότητα με την ΕΓΔ. Για παράδειγμα, πολύ συχνά τα παιδιά με ΕΓΔ πάσχουν παράλληλα από Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής και Υπερκινητικότητας (ΔΕΠΥ). Η ΕΓΔ συνήθως συνυπάρχει με προβλήματα στην ανάγνωση, καθώς έχει παρατηρηθεί ότι παιδιά με ΕΓΔ δεν μπορούν να ξεχωρίσουν ελάχιστα ζεύγη, να αποθηκεύσουν και να ανακαλέσουν φωνήματα. Οι μαθησιακές δυσκολίες συνοδεύουν σχεδόν πάντοτε την ΕΓΔ. Τέλος η ΕΓΔ μπορεί να προκαλέσει μείωση νοημοσύνης (IQ και EQ) μέχρι την εφηβεία συνυφασμένη με προβλήματα συμπεριφοράς και κοινωνικής εξέλιξης (Οικονόμου & Βαρλοκώστα 2011).

Στην αποκατάσταση των παιδιών με ΕΓΔ δε θα αναφερθούμε εκτενώς, καθώς έτσι θα ξεφεύγαμε από τους άμεσους στόχους της παρούσας εργασίας. Τα παιδιά με ΕΓΔ έχουν ανάγκη εξάσκησης της ακουστικής επεξεργασίας, ώστε να πραγματοποιούν φωνολογικές διακρίσεις, ενίσχυση της λεκτικής μνήμης και της συντακτική επεξεργασία. Σε πρώτο στάδιο, υπάρχουν λογισμικά παρέμβασης στην ταχύτητα ακουστικής επεξεργασίας. Προτείνεται η παροχή πολύπλοκων ερεθισμάτων με επιμήκυνση και η μουσική εκπαίδευση. Υπάρχουν επίσης μέθοδοι διατήρησης ακουστικού ρυθμού με κίνηση καθώς και εκμάθησης νέων λέξεων με τεχνικές επανάληψης (π.χ. «πάμε μαζί να πούμε...») (Οικονόμου & Βαρλοκώστα 2011).

1.3. Η κλινική εικόνα και οι τύποι της ΕΓΔ

Έχουμε αναφέρει ότι η ΕΓΔ παρουσιάζει ετερογενή κλινική εικόνα. Ωστόσο, μπορούμε να καθορίσουμε κάποια βασικά συμπτώματα τα οποία παρουσιάζονται στα περισσότερα παιδιά με ΕΓΔ. Τα παιδιά με ΕΓΔ έχουν περιορισμένο λεξιλόγιο και ανώριμη ομιλία αναλογικά με την ηλικία στην οποία βρίσκονται. Δυσκολεύονται να ακολουθήσουν πολύπλοκες οδηγίες και παρουσιάζουν αδυναμία σχηματισμού σύνθετων παρατακτικών και υποτακτικών προτασιακών δομών. Συγκριτικά με παιδιά τυπικής ανάπτυξης, ακόμα και μικρότερης ηλικίας, τα παιδιά με ΕΓΔ παρουσιάζουν μικρότερο μέσο μήκος εκφωνήματος και αποτυχία στην παραγωγή πολλών συμφώνων. Μία αφήγηση ιστορίας είναι, συνήθως, αρκετή για να φανούν τα ελλείμματα στη φωνολογία, λεκτική ροή, σύνταξη και λεξιλόγιο.

Θα εξετάσουμε τώρα απόπειρες χωρισμού και ταξινόμησης της ΕΓΔ. Μια γενική παρατήρηση αποτελεί ότι ένα παιδί που ανήκει σε μια από τις κατηγορίες, που θα αναφέρουμε, δεν αποκλείεται να ενσωματώνει στοιχεία από μία άλλη. Μάλιστα, πολλά παιδιά με ΕΓΔ, ενώ ανήκουν αρχικά σε μία από τις κατηγορίες, μεταπηδούν σε μετέπειτα φάσεις της ζωής τους σε άλλες. Έτσι είναι σαφές ότι οι χωρισμοί του DSM-4, του ICD-10, και του DSM-5 που θα ακολουθήσουν είναι καθαρά ενδεικτικοί, αλλά θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όταν μελετάμε ένα παιδί με ΕΓΔ.

Κατά το DSM-4 (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorder), η ΕΓΔ χωρίζεται: στην εκφραστική γλωσσική διαταραχή, στη μεικτή προσληπτική διαταραχή, και στη φωνολογική διαταραχή. Η εκφραστική γλωσσική διαταραχή (Expressive LD) χαρακτηρίζεται από χαμηλή επίδοση σε δοκιμασίες γλωσσικής έκφρασης, περιορισμένο λεξιλόγιο, λάθη στη μορφολογία και στη δομή των προτάσεων. Η μεικτή προσληπτική-εκφραστική γλωσσική διαταραχή (Mixed Receptive-Expressive LD) περιέχει πρόβλημα στην πρόσληψη του λόγου και στη γλωσσική έκφραση. Ενώ η φωνολογική γλωσσική διαταραχή (Phonological LD) περιέχει λάθη στην παραγωγή ήχων, αντικαταστάσεις ήχων, παραλείψεις κ.τ.λ. (Οικονόμου & Βαρλοκώστα 2011). Μελετώντας τον πρώτο αυτόν χωρισμό μπορούμε να δούμε γενικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην παραγωγή και κατανόηση του λόγου παιδιά με ΕΓΔ. Τέτοια προβλήματα είναι: τα

μορφο-συντακτικά ελλείμματα, το περιορισμένο λεξιλόγιο και τα φωνολογικά λάθη. Ήδη φαίνεται μία αλληλοεπικάλυψη των προβλημάτων. Για παράδειγμα, το περιορισμένο λεξιλόγιο μπορεί να οφείλεται στη χαμηλή φωνολογική μνήμη, ενώ τα μορφοσυντακτικά λάθη στην αργή λεξική ανάκληση.

Στο ίδιο πνεύμα βρίσκεται το σύστημα χωρισμού του ICD-10 (International classification of Diseases), εστιάζοντας όμως περισσότερο στις ικανότητες παραγωγής και κατανόησης του λόγου. Το ICD-10 αναφέρει αρχικά την εκφραστική γλωσσική διαταραχή (Expressive LD – F80.1) , η οποία σχετίζεται με χαμηλή, γλωσσική έκφραση και χαμηλή κατανόηση λόγου. Έπειτα, την αντιληπτική γλωσσική διαταραχή (Receptive LD – F80.2), η οποία παρουσιάζει, όπως γίνεται αντιληπτό και από το όνομά της, κυρίως χαμηλή κατανόηση λόγου και κάποιο πρόβλημα έκφρασης. Τέλος, έχουμε την ειδική διαταραχή άρθρωσης (Specific Speech Articulation LD), στην οποία η χρήση των φθόγγων υστερεί σε σχέση με τη νοητική ηλικία (Οικονόμου & Βαρλοκώστα 2011).

Το πιο πρόσφατο DSM-5 (Matthew 2015), με τη σειρά του, υιοθετεί μία προσέγγιση φάσματος περιλαμβάνοντας μία νέα κατηγορία η οποία περιλαμβάνει μία ανομοιογενή ομάδα ασθενειών, τις νευροαναπτυξιακές διαταραχές. Σε αυτές εντάχθηκαν οι νοητικές αναπτυξιακές διαταραχές, οι επικοινωνιακές διαταραχές, οι διαταραχές του φάσματος του αυτισμού, η ΔΕΠΥ, οι ειδικές μαθησιακές διαταραχές και οι κινητικές διαταραχές. Προβλέπει μάλιστα ότι υπάρχει μεγάλη αλληλοεπικάλυψη μεταξύ των διαταραχών ομιλίας και εκφοράς, γλωσσικής βλάβης και ανάγνωσης, σε διαγνωστικό, αιτιολογικό και νευροψυχολογικό επίπεδο.

Ακολουθώντας τον τρόπο δόμησης του DSM-5 και όσα αναφέραμε, θα θέλαμε να καταλήξουμε σε ένα πρώτο συμπέρασμα. Η κατηγοριοποίηση των παιδιών με ΕΓΔ δεν είναι εύκολη. Η θέση ενός παιδιού στο φάσμα της ΕΓΔ γίνεται μέσα από τα συμπτώματα που εκείνο παρουσιάζει. Η αλληλοεπικάλυψη των συμπτωμάτων της συγκεκριμένης διαταραχής είναι ένας από τους παράγοντες που οδήγησαν στις πολλές προσεγγίσεις ερμηνείας της. Ίσως η τυχόν διαφοροποίηση των ικανοτήτων των παιδιών στην παραγωγή και στην κατανόηση του λόγου να ήταν ένα καλό πρώτος άξονας, όπως δηλαδή επιχειρεί το ICD-10. Εάν θέλαμε να εντοπίσουμε συγκεκριμένες κατηγορίες μέσα στο φάσμα της ΕΓΔ θα έπρεπε να βρούμε εστιασμένα προβλήματα. Για παράδειγμα

οι Pinker & van der Lely (2014) μιλούν για την ΕΓΔ-γραμματικής φύσης, την οποία θα αναλύσουμε παρακάτω.

1.4. ΕΓΔ και τυπική ανάπτυξη – Υπόθεση του Συνεχούς της Γλωσσικής Κατάκτησης

Η θεωρητική βάση για τη σχέση ΕΓΔ και τυπικής ανάπτυξης στηρίζεται σε δύο προσεγγίσεις. Πρώτη προσέγγιση αποτελεί η «κατηγορική προσέγγιση της ΕΓΔ». Σύμφωνα με αυτή, η ΕΓΔ χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη συγκεκριμένων και εστιασμένων γραμματικών ελλειμμάτων, με συγκεκριμένους κλινικούς δείκτες και θεραπεία. Πιο αποδεκτή, βάσει και των όσων έχουμε πει ως τώρα, αποτελεί η δεύτερη προσέγγιση, του «*Συνεχούς της Γλωσσικής Κατάκτησης*», η οποία τοποθετεί την ΕΓΔ σε ένα φάσμα τυπικής γλωσσικής ανάπτυξης. Από τη μία άκρη του φάσματος έχουμε την τέλεια τυπική γλωσσική ανάπτυξη και από την άλλη την ΕΓΔ, μια ελλειμματικότερη πορεία κατάκτησης.

Επιχειρήματα υπέρ της δεύτερης θεωρητικής προσέγγισης αποτελούν διαγλωσσικά δεδομένα τα οποία συσχετίζουν τα παιδιά με ΕΓΔ με εκείνα της τυπικής ανάπτυξης. Τα παιδιά με ΕΓΔ παρουσιάζουν, ουσιαστικά, παρατεταμένα ελλείμματα σε τομείς της μητρικής τους γλώσσας οι οποίοι παρουσιάζουν δυσκολίες και στα αντίστοιχα παιδιά τυπικής ανάπτυξης της ίδιας γλώσσας στις πρώιμες φάσεις της γλωσσικής κατάκτησης. Έτσι κάθε γλώσσα ανάλογα με τη δομή της «ευνοεί» διαφορετικά ελλείμματα. Για παράδειγμα, στην Αγγλική τα παιδιά με ΕΓΔ παρουσιάζουν ένα στάδιο προαιρετικού απαρεμφάτου, όμοιο με εκείνο που παρουσιάζουν τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης, μόνο χρονικά παρατεταμένο. Αντίστοιχο πρόβλημα δεν παρουσιάζουν ούτε τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης, ούτε τα παιδιά με ΕΓΔ στις ρομανικές γλώσσες, (π.χ. Ισπανικά, Ιταλικά) λόγω της πλούσιας κλιτικής μορφολογίας των συγκεκριμένων γλωσσών. Όμως, αντίστοιχα, στις ρομανικές γλώσσες υπάρχει πρόβλημα που έγκειται στις αντωνυμίες οι οποίες λειτουργούν ως αντικείμενα πριν από το ρήμα (τα λεγόμενα κλιτικά) (Leonard 2014).

Συνεχίζοντας την επιχειρηματολογία μας υπέρ της δεύτερης θεωρητικής προσέγγισης αναφέρουμε ότι τα παιδιά με ΕΓΔ θεωρούνται πως έχουν χαμηλή

βραχύχρονη φωνολογική μνήμη. Ενώ κάτι τέτοιο είναι αποδεκτό για πολλά από τα παιδιά με ΕΓΔ, διαγλωσσικά φαίνονται διαφορές. Για παράδειγμα, αγγλόφωνα παιδιά προσχολικής ηλικίας με ΕΓΔ παράγουν τρισύλλαβες και τετρασύλλαβες ψευδολέξεις σε ποσοστά επιτυχίας 35%-55%. Όμως, αντίστοιχα ιταλόφωνα παιδιά είχαν ποσοστά επιτυχίας 70%-80% (Deevy, Wisman Weil, Leonard & Goffman 2010, Dispaldro et al. 2013 στο Leonard 2014). Η αιτιολόγηση που μπορούμε να δώσουμε είναι ότι οι ιταλικές λέξεις είναι κατά μέσο όρο πιο μακροσκελείς από τις αγγλικές. Άρα η ελλειμματικότητα των γλωσσικών δομών στην ΕΓΔ σχετίζεται με τη συχνότητα που οι ίδιες συναντιούνται στην κάθε γλώσσα.

Ακόμη, όταν σε μία γλώσσα παρουσιάζονται δυο προαιρετικές, συμπληρωματικές μεταξύ τους, δομές, τα παιδιά με ΕΓΔ επιλέγουν τις πιο οικονομικές. Για παράδειγμα, στην Καντονέζικη η δήλωση της συντελεσμένης άποψης τοποθετείται προαιρετικά (για δήλωση χρονικής ακρίβειας) μετά το ρήμα για να φανεί η ολοκλήρωση της δράσης. Μία τέτοια δήλωση μετά το ρήμα *tróω*, θα σήμαινε: «έχω φάει», «είχα φάει», «θα έχω φάει». Η χρονική διαφοροποίηση σε παρόν/παρελθόν/μέλλον πραγματοποιείται με ένα επιπλέον χρονικό επιρρήματα το οποία ακολουθεί το ρήμα. Οι περισσότεροι ενήλικες ομιλητές της Καντονέζικης προτιμούν να δηλώνουν τη συντελεσμένη άποψη. Όμως, τα παιδιά με ΕΓΔ παραλείπουν τη δήλωση της συγκεκριμένης άποψης, συχνότερα ακόμη και από μικρότερα παιδιά τυπικής ανάπτυξης (Leonard 2014).

Όσον αφορά τα δίγλωσσα παιδιά με ΕΓΔ η κατάσταση είναι παρόμοια. Τα ελλείμματά τους στην κάθε γλώσσα αντιστοιχούν με εκείνα των μονόγλωσσων παιδιών με ΕΓΔ στην αντίστοιχη γλώσσα. Για παράδειγμα, ένα παιδί δίγλωσσο στα Αγγλικά-Ισπανικά με ΕΓΔ θα παρέλειπε χρονικές καταλήξεις ρημάτων μόνο όταν μιλούσε Αγγλικά, ενώ θα τις χρησιμοποιούσε στα Ισπανικά (Leonard 2014).

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι η ΕΓΔ παρουσιάζει διαφορετικό διαγλωσσικό προφίλ. Σίγουρα εάν θέλαμε να μελετήσουμε τους τύπους της ΕΓΔ και την αιτιολογία της, θα έπρεπε να λάβουμε υπόψη διαγλωσσικά δεδομένα από τη σύγκριση παιδιών τυπικής ανάπτυξης και παιδιών με ΕΓΔ. Η «Υπόθεση του Συνεχούς της Γλωσσικής Κατάκτησης» (Leonard 2014, Βαρλοκώστα 2015) υποστηρίζει ότι τα προβλήματα των

παιδιών με ΕΓΔ είναι κατά αναλογία αντίστοιχα με τα προβλήματα των παιδιών τυπικής ανάπτυξης της κάθε γλώσσας. Πάντως με την τοποθέτηση της ΕΓΔ σε έναν οριζόντιο διαγλωσσικό άξονα, ίσως θα αναγκάζομασταν να απορρίψουμε τις «γραμματικές προσεγγίσεις της ΕΓΔ», οι οποίες υποστηρίζουν την ύπαρξη ενός καθαρά γραμματικού ελλείμματος. Έχει πάντως νόημα να εξετάσουμε τέτοιου τύπου προσεγγίσεις διότι, όπως θα δούμε, υπάρχει μία κατηγορία παιδιών με ΕΓΔ-γραμματικής φύσης (grammatical-SLI) (Pinker & van der Lely 2014).

1.5. Η φύση του ελλείμματος στην ΕΓΔ

Όπως έχουμε αναφέρει ήδη, η ετερογένεια και η αλληλοεπικάλυψη των συμπτωμάτων, που συναντάμε στην ΕΓΔ, έχουν οδηγήσει σε αρκετές προσεγγίσεις για την ερμηνεία των γλωσσικών ελλειμμάτων της. Στις υποενότητες που ακολουθούν θα εξετάσουμε και θα συγκρίνουμε, αναφερόμενοι σε κάποιες αντίστοιχες έρευνες, τις βασικές προσεγγίσεις και υπο-προσεγγίσεις με στόχο την καλύτερη κατανόηση της ασθένειας. Υπάρχουν τρεις βασικές προσεγγίσεις που επιχειρούν να εξηγήσουν τη φύση του ελλείμματος στην ΕΓΔ: α) οι γραμματικές προσεγγίσεις, β) οι ακουστικές επεξεργαστικές προσεγγίσεις και γ) οι επεξεργαστικές προσεγγίσεις (Οικονόμου & Βαρλοκώστα 2011, Marinis 2011).

1.5.1. Γραμματικές προσεγγίσεις για την ΕΓΔ

Οι γραμματικές προσεγγίσεις αποδίδουν τη φύση του ελλείμματος της ΕΓΔ στις νοητικές γραμματικές αναπαραστάσεις (representation) των παιδιών. Η κάθε υπο-προσέγγιση εστιάζει σε εξειδικευμένους νοητικούς γραμματικούς μηχανισμούς. Βασικές μελέτες αυτού του τύπου προσεγγίσεων αποτελούν εκείνες των *Gopnic & Crago (1991)*, *Clahsen (1989)*, *Rice & Wexler (1996)*, *van de Lely (1994)*, *Tsimpli & Stavrakaki (1999)*.

Θα ξεκινήσουμε με την προσέγγιση (Gopnic & Crago 1991 στο Οικονόμου & Βαρλοκώστα 2011) «της έλλειψης γραμματικών κανόνων (implicit grammatical rule account)». Σύμφωνα με αυτήν, η ΕΓΔ είναι μία σοβαρή και μόνιμη ανεπάρκεια στην κατάκτηση εκείνων των γραμματικών κανόνων που χαρακτηρίζουν τις γραμματικές κατηγορίες του χρόνου, του αριθμού και του προσώπου. Τα άτομα με ΕΓΔ

παρουσιάζονται να έχουν πρόβλημα ειδικότερα στην κατάκτηση ομαλών τύπων. Η υπόθεση Pinker & Prince (1988) αναφέρει ότι η κατάκτηση ομαλών και ανώμαλων γραμματικών τύπων γίνεται διαφορετικά (Οικονόμου & Βαρλοκώστα 2011). Συγκεκριμένα οι ομαλοί τύποι κατακτώνται μέσω του μηχανισμού του κανόνα (rule-based), ο οποίος βέβαια θεωρείται ελλειμματικός στα παιδιά με ΕΓΔ. Όμως, τα παιδιά με ΕΓΔ, εφόσον έχουν ανεπηρέαστες τις λοιπές νοητικές τους δεξιότητες, μπορούν να κατακτήσουν τους ανώμαλους τύπους μέσω του μηχανισμού της απομνημόνευσης (rote learning).¹

Η προσέγγιση Clahsen (Clahsen 1989 στο Οικονόμου & Βαρλοκώστα 2011), ονομάζεται «προσέγγιση έλλειψης συμφωνίας (missing agreement account)». Σύμφωνα με αυτή, στην ΕΓΔ τα μη ερμηνεύσιμα φ-χαρακτηριστικά του ρήματος (κυρίως εκείνα που σχετίζονται με τη συμφωνία, π.χ. *πρόσωπο*, *αριθμός*) είναι ελλειμματικά, δηλαδή ερμηνεύονται επιλεκτικά, ενώ τα ερμηνεύσιμα (π.χ. *χρόνος*, *όψη*) δεν είναι ελλειμματικά. Στο ίδιο πνεύμα βρίσκεται και η «υπόθεση της ερμηνευσιμότητας» των Tsimpli & Stavrakaki (1999), σύμφωνα με την οποία όλα τα μη ερμηνεύσιμα χαρακτηριστικά είναι ελλειμματικά, όχι μόνο εκείνα της συμφωνίας υποκειμένου.

Οι Rice and Wexler (Rice and Wexler 1996 στο Οικονόμου & Βαρλοκώστα 2011) παραθέτουν την «προσέγγιση του παρατεταμένου σταδίου του προαιρετικού απαρεμφάτου (extended optional infinitive account)». Σύμφωνα με αυτή, τα παιδιά με ΕΓΔ δε γνωρίζουν ότι η δήλωση της γραμματικής κατηγορίας του χρόνου είναι υποχρεωτική στις κύριες προτάσεις και για αυτό κάνουν λάθη στον χρόνο και στη συμφωνία υποκειμένου. Παρόμοιο φαινόμενο εντοπίζουμε σε παιδιά τυπική ανάπτυξης στα πρώιμα στάδια της κατάκτησης, απλά στα παιδιά με ΕΓΔ παρουσιάζεται χρονικά παρατεταμένο. Εξέλιξη της προσέγγισης αποτελεί η αρχή: «*Extended Unique Checking Constraint (UCC)*», σύμφωνα με την οποία το υποκειμένο αδυνατεί να συμμετέχει σε πάνω από μία διαδικασίες πιστοποίησης χαρακτηριστικών κατά τα πρώιμα στάδια της κατάκτησης των παιδιών τυπικής ανάπτυξης. Έτσι το υποκείμενο μπορεί να μετακινηθεί είτε στον χαρακτηριστή της φράσης χρόνου (ΦΧΡ) είτε στον χαρακτηριστή της φράσης

---

¹ Στον αντίποδα βρίσκεται η έρευνα των Varlokosta & Nerantzini (2015), στην οποία φάνηκε η δυσκολία των παιδιών με ΕΓΔ να παράγουν την άποψη και τον χρόνο σε ομαλούς αλλά και σε ανώμαλους τύπους.

συμφωνίας (ΦΣυμφ), όχι όμως και στους δύο. Το αποτέλεσμα είναι τα παιδιά να κάνουν λάθη στην παραγωγή του χρόνου και της συμφωνίας. Υποστηρίζεται ότι στα παιδιά με ΕΓΔ βρίσκουμε την UCC παρατεταμένη σε μεγαλύτερες ηλικίες. Πρόκειται ουσιαστικά για μία καθυστέρηση στην ανάπτυξη του υπολογιστικού συστήματος της γλώσσας.²

Τέλος η προσέγγιση «ελλείμματος στην αναπαράσταση σχέσεων εξάρτησης (*representational deficit for dependent relationships*)» (van der Lely 1994 στο Οικονόμου & Βαρλοκώστα 2011) υποστηρίζει ότι η ΕΓΔ οφείλεται σε δυσκολίες των A και A-bar μετακινήσεων. Συγκεκριμένα εξαιτίας της έλλειψης στην Economy 2,³ η οποία καθορίζει την υποχρεωτικότητα των overt και covert movements, η διαδικασία της μετακίνησης στην ΕΓΔ επιτελείται επιλεκτικά. Έτσι εξηγούνται και μορφοφωολογικά λάθη στην ΕΓΔ. Εξέλιξη αποτελεί η προσέγγιση της «Computational Grammatical Complexity», η οποία προχωρώντας περαιτέρω και στη μορφοφωολογία, ισχυρίζεται ότι όσο λιγότερο οικονομική είναι μία δομή τόσο πιο περίπλοκη είναι για τα παιδιά με ΕΓΔ.

Όπως έχουμε αναφέρει αρκετές φορές ως τώρα, τα διαγλωσσικά δεδομένα αντιβαίνουν στα πορίσματα των γραμματικών προσεγγίσεων. Ελλείμματα στη γραμματική τα οποία εμφανίζονται στην Αγγλική δεν υπάρχουν αναγκαστικά σε άλλες γλώσσες. Εντοπίζουμε όμως μία ειδική μορφή της ΕΓΔ, την ΕΓΔ-γραμματικής φύσης, στην οποία φαίνεται το έλλειμμα να βρίσκεται στο υπολογιστικό σύστημα. Οι Pinker & van der Lely (2014) υποστηρίζουν, παραθέτοντας μία σειρά από έρευνες, ότι τα παιδιά με ΕΓΔ-γραμματικής φύσης (grammatical-SLI), χρησιμοποιούν υπέρμετρα τη λεξικοσημασιολογία για να κατανοήσουν μία πρόταση, καθώς οι συντακτικές σχέσεις που πραγματοποιούν είναι ελλειμματικές. Φυσικά δε μιλάμε για μία γενικευμένη βλάβη αλλά για εστιασμένες περιοχές της γραμματικής οι οποίες κάθε φορά είναι ελλειμματικές.

---

² Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι διαγλωσσικά δεδομένα έρχονται να αναιρέσουν παρόμοιου τύπου υποθέσεις. Για παράδειγμα σε ρομανικές γλώσσες (π.χ. ιταλικά, ισπανικά) όπου τα ρήματα έχουν έντονη μορφολογία στις καταλήξεις, τα παιδιά με ΕΓΔ δεν κάνουν λάθη στον χρόνο και στην άποψη.

³ Με τον όρο Economy 2 αναφερόμαστε σε μία από τις δύο αρχές που αποτελούν το “*Last Resort*” (Chomsky 1995): “*Move F raises F (a feature) to target K only if F enters into a checking relation with a sublabel of K*”. Το Economy 1 εξασφαλίζει ότι: *μία διαδικασία μετακίνησης επιτρέπεται μόνο εάν ικανοποιεί μία σχέση πιστοποίησης χαρακτηριστικών*. Το Economy 2 εξασφαλίζει ότι: *η μετακίνηση (και κατ’ επέκταση η πιστοποίηση των χαρακτηριστικών) θα πρέπει να συμβεί αν ο στόχος έχει χαρακτηριστικά που δεν έχουν πιστοποιηθεί ακόμα*.

Συγκεκριμένα τα *'extended grammatical representations'* είναι εκείνα που φαίνονται ελλειμματικά στην ΕΓΔ-γραμματικής φύσης. Με άλλα λόγια, τα παιδιά δυσκολεύονται στην κατανόηση ιεραρχικών δομών και εξαρτήσεων μεταξύ λέξεων οι οποίες πολλές φορές καλύπτουν ολόκληρες προτάσεις, για παράδειγμα δομές με μετακίνηση όπως wh-ερωτήσεις αντικειμένου.⁴ Παρόλα αυτά, γεννιέται το ερώτημα: εάν όντως το έλλειμμα που εντοπίζεται στην ΕΓΔ-γραμματικής φύσης αποτελεί έλλειμμα στη γνώση της γραμματικής ή είναι απλά επεξεργαστικό.

1.5.2. Ακουστικές επεξεργαστικές προσεγγίσεις για την ΕΓΔ

Δεύτερος τύπος προσεγγίσεων αποτελούν οι ακουστικές επεξεργαστικές προσεγγίσεις, οι οποίες μπορούν, εν μέρει, να θεωρηθούν υποκατηγορία των επεξεργαστικών προσεγγίσεων τις οποίες θα μελετήσουμε παρακάτω στην εργασία.. Σύμφωνα με τις ακουστικές επεξεργαστικές προσεγγίσεις, η ΕΓΔ δημιουργείται από κάποιο έλλειμμα στην ακουστική επεξεργασία και στην ακουστική μνήμη. Είναι χαρακτηριστικό ότι στα βρέφη της τυπικής ανάπτυξης η ακουστική επεξεργασία είναι σημαντική για τον τεμαχισμό (segmentation) των μερών της γλώσσας και για τον εντοπισμό συντακτικών ορίων. Σύμφωνα με τους Molfese et al. (Molfese et al. 1999 στο Marinis 2011) η επεξεργασία των φωνημάτων σε βρέφη δείχνει τη γλωσσική τους ικανότητα στην ηλικία των 5 και των 8 μηνών. Μάλιστα οι Tsao et al. (Tsao et al. 2004 στο Marinis 2011) υποστήριξαν για την Αγγλική ότι η γνώση του φωνηματικού συστήματος στους 6 μήνες της ζωής, προβλέπει το μέγεθος του λεξιλογίου σε ηλικίες 13-24 χρονών. Όμως, όσον αφορά την ΕΓΔ, υπάρχουν δύο είδη δυσκολιών: α) δυσκολίες γενικής αντιληπτικής ακουστικής φύσης και β) εξειδικευμένες δυσκολίες για την αντίληψη ήχων του συστήματος ομιλίας. Έχουμε έτσι τη δημιουργία αλυσιδωτών προβλημάτων, τα οποία ξεκινούν από τις καταχωρήσεις στη μακρόχρονη φωνολογική μνήμη και τον τεμαχισμό της γλώσσας μέσω της προσωδίας και επεκτείνονται στο

---

⁴ Το πρόβλημα επεκτείνεται και στην κατάκτηση των αφηρημένων κανόνων που διέπουν τη γλώσσα. Έτσι για παράδειγμα ένα παιδί με ΕΓΔ-γραμματικής φύσης δεν μπορεί να γενικεύσει την κατάληξη -ed στα ομαλά ρήματα στον αόριστο της Αγγλικής, ούτε να κατανοήσει φράσεις στηριζόμενο αποκλειστικά στις γραμματικές κατηγορίες και στις συντακτικές σχέσεις (π.χ. υποκείμενο, κεφαλή, συμπλήρωμα)

λεξιλόγιο και στη μορφοσύνταξη. Έτσι υπάρχουν απόψεις οι οποίες απορρίπτουν την ύπαρξη γενικού επεξεργαστικού προβλήματος στην ΕΓΔ, υποστηρίζοντας ότι το επεξεργαστικό πρόβλημα εστιάζεται μόνο στη φωνολογία (Chiat 2001 στο Marinis 2011).⁵ Γενικά τρεις κατηγορίες παραμέτρων του ακουστικού συστήματος έχουν αναλυθεί ως προς τα ελλείμματα που παρουσιάζουν στην ΕΓΔ: *οι χρονικές παράμετροι, οι φασματικές και οι υπερτμηματικές*. Καμία από τις παραπάνω δε βρίσκεται απαραίτητα σε κάθε παιδί με ΕΓΔ.

Οι χρονικές παράμετροι σχετίζονται με την ικανότητα διεξαγωγής λεπτών διακρίσεων σε λεκτικά και μη λεκτικά ακουστικά σήματα βραχείας διάρκειας. Έχει παρατηρηθεί ότι η ικανότητα ενός παιδιού να πραγματοποιεί τέτοιες διακρίσεις στα αρχικά στάδια της κατάκτησης μπορεί να προβλέψει την κατανόηση και την παραγωγή λόγου λίγα χρόνια αργότερα. Παιδιά με ΕΓΔ φαίνεται να μην έχουν αυτή την ικανότητα. Πειράματα σχετικά με το συγκεκριμένο έλλειμμα έχει πραγματοποιηθεί αρχικά από τους Tallal et al. (Tallal et al. 1997 στο Οικονόμου & Βαρλοκώστα 2011), οι οποίοι απέδειξαν ότι, ενώ η φυσική γλώσσα εκτυλίσσεται με ταχύτητα 80ms ανά φώνημα, τα παιδιά με ΕΓΔ δεν μπορούν να ξεκαθαρίσουν ήχους διαφορετικών συχνοτήτων όταν αυτοί απέχουν μεταξύ τους λιγότερο από 250ms, μάλιστα ιδιαίτερη δυσκολία εντοπίστηκε με τα κλειστά σύμφωνα.⁶

Η δυσκολία στην ΕΓΔ εντοπίζεται σε φασματικές παραμέτρους. Η διάκριση του φάσματος του ακουστικού σήματος, δηλαδή η διάκριση των συχνοτήτων των διαφορετικών ήχων, ανεξαρτήτως της διάρκειάς τους (εάν και η διάρκεια δεν αποκλείεται να παίζει ρόλο) φαίνεται ελλειμματική στην ΕΓΔ. Στο πεδίο αυτό υπάρχουν ηλεκτροφυσιολογικές έρευνες με mismatch negativity (MMN). Ουσιαστικά πρόκειται για μία κυματομορφή η οποία μετράει ακουστική διάκριση σε προ-συνειδητό επίπεδο.

---

⁵ Σε αυτό το πνεύμα, οι Penner et al. (Penner et al. 2006 στο Marinis 2011) έδειξαν ότι η καθυστέρηση στις ακουστικές οδούς κατά τις ηλικίες 2-4 μηνών δημιουργεί προβλήματα στην ανάπτυξη του λεξιλογίου στα μετέπειτα χρόνια.

⁶ Στο ίδιο κλίμα οι Davids et al. (Davids et al. 2010 στο Οικονόμου & Βαρλοκώστα 2011) υποστήριξαν ότι τα παιδιά με ΕΓΔ δε διακρίνουν λεκτικούς από μη λεκτικούς ήχους όταν παρουσιάζονται σε ζεύγη απέχοντας μεταξύ τους χρονικά όσο οι μορφολογικές μεταβιβάσεις στη φυσική γλώσσα. Ακόμη μέσω έρευνας με ψευδολέξεις των Hohle et al. (Hohle et al. 2006 στο Marinis 2011), φάνηκε ότι τα βρέφη 19 μηνών με ρίσκο ανάπτυξης ΕΓΔ δεν κάνουν λεπτές διακρίσεις στην προφορά των λέξεων, σε αντίθεση με τα αντίστοιχα τυπικής ανάπτυξης.

Για παράδειγμα στην έρευνα Rinker et al. (Rinker et al. 2007 στο Οικονόμου & Βαρλοκώστα 2011) βρέθηκε ότι τα παιδιά με ΕΓΔ έχουν δυσκολίες στη διάκριση κάποιων συχνοτήτων όταν: α) είναι χαμηλότερες των 750Hz, β) η διαφορά τους είναι μικρότερη των 50Hz και γ) οι μετρήσεις της κυματομορφής του MMN εκτείνονται πέραν των 250ms μετά την έναρξη του ερεθίσματος.

Τα υπερτμηματικά στοιχεία της ομιλίας δεν μπορούν να προκύψουν από τον τεμαχισμό του φωνητικού φάσματος σε τμήματα (π.χ. σε φθόγγους). Περιλαμβάνουν την παύση, την επιτόνιση, το ρυθμό κ.τ.λ. και συντελούν σημαντικά στην αποκωδικοποίηση του λόγου, επειδή τον κάνουν πιο ευδιάκριτο. Όπως έχουμε εξηγήσει στην εισαγωγή της υποενότητας, τα παιδιά με ΕΓΔ έχουν πρόβλημα με τις υπερτμηματικές παραμέτρους. Το πρόβλημα των παιδιών με ΕΓΔ να μάθουν τους συντακτικούς κανόνες έχει αποδοθεί στο πρόβλημα της χρησιμοποίησης των λεξικών και συντακτικών πληροφοριών που περιέχει η προσωδία της ομιλίας. Χωρίς τον επιτονισμό δεν μπορούν να καταλάβουν περιπτώσεις συντακτικής αμφισημίας και διαφοροποιήσεις στη σημασία των λέξεων (π.χ. *ΠΟτε, ποΤΕ*). Ηλεκτροφυσιολογικές έρευνες χρησιμοποιούνται για τον εντοπισμό αυτού του ελλείμματος και εδώ όπως στις φασματικές παραμέτρους. Παράδειγμα αποτελεί η έρευνα των Weber et al. (Weber et al. 2005 στο Marinis 2011) η οποία είχε σκοπό να εξετάσει τη διαφορά στην προσωδιακή επεξεργασία σε βρέφη 5 μηνών που ανήκαν στην τυπική ανάπτυξη με ρίσκο ανάπτυξης ΕΓΔ. Το αποτέλεσμα έδειξε ότι ενώ τα παιδιά έδειχναν προτίμηση σε μητρικό επιτονισμό, τα παιδιά με ΕΓΔ δεν έδειχναν.⁷ Στο πλαίσιο των υπερτμηματικών παραμέτρων θα αναφερθούμε στις έρευνες των Newman et al. (Newman et al. 2006 στο Marinis 2011). Συγκρίνοντας την ικανότητα τεμαχισμού (segmentation) σε βρέφη κάτω των 12 μηνών με τη γνωστική-γλωσσική τους ανάπτυξη στην ηλικία των 4-6 χρονών, κατέληξαν σε 412 μοτίβα παιδιών τα οποία αποτέλεσαν τη βάση για τη δημιουργία του MacArthur Communicative Development Inventory (MCDI). Γενικά παρατηρήθηκε ότι τα βρέφη που παρουσίαζαν καλύτερο τεμαχισμό είχαν περισσότερο λεξιλόγιο και καλύτερες γλωσσικές και γνωστικές ικανότητες.

---

⁷ Επιπλέον, μη ηλεκτροφυσιολογική έρευνα (Corriveau, Pasquini & Goswami 2007 στο Οικονόμου & Βαρλοκώστα 2011), έδειξε ότι παιδιά με ΕΓΔ έχουν πρόβλημα στη μέτρηση της μεταβολής της έντασης και της διάρκειας. Στην ίδια έρευνα φάνηκε, σε κάποια παιδιά με ΕΓΔ, πρόβλημα στην αντίληψη ταχέως μεταβαλλόμενων ακουστικών πληροφοριών.

Ενώ τα φωνολογικά προβλήματα ορισμένων παιδιών με ΕΓΔ είναι φανερά, δεν αρκούν για να εξηγήσουν το εύρος των ελλειμμάτων. Για παράδειγμα, η επιλεκτική κατανόηση ορισμένων συντακτικών δομών έναντι άλλων όπως φαίνεται από του Pinker & van der Lely (2014) δε θα μπορούσε να εξηγηθεί αποκλειστικά από τις ακουστικές επεξεργαστικές προσεγγίσεις. Επιπλέον παιδιά με ΕΓΔ σε γλώσσες με έντονη προσωδία, όπως η Κινεζική, δεν αντιμετωπίζουν ίδιου μεγέθους φωνολογικά προβλήματα με παιδιά άλλων γλωσσών (Leonard 2014). Ίσως, τέλος, να μπορούσαμε να εντάξουμε τα ελλείμματα στην ακουστική επεξεργασία, σε ένα ευρύτερο επεξεργαστικό έλλειμμα, όπως θα δούμε αμέσως παρακάτω.

1.5.3. Επεξεργαστικές προσεγγίσεις για την ΕΓΔ

Σε αντίθεση με τις ακουστικές επεξεργαστικές προσεγγίσεις, οι επεξεργαστικές προσεγγίσεις υποστηρίζουν ότι στην ΕΓΔ υπάρχει γενικότερο επεξεργαστικό έλλειμμα σε γλωσσικά και μη γλωσσικά δεδομένα.⁸ Γενικά θεωρείται ότι οι επεξεργαστικές δυνατότητες των παιδιών με ΕΓΔ επιβραδύνουν τη γλωσσική επεξεργασία και διαταράσσουν τη φυσιολογική ανάπτυξη του λόγου. Στις προσεγγίσεις τέτοιου τύπου ανήκουν οι παρακάτω υποθέσεις: *υπόθεση της γενικευμένης επιβράδυνσης*, *Leonard's surface hypothesis*, *υπόθεση της ελλειμματικής φωνολογικής βραχύχρονης μνήμης* και *υπόθεση της περιορισμένης επεξεργαστικής επάρκειας*.

Αρχικά θα ασχοληθούμε με την «υπόθεση της γενικευμένης επιβράδυνσης» (generalized slowing hypothesis) (Kail 1994, Miller et al. 2001 στο Marinis 2011). Υπάρχει μία γενικά μειωμένη επεξεργαστική ικανότητα στην ΕΓΔ η οποία αφορά γλωσσικό και μη-γλωσσικό έργο. Με άλλα λόγια υποστηρίζεται ότι η ΕΓΔ δεν αποτελεί μία αμιγώς γλωσσική διαταραχή. Το γλωσσικό έλλειμμα στην ΕΓΔ είναι αποτέλεσμα δύο διαστάσεων της επεξεργαστικής ικανότητας: α) της *επεξεργαστικής ταχύτητας* (χρόνος αντίδρασης) και β) της *ενεργού μνήμης* (ανάκληση). Συγκεκριμένα το έλλειμμα στην ενεργό μνήμη σχετίζεται με την «ανεπαρκή αναστολή», δηλαδή με την αδυναμία

---

⁸ Για παράδειγμα, οι Joannise & Seidenberg (Joannise & Seidenberg 1998 στο Marinis 2011) υποστηρίζουν ότι τα γενικά προβλήματα της επεξεργασίας πληροφοριών στην ΕΓΔ επηρεάζουν τη φωνολογική μνήμη/επεξεργασία και όχι το αντίθετο.

παρεμπόδισης της κωδικοποίησης άσχετων πληροφοριών ανεξαρτήτως επεξεργαστικής οδού (ακουστικής, οπτικής κ.τ.λ.).

Η «surface hypothesis» (Leonard 1998 στο Marinis 2011), ενώ μοιάζει με την υπόθεση της γενικευμένης επιβράδυνσης, λαμβάνει υπόψη την πολυπλοκότητα και την ταχύτητα του ερεθίσματος για να αιτιολογήσει το επεξεργαστικό έλλειμμα στην ΕΓΔ. Δηλαδή ανάλογα με τις ακουστικές και μορφολογικές ιδιότητες μίας γλώσσας, το παιδί παρουσιάζει έλλειμμα σε διαφορετικά σημεία. Για παράδειγμα, στα Αγγλικά, το –s του τρίτου ενικού και το –ed είναι χειρότερα από το –ing γιατί τα πρώτα είναι συντομότερα, άρα λιγότερο αντιληπτά (φωνολογικά προεξέχοντα). Ακόμη το –s του πληθυντικού στα Αγγλικά μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο τέλος φράσεων και άρα είναι περισσότερο φωνολογικά προεξέχον (phonological salient) από ό,τι το –s του τρίτου ενικού που δε συναντάται συχνά στο τέλος φράσεων. Έτσι δικαιολογείται η επιτυχία των παιδιών με ΕΓΔ στο –s του πληθυντικού στα Αγγλικά.⁹

Στα όρια μεταξύ επεξεργαστικών και ακουστικών επεξεργαστικών προσεγγίσεων βρίσκεται η «υπόθεση της ελλειμματικής φωνολογικής βραχύχρονης μνήμης» (Phonological memory deficits) (Gathercole & Baddeley 1990 & Gathercole 2006 στο Marinis 2011). Τα παιδιά με ΕΓΔ δεν μπορούν να συγκρατήσουν στη βραχύχρονη μνήμη τους ακριβείς φωνολογικές πληροφορίες για τις λέξεις που ακούν. Αυτό φαίνεται κυρίως μέσω της επανάληψης ψευδολέξεων, ήδη από τα 2 πρώτα χρόνια της ζωής τους, αφού τα παιδιά με ΕΓΔ έχουν πρόβλημα στην επανάληψη ψευδολέξεων (κυρίως 3σύλλαβων και 4σύλλαβων). Η επιτυχία ενός νηπίου να επαναλαμβάνει πολυσύλλαβες ψευδολέξεις αποτελεί προβλεπτικό παράγοντα για το εύρος του λεξιλογίου στα επόμενα χρόνια της ζωής του.

---

⁹ Θα αναφέρουμε εδώ δύο έρευνες των οποίων τα ευρήματα έρχονται σε αντίθεση με τη “surface hypothesis” (Leonard 1998). Η πρώτη έρευνα ανήκει στους Montgomery & Leonard (Montgomery & Leonard 2006 στο Marinis 2011), όπου αποδείχτηκε ότι το έλλειμμα, το οποίο παρουσιάζουν τα παιδιά με ΕΓΔ στις καταλήξεις -ed/-s στα Αγγλικά, δε σχετίζεται άμεσα μόνο με τη φωνολογική επεξεργασία (δηλ. το low saliency των καταλήξεων) αλλά με τη συντακτική επεξεργασία. Η δεύτερη έγινε για τα Ελληνικά από τις Varlokosta & Nerantzini (2015) όπου φάνηκε ότι το saliency δε βοηθάει τα παιδιά με ΕΓΔ στην κατάκτηση του παρελθοντικού χρόνου.

1.5.4. Επεξεργαστικές προσεγγίσεις για διεπίπεδο σύνταξης-σημασιολογία

Στην υποενότητα που ακολουθεί θα αναφερθούμε σε μία συγκεκριμένη κατηγορία επεξεργαστικών προσεγγίσεων οι οποίες σχετίζονται με το διεπίπεδο σύνταξης-σημασιολογίας/πραγματολογίας (Deficit in performance system). Ενδεικτική υπόθεση αποτελεί η «Computational Complexity Hypothesis (CCH)» (van der Lely 2005 στο Marinis 2011). Παρά το κοινό όνομα με την προσέγγιση της «Computational Grammatical Complexity» (CGC) (van der Lely 1994 στο Marinis 2011), η CCH δεν υποστηρίζει ότι στην ΕΓΔ υπάρχει έλλειμμα στο υπολογιστικό σύστημα της γλώσσας (computational deficit). Αντίθετα, θεωρεί ότι το πρόβλημα είναι καθαρά επεξεργαστικό. Συγκεκριμένα η εμπλοκή διεπιπέδων αυξάνει τον επεξεργαστικό φόρτο για την κατανόηση και την παραγωγή μιας γλωσσικής δομής, ο οποίος όσο περισσότερο μεγαλώνει τόσο πιο αργά κατακτάται η εκάστοτε δομή.¹⁰ Στη συνέχεια θα αναφερθούμε σε μία έρευνα η οποία ασχολείται με την επεξεργασία των παιδιών τυπικής ανάπτυξης και των παιδιών με ΕΓΔ στα διεπίπεδα.

Η έρευνα που θα εξετάσουμε έγινε από τους Motgomery et al. (Motgomery et al. 1990 στο Marinis 2011), οι οποίοι πραγματοποίησαν τεστ λεξικής ανίχνευσης (word monitoring task) σε παιδιά 7-12 ετών τυπικής ανάπτυξης και σε παιδιά με ΕΓΔ. Στόχος της εξέτασης ήταν ο εντοπισμός τυχόν ελλειμμάτων στο διεπίπεδο σύνταξης-σημασιολογίας/πραγματολογίας. Συγκεκριμένα δίνονταν στα παιδιά κάποιες προτάσεις και τους ζητούνταν να πατήσουν ένα κουμπί μόλις εμφανίζονταν μία συγκεκριμένη λέξη. Υπήρχαν τρία είδη προτάσεων: ένα φυσιολογικό, ένα με πραγματολογική παραβίαση και ένα με συντακτικές σημασιολογικές και πραγματολογικές παραβιάσεις. Η υπόθεση ήταν ότι όσο αυξάνονταν οι παραβιάσεις τόσο θα μειωνόταν η ταχύτητα ανταπόκρισης των παιδιών. Η παραπάνω υπόθεση επιβεβαιώθηκε και για τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης και για εκείνα με ΕΓΔ, εάν και τα παιδιά με ΕΓΔ είχαν γενικότερα πιο αργές αντιδράσεις λόγω ελλειμματικής λεξικής ανάκλησης (lexical retrieval). Το συμπέρασμα ήταν ότι τα

---

¹⁰ Για παράδειγμα στη Γαλλική το «pass'é compos'é» χρειάζεται μία ακόμη προβολή (PastΦP) από ό,τι ο ενεστώτας, άρα κατακτάται αργότερα. Το pluperfect (προτερόχρονο στο παρελθόν) είναι ακόμη πιο δύσκολο γιατί πρέπει να κατανοηθεί το PastΦP σε σχέση με το κύριο γεγονός (main effect).

παιδιά με ΕΓΔ χρησιμοποιούν το διεπίπεδο, εφόσον ο χρόνος ανταπόκρισης τους επηρεαζόταν από τον αριθμό των παραβιάσεων στην πρόταση.¹¹

1.6. Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας όσα εξετάσαμε, θα λέγαμε ότι η ΕΓΔ χαρακτηρίζεται από ανομοιογενή κλινική εικόνα. Υπάρχουν διαφορετικές μορφές ΕΓΔ, οι οποίες παρουσιάζουν αλληλοεπικαλύψεις στα συμπτώματα τους. Πέρα όμως από τις κλινικές διαφορές της διαταραχής, η έρευνα έχει δείξει διαγλωσσικές διαφορές στα ελλείμματα των παιδιών με ΕΓΔ (Leonard 2014). Τα ελλείμματα μάλιστα των παιδιών με ΕΓΔ στην κάθε γλώσσα φαίνονται να παρουσιάζουν αντιστοιχίες με εκείνα των παιδιών τυπικής ανάπτυξης της ίδιας γλώσσας.

Έτσι μπορούμε να τοποθετήσουμε τις ετερογένειες των ελλειμμάτων στην ΕΓΔ πάνω σε δύο άξονες, έναν οριζόντιο-διαγλωσσικό άξονα και έναν κάθετο-ενδογλωσσικό άξονα. Από τη μία, ο οριζόντιος άξονας αφορά τις διαγλωσσικές διαφοροποιήσεις στα ελλείμματα των παιδιών με ΕΓΔ. Από την άλλη, ο κάθετος άξονας σχετίζεται με τα διαφοροποιημένα αλληλο-επικαλυπτόμενα συμπτώματα τα οποία παρουσιάζει η ΕΓΔ μέσα σε μία γλώσσα. Ενώ ο πρώτος άξονας είναι εύκολο να γίνει αντιληπτός (Leonard 2014), ο κάθετος άξονας χρήζει ανάλυσης.

Για την ανάλυση του κάθετου άξονα δεχτήκαμε αρχικά τη θεωρητική προσέγγιση που θέλει την ΕΓΔ ως μέλος ενός συνεχούς της τυπικής ανάπτυξης (άλλωστε, όπως αναφέραμε, τα παιδιά με ΕΓΔ φέρονται να παρουσιάζουν ποιοτικά και χρονικά εκτεταμένα τα προβλήματα των παιδιών τυπικής ανάπτυξης της εκάστοτε γλώσσας).

---

¹¹ Εδώ θα πρέπει να κάνουμε μία νύξη στην ΕΓΔ-γραμματικής φύσης. Είχαμε αναφέρει πιο πάνω ότι τα παιδιά με τη συγκεκριμένη διαταραχή χρησιμοποιούν αποκλειστικά τη σημασιολογία για να κατανοήσουν ορισμένες συντακτικές δομές. Οι Pinker & van der Lely (2014) απέδωσαν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά με ΕΓΔ-γραμματικής φύσης σε βλάβη στο υπολογιστικό σύστημα της γλώσσας (computational system). Σύμφωνα, όμως με τις επεξεργαστικές προσεγγίσεις για τα διεπίπεδα, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι το πρόβλημα των παιδιών με ΕΓΔ-γραμματικής φύσης είναι στην ουσία επεξεργαστικό. Με άλλα λόγια, η περιορισμένη μνήμη εργασίας δεν επιτρέπει σε αυτά τα παιδιά να επεξεργαστούν εκτενείς γραμματικές αναπαραστάσεις (extended grammatical representations). Από την άλλη, όμως, εξαιτίας των εστιασμένων προβλημάτων που παρουσιάζουν τα παιδιά με ΕΓΔ-γραμματική φύσης, δε θα γινόταν να αποκλείσουμε εντελώς την υπόθεση Pinker & van der Lely.

Έπειτα εξετάσαμε την ΕΓΔ μέσω της κατηγοριοποίησης που πραγματοποιείται από το DSM-4, το ICD-10 και το DSM-5. Δεχτήκαμε, σε πρώτη φάση, τη διάκριση που πραγματοποιεί το ICD-10, η οποία βασίζεται σε προβλήματα στην παραγωγή (F80.1) και στην κατανόηση (F80.2). Ορισμένα παιδιά με ΕΓΔ φαίνονται να έχουν περισσότερο ελλειμματική παραγωγή και άλλα πιο μειωμένη κατανόηση. Χαρακτηριστικό επίσης αποτελεί, στο DSM-4 και στο ICD-10, η ύπαρξη μίας ξεχωριστής κατηγορίας παιδιών με ΕΓΔ η οποία παρουσιάζει κυρίως φωνολογικά προβλήματα (DSM-4: Phonological LD, ICD-10: Specific Speech Articulation LD) και συνοδεύεται από περιορισμένο λεξιλόγιο. Ακόμη οι Pinker & van der Lely επιχειρηματολογούν για την ύπαρξη μίας ΕΓΔ-γραμματικής φύσης. Άσχετα εάν το έλλειμμα στην ΕΓΔ-γραμματικής φύσης είναι επεξεργαστικό ή στα extended grammatical representations, παρατηρούμε ότι υπάρχει μία ομάδα παιδιών με ΕΓΔ με αρκετά προβλήματα στη κατανόηση συγκεκριμένων συντακτικών δομών. Άρα προσπαθώντας να ορίσουμε τις ιδιότητες και τις παραμέτρους του κάθετου άξονα θα λέγαμε ότι:

- Τα συμπτώματα της ΕΓΔ είναι εξειδικευμένα προς τη κάθε γλώσσα, καθώς τα προβλήματα των παιδιών με ΕΓΔ είναι αντίστοιχα με τα προβλήματα των παιδιών τυπικής ανάπτυξης στην ίδια γλώσσα (*Υπόθεση του Συνεχούς της Γλωσσικής Κατάκτησης*).

- Ορισμένα παιδιά με ΕΓΔ έχουν κυρίως ελλειμματική παραγωγή, ενώ άλλα κυρίως ελλειμματική κατανόηση (χωρίς να αποκλείεται και οι δύο ικανότητες να είναι πλήρως ελλειμματικές σε κάποιες περιπτώσεις).

- Μέσα στο πλήθος των ετερογενών συμπτωμάτων, που παρουσιάζει το κάθε παιδί με ΕΓΔ, μπορούμε να ξεχωρίσουμε συγκεκριμένες ομάδες-μοτίβα. Υπάρχουν παιδιά με περισσότερα φωνολογικά-λεξιλογικά προβλήματα και παιδιά με περισσότερα συντακτικά προβλήματα.

Η τοποθέτηση, όμως, των συμπτωμάτων των παιδιών σε έναν ενιαίο κάθετο άξονα προϋποθέτει παράλληλα να περιορίσουμε την ετερογένεια των προσεγγίσεων για τη φύση του ελλείμματος στην ΕΓΔ. Αφού εξετάσαμε τους τρεις τύπους προσεγγίσεων (γραμματικές, ακουστικές και επεξεργαστικές), θα μπορούσαμε να πραγματοποιήσουμε

κάποιες διαπιστώσεις. Από τη μία, οι γραμματικές προσεγγίσεις συναντούν μεγάλο αντίλογο ως προς: α) τις διαγλωσσικές διαφορές που παρουσιάζουν τα παιδιά με ΕΓΔ, καθώς και β) την αδυναμία τους να εξηγήσουν το φωνολογικό, λεξιλογικό και μη λεκτικό έλλειμμα. Άλλωστε ακόμα και η ΕΓΔ-γραμματικής φύσης μπορεί να εξηγηθεί μέσω ενός εξειδικευμένου επεξεργαστικού ελλείμματος. Από την άλλη, οι ακουστικές επεξεργαστικές προσεγγίσεις δεν παρέχουν επαρκή εξήγηση για τα ειδικευμένα συντακτικά προβλήματα των παιδιών με ΕΓΔ. Έτσι, οι επεξεργαστικές προσεγγίσεις φαίνονται ως ικανότερες να εξηγήσουν το εύρος των ελλειμμάτων στην ΕΓΔ. Έχοντας την ικανότητα να ενσωματώσουν τις ακουστικές επεξεργαστικές προσεγγίσεις, οι επεξεργαστικές προσεγγίσεις μπορούν να εξειδικευτούν και να παρέχουν εξηγήσεις για το ετερογενές έλλειμμα του κάθε παιδιού με ΕΓΔ.

2. Θεωρητικό τμήμα

Στην έρευνα μας θα εξετάσουμε την κατάκτηση των αναιτιατικών, αυτοπαθών/αλληλοπαθών και αποθετικών ρημάτων σε ελληνόφωνα παιδιά με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή. Πριν όμως αναφερθούμε στην έρευνα καθ' αυτή, θα αναλύσουμε τις θεωρητικές προσεγγίσεις οι οποίες έχουν αναπτυχθεί για τις παραπάνω συντακτικές δομές. Θα ξεκινήσουμε παρουσιάζοντας τα προβλήματα και τις αμφισημίες που αναπτύσσονται στη μη-ενεργητική μορφολογία στην Ελληνική. Έπειτα θα εξετάσουμε υποθέσεις που έχουν αναπτυχθεί για τις δομές με μη-ενεργητική μορφολογία. Χρησιμοποιώντας την «υπόθεση της κεφαλής CAUS» (Alexiadou, Anagnostopoulou & Schaefer 2006), την (όπως ονομάζουμε για λόγους αναφοράς) «υπόθεση *Tsimpli*» (Tsimpli 2006, Tsimpli 1989) και την «υπόθεση *Zombolou*» (Zombolou 2004) θα αναφερθούμε στις ιδιαιτερότητες των ελληνικών αναιτιατικών δομών. Στη συνέχεια θα αναφερθούμε, βάσει των υποθέσεων «*Tsimpli*» και «*Zombolou*», στις υπόλοιπες μη-ενεργητικής μορφολογίας δομές (παθητικές και αυτοπαθείς/αλληλοπαθείς, αποθετικές). Τέλος, θα εξετάσουμε αποτελέσματα ερευνών για την κατάκτηση δομών μη-ενεργητικής μορφολογίας από τα παιδιά τα οποία θα μας επιτρέψουν να σχηματίσουμε κάποιες υποθέσεις για τα αποτελέσματα τις έρευνάς μας.

2.1. Ιδιαιτερότητα της μη-ενεργητικής μορφολογίας στα Ελληνικά

Οι παθητικές δομές δημιουργούνται στα Αγγλικά με το βοηθητικό ρήμα (be) και τη ρηματική κατάληξη “-ed”. Στα Ελληνικά δε χρειάζεται βοηθητικό ρήμα για να δημιουργηθεί η παθητική φωνή, αντίθετα έχουμε τις περιπτώσεις: α) η ενεργητική κατάληξη του ρήματος αντικαθίσταται από τη μη-ενεργητική,¹² ή β) η ενεργητική κατάληξη στους συνοπτικούς τύπους διατηρείται και προστίθεται το κατάλληλο συνοπτικό-μη-ενεργητικό επίθημα. Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τη μη-ενεργητική μορφολογία στα Ελληνικά:

Πίνακας 1: Η μη-ενεργητική μορφολογία στη Νέα Ελληνική.

Μη παρελθόν	Μη συνοπτικό Παρελθόν	Προστακτική
-ομαι	-όμουν (α)	-ου
-εσαι	-όσουν (α)	-είτε
-εται	-όταν (ε)	
-ομαστε	-όμασταν	
-εστε	-όσασταν	
-ονται	-όνταν / -όντουσαν	
+ Συνοπτικό: -θ- π.χ. χτυπή-θ-ηκε		

Στην ενεργητική φωνή το ρήμα αποδίδει στο εσωτερικό όρισμα αιτιατική πτώση (internal case) και το εξωτερικό όρισμα δέχεται ονομαστική πτώση κατά τη μετακίνηση του στη θέση υποκειμένου (subject position). Στην περίπτωση της παθητικής σύνταξης και στις δύο γλώσσες ο εξωτερικός θεματικός ρόλος και η αιτιατική πτώση απορροφούνται από την μη-ενεργητική μορφολογία, ενώ το εξωτερικό όρισμα μπορεί να πραγματώνεται με μια προθετική φράση (*by/from-phrase*, *από/με-φράση*) ως προσάρτημα του ρήματος. Ακόμη, στην παθητική σύνταξη το εσωτερικό όρισμα μετακινείται στη

---

¹² Στην εργασία χρησιμοποιούμε τον όρο «παθητική» για να αναφερθούμε αποκλειστικά και μόνο στις παθητικές συντακτικές δομές. Δε χρησιμοποιούμε τον όρο «παθητική» για να αναφερθούμε στη μη-ενεργητική μορφολογία.

θέση υποκειμένου και δέχεται ονομαστική πτώση (Chomsky 1981, Jaeggli 1986, Baker et al. 1989).

Στα Ελληνικά όμως η μη-ενεργητική μορφολογία είναι αμφίσημη καθώς βρίσκεται σε δομές πέρα της παθητικής (1a) όπως: α) αναιτιατικές (1b) , β) αυτοπαθείς (1c), γ) αλληλοπαθείς (1d) και δ) αποθετικές (1e).

1. a Ο Γιάννης χτυπήθηκε από τον Πέτρο (παθητική).
- b Το δάσος κάηκε (αναιτιατική).
- c Ο Γιάννης χτενίζεται¹³ (αυτοπαθής).
- d Ο Γιάννης και η Μαρία χτενίζονται¹⁴ (αλληλοπαθής).
- e Ο Γιάννης επεξεργάζεται τη φωτογραφία (αποθετική).

Κοιτώντας τα παραπάνω παραδείγματα (1) παρατηρούμε ότι η μη-ενεργητική μορφολογία χρησιμοποιείται στα Ελληνικά σε τουλάχιστον άλλες τέσσερις δομές πέρα της παθητικής. Στα Αγγλικά κάτι τέτοιο δε συμβαίνει, παρατηρούμε τα αντίστοιχα παραδείγματα από τα Αγγλικά:

2. a John was hit by Peter. (παθητική)
- b The ship sank. (αναιτιατική)
- c John combs himself. (αυτοπαθής)
- d John and Mary comb themselves / each other.(αλληλοπαθής)

Τα Αγγλικά εκφράζουν τις αναιτιατικές δομές μόνο με ενεργητική μορφολογία (2b). Οι αυτοπαθείς και οι αλληλοπαθείς δομές (2c, 2d) στην Αγγλική σχηματίζονται μόνο με τη χρήση της αυτοπαθούς/αλληλοπαθούς αντωνυμίας (*myself*). Τέλος στα Αγγλικά δεν υπάρχουν αποθετικές δομές.

Συνεπώς παρατηρούμε ότι η Ελληνική παρουσιάζει «μορφολογική αμφισημία» στον σχηματισμό των παθητικών, αναιτιατικών, αποθετικών και αυτοπαθών/αλληλοπαθών δομών, σε αντίθεση με την Αγγλική. Με τον όρο «μορφολογική αμφισημία» ονομάζουμε την κατάσταση κατά την οποία το ίδιο

---

¹³ Με την έννοια: «Ο Γιάννης χτενίζει τον εαυτό του.»

¹⁴ Με την έννοια: «Ο Γιάννης και η Μαρία χτενίζει ο ένας τον άλλο.»

μορφολογικό μαρκάρισμα χρησιμοποιείται για την παραγωγή διαφορετικών μεταξύ τους συντακτικών δομών. Στην περίπτωση της Ελληνικής, αυτό το αμφίσημο μορφολογικό μαρκάρισμα είναι η μη-ενεργητική μορφολογία.

Με σκοπό να εξετάσουμε περαιτέρω αυτή την ιδιαιτερότητα της μη-ενεργητικής μορφολογίας στα Ελληνικά, θα προχωρήσουμε σε περαιτέρω ανάλυση των δομών που θα μας απασχολήσουν στην έρευνάς μας. Με οδηγό διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις θα περιγράψουμε τη συμπεριφορά, τις συντακτικές διεργασίες και τις ιδιότητες των αναιτιατικών, αυτοπαθών/αλληλοπαθών και αποθετικών δομών στην Ελληνική. Μάλιστα, θα εστιάσουμε σε τυχόν αμφισημίες που προκύπτουν ανάμεσα στις παραπάνω δομές και θα προσπαθήσουμε να τις αιτιολογήσουμε.

2.2. Αναιτιατικές δομές

Οι αναιτιατικές δομές παρουσιάζουν παρόμοιες συντακτικές διεργασίες με τις παθητικές δομές. Γενικά το εξωτερικό όρισμα στις αναιτιατικές υπονοείται ή, αντίθετα με τις παθητικές, είναι ανύπαρκτο, ενώ το εσωτερικό όρισμα μετακινείται στη θέση υποκειμένου και δέχεται ονομαστική πτώση. Αντίθετα όμως με τις παθητικές, στις οποίες υπονοείται το εξωτερικό όρισμα του δράστη, στις αναιτιατικές δομές εκφράζεται μία *αυτόματη συμβαντική σημασία (spontaneous event reading)*, δηλαδή, δεν υπονοείται το εξωτερικό όρισμα του «δράστη».

Η Ελληνική σχηματίζει αναιτιατικές δομές χρησιμοποιώντας είτε ενεργητική (3a) είτε μη-ενεργητική μορφολογία (3b).

3. a Το βάζο έσπασε.
- b Το δάσος κάηκε.

Οι προθετικές φράσεις ποιητικού αιτίου οι οποίες χρησιμοποιούνται στις αναιτιατικές δομές της Ελληνικής με σκοπό να δηλωθούν τα εξωτερικά ορίσματα (εάν υπάρχουν)

είναι: α) οι *από-φράσεις* για δράστες, β) οι *με-φράσεις* για όργανα και αιτιακά γεγονότα/συμβάντα (causing events).¹⁵

4. a Το βάζο έσπασε από την πτώση.
b Τα μαλλιά μου στέγνωσαν με το πιστολάκι.

Αντίθετα με την Ελληνική, η Αγγλική σχηματίζει αναιτιατικές δομές μόνο με τη χρήση ενεργητική μορφολογίας (5).

5. a The vase broke. (αναιτιατική)
b *The vase was broken (αναιτιατική).

Ενώ στην Αγγλική οι παθητικές δομές συνοδεύονται από *by-φράσεις* (6a), οι αναιτιατικές (*anticausatives*) δομές δεν μπορούν (6c) (με εξαίρεση τη φράση “*by itself*” 6d). Οι αναιτιατικές δομές μπορούν όμως να συνοδεύονται από *from-φράσεις* (6e).

6. a The boat was sank by Bill.
b The boat sank (αναιτιατική).
c *The boat sank by Bill. (αναιτιατική δομή με *by-φράση*).
d. The boat sank by itself. (αναιτιατική δομή με *by itself*).
e. The window broke from the pressure.

Θα εξετάσουμε τώρα διάφορες προσεγγίσεις οι οποίες έχουν αναπτυχθεί πάνω στις αναιτιατικές δομές με σκοπό να φωτίσουμε περεταίρω τη φύση τους και τη συμπεριφορά τους στην Ελληνική.

---

¹⁵ Η Αγγλική λέξη “event” μεταφράζεται ως «συμβάν» στα Ελληνικά, χρησιμοποιούμε όμως τη μετάφραση «γεγονός/συμβάν» για να μην επέλθει σύγχυση με τη λεξική άποψη του «συμβάντος» (achievement) (Vendler 1967). Άρα όταν αναφερόμαστε στο θεματικό ρόλο “causing event” θα μεταφράζουμε «αιτιακό γεγονός/συμβάν». Το ίδιο θα συμβεί και με την έννοια του «αιτιακού υπο-γεγονότος/συμβάντος» (causing sub-event, e) στην οποία θα αναφερθούμε παρακάτω στην εργασία. Στην περίπτωση μόνο της «αυτόματης συμβαντικής ανάγνωσης» (spontaneous event reading) μεταφράζουμε τον όρο “event” απλά ως «συμβάν».

2.2.1. Προσέγγιση της κεφαλής CAUS (Alexiadou, Anagnostopoulou & Schaefer 2006)

Οι Alexiadou, Anagnostopoulou & Schaefer (2006) ξεκινούν συγκρίνοντας τα Ελληνικά και τα Αγγλικά ως προς τις παθητικές και αναιτιατικές δομές τους. Παρατηρούν ορισμένους περιορισμούς και στις δύο γλώσσες ως προς: α) τα ρήματα που μπορούν να μετατραπούν από μεταβατικά σε αναιτιατικά και β) τη φύση των εξωτερικών ορισμάτων τα οποία επιτρέπονται στις προθετικές φράσεις των παθητικών και αναιτιατικών δομών.

Ξεκινώντας με τους ρηματικούς περιορισμούς παρατηρούν ότι μόνο ορισμένα από τα ρήματα που σχηματίζουν παθητικές δομές μπορούν να σχηματίσουν και αναιτιατικές δομές (7, 8).

7. a The glass was broken by Bill. (παθητική)
b The glass broke. (αναιτιατική)
8. a The bread was cut by the baker. (παθητική)
b *The bread cut. (αναιτιατική)

Μερικά ρήματα σχηματίζουν αναιτιατικές δομές μόνο για συγκεκριμένα ορίσματα. Για παράδειγμα, το ρήμα «*break*» σχηματίζει αναιτιατικές δομές όταν έχει ως υποκείμενο του το «*the vase*» (9a), ενώ όταν έχει ως υποκείμενο του το «*the contract*» δεν μπορεί (9b).

9. a The vase broke.(αναιτιατική)
b *His promise / *the contract / *the world record broke. (αναιτιατική)

Επιπλέον ρήματα τα οποία περιγράφουν αλλαγές κατάστασης με εσωτερική αιτιολογία (internally caused) (π.χ. «ανθίζω») σχηματίζουν μόνο αναιτιατικές δομές (10a), χωρίς να μπορούν να σχηματίσουν αντίστοιχες αιτιακές/μεταβατικές (10b).

10. a The flower blossomed early (?from the heat). (αναιτιατική)
b *The gardener blossomed the flower. (μεταβατική)

Φαίνεται λοιπόν ότι μόνο ορισμένες ρηματικές ρίζες μπορούν να σχηματίσουν αναιτιατικές δομές. Οι ρηματικές ρίζες (τουλάχιστον για τα Ελληνικά και τα Αγγλικά) εντάσσονται σε τέσσερις κατηγορίες (Alexiadou, Anagnostopoulou & Schaefer 2006):

11. a δράσης (agentive): δολοφονώ / murder, assassinate

b εσωτερικής αιτιολογίας (internally caused): π.χ. ανθίζω / blossom, wilt

c εξωτερικής αιτιολογίας (externally caused): π.χ. σκοτώνω / destroy, kill

d απροσδιόριστης αιτιολογίας (cause unspecified): π.χ. σπάω / open, break

Οι ρίζες στην κατηγορία δράσης εμφανίζονται στα Ελληνικά και στα Αγγλικά μόνο στην παθητική φωνή (12a). Αντίθετα, οι εσωτερικής αιτιολογίας ρίζες σχηματίζουν μόνο αναιτιατικές δομές (10, 12b, 12c). Οι εξωτερικής αιτιολογίας ρίζες σχηματίζουν παθητικές και αναιτιατικές δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας στα Ελληνικά (12d, 12e),¹⁶ ενώ στα Αγγλικά σχηματίζουν μόνο παθητικές (12d, 12e). Οι απροσδιόριστης αιτιολογίας ρίζες σχηματίζουν αναιτιατικές και παθητικές δομές και στις δύο γλώσσες (12f). Παράδειγμα:

12. a Ο Γιάννης δολοφονήθηκε από τη Μαρία. (παθητική)

b Το λουλούδι άνθισε. (αναιτιατική)

c *Το λουλούδι ανθίστηκε από τον κηπουρό. (παθητική)

d Το βιβλίο καταστράφηκε από τον Γιάννη./The book was destroyed by John.

e Το βιβλίο καταστράφηκε./*The book destroyed. (αναιτιατική)

f Το παράθυρο έσπασε./The window broke. (αναιτιατική)

Όσον αφορά τώρα τους περιορισμούς στη φύση των ορισμάτων, οι Alexiadou, Anagnostopoulou & Schaefer (2006) παρατηρούν ότι η Ελληνική παρουσιάζει στην παθητική φωνή μόνο εξωτερικά ορίσματα του δράστη και του οργάνου και δεν δύναται να περιέχει ορίσματα του αιτίου και του αιτιακού γεγονότος/συμβάντος (causing event) (13a). Αντίθετα, η Αγγλική μπορεί να παρουσιάσει ορίσματα δράστη, οργάνου, αιτίου και αιτιακού γεγονότος/συμβάντος (causing event) (13b) στην παθητική.

13. a *Τα ρούχα στεγνώθηκαν με τον ήλιο/από τον ήλιο. (παθητική).

b The glass was broken by the wind. (παθητική)

---

¹⁶ Η διαφορά των αναιτιακών δομών μη ενεργητικής μορφολογίας από τις παθητικές είναι, όπως θα δούμε στη συνέχεια, ότι στις πρώτες δεν υπονοείται δράστης ως το εξωτερικό όρισμα και έτσι έχουμε την αυτόματη συμβαντική ανάγνωση (spontaneous event reading).

Στις αναίτιατικές δομές η Ελληνική, όπως και η Αγγλική, δεν επιτρέπει δράστες (14a, 14b). Όμως στις ελληνικές αναίτιατικές δομές, σε αντίθεση με τις αγγλικές, οι οποίες επιτρέπουν μόνο αίτιο και αιτιακό γεγονός/συμβάν (causing event) ως εξωτερικά ορίσματα (14c, 14d), εμφανίζονται προθετικές φράσεις με όργανο-μέσο (14c, 14d).

- 14. a *Τα μαλλιά μου στέγνωσαν από την κομμώτρια. (αναίτιατική με δράστη)
- b *The vase break by John (αναίτιατική με δράστη)
- c Το σπίτι καταστράφηκε από τον σεισμό. (αναίτιατική με αίτιο)
- d The flower blossomed early from the heat. (αναίτιατική με αίτιο)
- e Τα μαλλιά μου στέγνωσαν με το πιστολάκι. (αναίτιατική με όργανο-μέσο)
- f *The vase broke by the hammer. (αναίτιατική με όργανο-μέσο)

Με σκοπό να απαντήσουν στους δύο παραπάνω τύπους περιορισμών (δηλαδή τους ρηματικούς προσδιορισμούς και τους περιορισμούς στη φύση του εξωτερικού ορίσματος) οι Alexiadou, Anagnostopoulou & Schaefer (2006) προχωρούν στην «υπόθεση της κεφαλής CAUS». Σύμφωνα με αυτή υπάρχουν δύο λειτουργικές κεφαλές, μία της Φωνής (Voice) και μία της αιτιακότητας (CAUS), οι οποίες είναι ο δομικός πυρήνας όλων των αιτιατικών, αναίτιατικών και παθητικών δομών:

15. [Voice[CAUS[Root]]]

Η λειτουργική κατηγορία CAUS συστήνει μία αιτιακή σχέση ανάμεσα σε ένα αιτιακό γεγονός/συμβάν (causing event) (δηλαδή στο μη συντακτικά εκπεφρασμένο εξωτερικό όρισμα του CAUS) και στην τελική κατάσταση (resultant state) η οποία παρουσιάζεται από τη ρίζα του ρήματος και το εσωτερικό όρισμα. Για παράδειγμα, όταν λέμε «*Το παράθυρο έσπασε (εν. από τον αέρα).*», η CAUS συνδέει αιτιακά το εξωτερικό όρισμα («*αέρας*») με την τελική κατάσταση «*του σπασμένου παραθύρου*». Η κεφαλή CAUS είναι εκείνη που επιτρέπει σε προθετικές *from-φράσεις* και *με/από-φράσεις* να εμφανίζονται στις αναίτιατικές δομές των Αγγλικών και Ελληνικών.

Η λειτουργική κατηγορία της Φωνής (Voice) είναι υπεύθυνη για την παρουσίαση του εξωτερικού ορίσματος. Στη Φωνή (Voice) περιέχονται χαρακτηριστικά για την (μη) παρουσία του δράστη και του τρόπου (manner) (δηλαδή [+/- agentivity]). Συγκεκριμένα ένα Voice[+agentive] (Voice[+ag]) επιτρέπει την ύπαρξη ορισμάτων δράστη και

οργάνου-μέσου στη δομή, ενώ ένα Voice[-ag] σχετίζεται με ορίσματα αιτίου και αιτιακού γεγονότος/συμβάντος (causing event).

Στην παθητική φωνή στα Αγγλικά μπορούν να εμφανιστούν και το Voice[+ag] και το Voice[-ag]. Έτσι δικαιολογείται η ικανότητα της Αγγλικής να παράγει παθητικές δομές με δράστη, όργανο, αίτιο και αιτιακό γεγονός/συμβάν (causing event) (παράδειγμα 13b). Αντίθετα στις Ελληνικές παθητικές δομές μπορούμε να έχουμε μόνο το Voice[+ag]. Έτσι οι ρόλοι του αιτίου και αιτιακού γεγονότος/συμβάντος (causing event) (οι οποίοι όπως, είδαμε στην προηγούμενη παράγραφο, συνδέονται με το Voice[-ag]) δεν μπορούν να υπάρξουν (παράδειγμα 13a).

Όσον αφορά τώρα τις αναιτιατικές δομές, το Voice[+ag] δεν παρουσιάζεται. Άρα δεν μπορούμε να έχουμε αναιτιατικές δομές με δράστη ή όργανο-αίτιο¹⁷ (16).

16. a *The window broke by John / by the hammer. (αναιτιατική με *by-φράση*)

b *Το παράθυρο έσπασε από τον Γιάννη. (αναιτιατική με *από-φράση* δράστη)

Κανονικά, στα Αγγλικά και στα Ελληνικά η κεφαλή της Φωνής (Voice) απουσιάζει τελείως από τις αναιτιατικές δομές. Σύμφωνα, όμως, με τους Alexiadou, Anagnostopoulou & Schaefer (2006), γλώσσες οι οποίες δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν Voice[-ag] για τον σχηματισμό της παθητικής τους, έχουν την ικανότητα να παράγουν αναιτιατικές δομές με Voice[-ag]. Η Ελληνική, με λίγα λόγια, μπορεί, να σχηματίζει αναιτιατικές δομές είτε με Voice[-ag] (μη-ενεργητικής μορφολογίας αναιτιατικές δομές) είτε με απουσία της κεφαλής της Φωνής (Voice), ενώ στην Αγγλική έχουμε μόνο τη δεύτερη επιλογή διαθέσιμη (δηλαδή, την απουσία της Φωνής).

---

¹⁷ Στην Ελληνική όμως μπορούμε να έχουμε όργανο αίτιο στις αναιτιατικές δομές χωρίς την ύπαρξη Voice[+ag]. Η κεφαλή CAUS σχετίζεται και με την ύπαρξη οργάνου-μέσου σε αναιτιατικές δομές στα Ελληνικά. Συγκεκριμένα η κεφαλή CAUS επιτρέπει τη δήλωση του οργάνου-αιτίου (instrument-causer), ενώ το Voice[+ag], που εξετάσαμε πιο πάνω, επιτρέπει τη δήλωση του καθαρού-οργάνου (pure instrument). Με τον όρο όργανο-αίτιο ονομάζουμε ένα μέσο το οποίο γίνεται αντιληπτό να δρα από μόνο αφού ο δράστης το έθεσε σε εφαρμογή (Kamp & Rossdeutscher 1994). Η ελληνική πρόθεση «με» δεν εισάγει μόνο όργανα αλλά και αίτια και αιτιακά γεγονότα/συμβάντα (causing events). Αντίθετα η γερμανική πρόθεση «mit», η οποία εισάγει μόνο όργανα, σχετίζεται μόνο με το Voice[+ag]. Έτσι αποδεικνύεται ότι οι ελληνικές *με-φράσεις* μπορούν να περιέχουν όργανα-αίτια και σχετίζονται με το CAUS (Alexiadou, Anagnostopoulou & Schaefer 2006).

Τέλος, κατά τους Alexiadou, Anagnostopoulou & Schaefer (2006), η ύπαρξη του Voice[-ag] στις αναίτιατικές δομές είναι υπεύθυνη για την ικανότητα της Ελληνικής να σχηματίζει αναίτιατικές δομές με ρηματικές ρίζες εξωτερικής αιτιολογίας, κάτι που η Αγγλική, όπως είδαμε (παράδειγμα 12e), δεν μπορεί να κάνει. Αυτό συμβαίνει γιατί οι εξωτερικής αιτιολογίας ρίζες μπορούν να συνοδεύουν και το Voice[+ag] αλλά και το Voice[-ag].

2.2.2. Υπόθεση Tsimplici (2006, 1989) για αναίτιατικά

Σύμφωνα με την Tsimplici (2006, 1989) η κεφαλή της Φωνής (Voice) αποτελεί ένα προβαλλόμενο χαρακτηριστικό του μικρού ρ το οποίο υπάρχει μόνο σε κάθε περίπτωση μη-ενεργητικής μορφολογίας. Για τις εναλλαγές στη μεταβατικότητα σε περίπτωση ενεργητικής μορφολογίας ευθύνονται μεταβολές στα χαρακτηριστικά του μικρού ρ, ανεξάρτητα από τη Φωνή (Voice) (Tsimplici 2006). Με άλλα λόγια, όταν από το μικρό ρ λείπει ένα χαρακτηριστικό (feature) μεταβατικότητας ή δράσης τότε έχουμε την παραγωγή των αναίτιατικών δομών ενεργητική μορφολογίας.

Στα Ελληνικά όμως, όπως έχουμε αναφέρει, υπάρχουν και αναίτιατικές δομές με μη-ενεργητική μορφολογία. Σύμφωνα με την Tsimplici (2006) οι αναίτιατικές δομές με μη-ενεργητική μορφολογία παράγονται όπως και οι παθητικές. Με άλλα λόγια, η κεφαλή της Φωνής απορροφάει το εξωτερικό όρισμα, και το εσωτερικό όρισμα μεταφέρεται στην επιφανειακή δομή στον χαρακτηριστή της Φράσης Χρόνου (ΦΧΡ). Η ανάγνωση λοιπόν μίας δομής ως αναίτιατικής ή παθητικής εξαρτάται αποκλειστικά από τη φύση του μη (συντακτικά) εκπεφρασμένου εξωτερικού θεματικού ρόλου. Εάν το εξωτερικό όρισμα αποτελεί αίτιο - αιτιακό γεγονός/συμβάν (causing event), τότε η δομή είναι όντως αναίτιατική, εάν όμως είναι δράστης τότε η δομή είναι παθητική. Ας κοιτάξουμε τέλος τα παρακάτω παραδείγματα:

17. a Το πουκάμισο λέρωσε. (αναίτιατικό, [-έμφυχο] υποκείμενο)
- b Το πουκάμισο λερώθηκε (εν. από τη βροχή). (αναίτιατικό, [-έμφυχο] υποκείμ.)
- c Τα παιδιά λερώθηκαν. (αναίτιατικό, [+έμφυχο] υποκείμενο)
- d *Τα παιδιά λέρωσαν (με αναίτιατική σημασία).

Η Tsimpli (2006) παρατηρεί ότι η ενεργητική μορφολογία στα αναίτια χρησιμοποιείται όταν δεν υπάρχει καμία ένδειξη αιτίου (causer) (17a), ενώ στη μη-ενεργητική μορφολογία υπονοείται ένα εξωτερικό όρισμα (αίτιο) (17b). Με άλλα λόγια, στο παράδειγμα (17b) υπονοείται ότι το πουκάμισο λερώθηκε εξαιτίας κάποιας εξωτερικής αιτίας, σε αντίθεση με το παράδειγμα (17a) όπου το «λέρωμα» του πουκαμίσου παρουσιάζεται ως αναμενόμενο αποτέλεσμα. Με την ενεργητική μορφολογία ο ομιλητής δε γνωρίζει ή δε θέλει να αναφερθεί σε μία αιτία. Με τη μη-ενεργητική μορφολογία το αίτιο γίνεται ενεργό ακόμα και εάν δεν εκφράζεται με προθετική φράση (17b).¹⁸

Η Tsimpli (2006) ακόμη παρατηρεί ρήματα όπως το «λερώνω», τα οποία μπορούν να παρουσιάζουν αναίτια δομές ενεργητικής (17a) και μη-ενεργητικής μορφολογίας (17b, 17c). Όταν το υποκείμενο τέτοιων ρημάτων έχει το χαρακτηριστικό [+έμφυχο], η επιλογή για σχηματισμό ενεργητικής μορφολογίας αναίτια δομή εξαφανίζεται (17d). Στην περίπτωση που το υποκείμενο στην αναίτια δομή είναι [+έμφυχο] τότε το ρήμα πιέζεται να αποδώσει έναν μη (συντακτικά) εκπεφρασμένο θεματικό ρόλο του δράστη ή του αιτίου (για αυτό τοποθετείται αναγκαστικά σε μη-ενεργητική μορφολογία). Εάν το μη πραγματοποιμένο όρισμα αποτελεί αίτιο τότε η δομή είναι όντως αναίτια, εάν, όμως, εννοηθεί δράστης τότε η δομή είναι αυτοπαθής ή παθητική. Συνεπώς έχουμε αμφισημία σε δομές όπως η (17c).

2.2.3. Προσέγγιση Zombolou (2004)

Για γίνει κατανοητή η «προσέγγιση Zombolou (2004)» πρέπει να αναφερθούμε σύντομα στις θεωρίες Vendler (1967) και Dawty (1979) για τη λεξική όψη (lexical aspect).

---

¹⁸ Επιπλέον οι Alexiadou & Anagnostopoulou (2004) επιχειρηματολογούν ότι στις ελληνικές αναίτια δομές η ενεργητική μορφολογία δηλώνει μία μερική αλλαγή κατάσταση, ενώ η μη-ενεργητική μία πλήρη (πιθανότατα εντοπίζεται μία οψιακή αντιστοιχία μεταξύ “achievement” και “accomplishment”) (Tsimpli 2006).

2.2.3.1. Θεωρίες Vendler (1967) και Dawty (1979)

Σύμφωνα με τον Vendler (1967) υπάρχουν τέσσερις διακριτές ρηματικές αποψιακές κατηγορίες (aspectual verbal categories). Την πρώτη κατηγορία αποτελούν οι καταστάσεις (states) (18), οι οποίες περιγράφουν μη τελικές διαδικασίες (non-telic processes) στις οποίες δεν υπάρχει δράστης ως υποκείμενο (π.χ. το υποκείμενο μπορεί να είναι βιωματική οντότητα). Παραδείγματα ρημάτων που εκφράζουν τη λεξική όψη της κατάστασης είναι: *ξέρω, κοιμάμαι, αγαπώ*.

18. Ο Γιάννης κοιμάται. [XO Γιάννης BE_{κοιμισμένος}].

Δεύτερη κατηγορία αποτελούν οι δραστηριότητες (activities). Οι δραστηριότητες (activities) (19) είναι μη-τελικές διαδικασίες οι οποίες πραγματοποιούνται σε πολλαπλές χρονικές φάσεις (π.χ. όποιος «τρέχει» πρέπει να σηκώσει το ένα πόδι σε έναν χρόνο, να το κατεβάσει και να σηκώσει το άλλο σε έναν δεύτερο) και υπονοείται δράστης ως υποκείμενο. Παραδείγματα ρημάτων που δηλώνουν δραστηριότητες είναι: *τρέχω, κολυμπάω, περπατάω, κνηγάω*.

19. Ο Γιάννης τρέχει. [O Γιάννης DO_{τρέχω}]

Οι δύο τελευταίες κατηγορίες είναι τα *συμβάντα* (achievements) (20a) και οι *επιτεύξεις* (accomplishments) (20b). Και οι δύο κατηγορίες εκφράζονται από τελικά ρήματα τα οποία δημιουργούν αλλαγές κατάστασης (π.χ. το ρήμα «κτίζω» σημαίνει δημιουργώ ένα σπίτι που δεν υπήρχε πριν). Η διαφορά των συμβάντων (achievements) από τις επιτεύξεις (accomplishments) έγκειται στο ότι τα πρώτα αναφέρονται μόνο στο σημείο όπου πραγματοποιείται η αλλαγή κατάστασης (π.χ. *βρίσκω, πεθαίνω, ξεχνάω, ξεκινάω*), ενώ τα δεύτερα περιγράφουν μία διαδοχή χρονικών φάσεων για την επιτέλεση (π.χ. *χτίζω ένα σπίτι, ζωγραφίζω έναν κύκλο, δολοφονώ*) (Zombolou 2004).

20. a Ο Γιάννης βρίσκει ένα κέρμα. [XO Γιάννης BECOME (BE_{να έχει βρεθεί (Υκέρμα)})]

b Ο Γιάννης κτίζει ένα σπίτι. (XO Γιάννης CAUSE (BECOME (BE_{κτισμένο(Υσπίτι)})))

Η κατηγορία, μάλιστα, των επιτεύξεων περιέχει δύο κατηγορίες ρημάτων, όπως θα δούμε στην επόμενη υποενότητα, τα ρήμα *άμεσης* και τα ρήματα *έμμεσης αιτιότητας*.

Σύμφωνα με τον Dowty (1979), ο συμβολισμός της σημασιολογικής δομής των ρημάτων είναι: α) [xBE(y)] για καταστάσεις, β) [xDO(y)] για δραστηριότητες, γ) [xBECOME (BE(y))] για συμβάντα (achievements), δ) [xCAUSE (BECOME (BE(y)))] για επιτεύξεις (οι οποίες είναι, όπως φαίνεται, αιτιατικές πάντα). Όπου “BE” παραπέμπουμε σε κατάσταση, “DO” σε δραστηριότητες, “BECOME” σε αλλαγή κατάστασης και “CAUSE” στην ύπαρξη εξωτερικού αιτίου για να επιτευχθεί η δραστηριότητα. Παρατηρούμε επιπλέον ότι μία δομή επίτευξης εγκιβωτίζει μέσα της μια δομή συμβάντος (achievement), και μια δομή συμβάντος (achievement) μια δομή κατάστασης (state). Αυτός ο εγκιβωτισμός φαίνεται στο παρακάτω παράδειγμα από την Αγγλική:

21. a The wind cooled the soup. [x_{thewind} CAUSE(BECOME(BE_{cool}(y_{soup})))](επίτευξη)
 b The soup cooled. [x_{soup} BECOME (BE_{cool})] (συμβάν, αναιτιατική δομή)
 c The soup is cool. [x BE_{cool}]. (κατάσταση)

Στο παράδειγμα (21) παρατηρούμε πώς μία αιτιακή δομή επίτευξης¹⁹ (21a), «εποικοδομείται» πρώτα σε αναιτιατική δομή (δομή συμβάντος-achievement) (21b) και έπειτα σε δομή κατάστασης (21c). Γνωρίζοντας, τώρα, τα παραπάνω μπορούμε να προχωρήσουμε στην παρουσίαση της υπόθεσης Zombolou (2004).

2.2.3.2. Η Υπόθεση Zombolou(2004) για αναιτιατικά

Η Zombolou (2004) παρατηρεί αρχικά ότι μόνο ρήματα τα οποία δηλώνουν επιτεύξεις (accomplishments) μπορούν να παθητικοποιηθούν στα Ελληνικά. Για παράδειγμα το ρήματα «μεταφράζω», το οποίο δηλώνει επίτευξη, μπορεί να παθητικοποιηθεί (22). Αντίθετα, το ρήμα «κλωτσώ», το οποίο δηλώνει δραστηριότητα (activity), δε σχηματίζει παθητική (23).

22. a Ο Γιάννης μεταφράζει το βιβλίο. (μεταβατική δομή, δηλώνει επίτευξη)
 b Το βιβλίο μεταφράστηκε από το Γιάννη. (παθητική δομή)
 23. a Ο Γιάννης κλώτσησε τη μπάλα. (μεταβατική δομή, δηλώνει δραστηριότητα)

¹⁹ Οι επιτεύξεις είναι πάντα αιτιατικές κατά Dowty (1979).

b *Η μπάλα κλωστήθηκε από το Γιάννη. (αντιγραμματική παθητική δομή)²⁰

Το ίδιο ισχύει για το ρήμα «ακούω». Όταν το ρήμα «ακούω» δηλώνει κατάσταση (24) ή ενέργεια (25), δε σχηματίζει παθητική. Όταν όμως δηλώνει επίτευξη σχηματίζει (26).

24. a Η Ελένη δεν ακούει τις υψηλές συχνότητες. [_xΕλένη BE_{ακουσμένος} (y_{υψηλές})]

b *Οι υψηλές συχνότητες δεν ακούγονται από την Ελένη.

25. a Η Ελένη ακούει τον δάσκαλο με προσοχή. [_xΕλένη DO_{ακούω} (y_{δάσκαλος})]

b *Ο δάσκαλος ακούγεται από την Ελένη με προσοχή.

26. a Η νεολαία ακούει πολύ αυτόν τον δίσκο. (επίτευξη)

[_xνεολαία CAUSE (BECOME (BE_{ακουσμένος} (y_{δίσκος})))]

b. Ο δίσκος αυτός ακούγεται πολύ από τη νεολαία.

[_xνεολαία CAUSE (BECOME (BE_{ακουσμένος} (y_{δίσκος})))]

Ο σχηματισμός της παθητικής φωνής λοιπόν σχετίζεται με ρηματικές δομές επιτεύξεων, δηλαδή με δομές που περιέχουν το κατηγορημα *CAUSE* (Zombolou 2004, Dawty 1979).

Το ίδιο φαίνεται να ισχύει και για τις αναιτιατικές δομές ενεργητικής και μη-ενεργητικής μορφολογίας στην Ελληνική. Τα ρήματα τα οποία δηλώνουν επίτευξη (accomplishment) είναι τα μόνα που σχηματίζουν αναιτιατικές δομές. Άλλωστε οι αναιτιατικές δομές σχηματίζονται με το κατηγορημα BECOME,²¹ το οποίο δηλώνει την αλλαγή κατάστασης. Για παράδειγμα:

27. Το πάτωμα καθάρισε. (αναιτιατικό) [_xπάτωμα BECOME (BE_{καθαρό})]]

Στο παράδειγμα (27) περιγράφεται μία αλλαγή στην κατάσταση του πατώματος, δηλαδή η μετατροπή από «βρόμικο» σε «καθαρό», χωρίς να δίνεται κάποια συγκεκριμένη εξωτερική αιτία για την αλλαγή. Περιμένουμε, λοιπόν, στην αιτιατική του δομή το ρήμα «καθαρίζω» να περιέχει το κατηγορημα CAUSE, το οποίο σχετίζεται με την ύπαρξη εξωτερικού αιτίου και το οποίο απουσιάζει από την αναιτιατική δομή. Με άλλα λόγια,

---

²⁰ Στα Αγγλικά μπορούμε να έχουμε παθητικές δομές με ρήματα που δηλώνουν δραστηριότητα (activity). Για παράδειγμα: «The ball was kicked by John.»

²¹ Η δομή [_x BECOME(BE(y))] αφορά αναιτιατικές δομές ενεργητικής μορφολογίας. Στις μη-ενεργητικής αναιτιατικές δομές το όρισμα «x» αντικαθίσταται από ένα αιτιακό υπο-γεγονός/συμβάν (causing sub-event e_z) την οποία θα δούμε στη συνέχεια.

για να είναι σε θέση το ρήμα «καθαρίζω» (και οποιοδήποτε ρήμα) να εναλλάσσει μεταβατική και αναιτιατική δομή, θα πρέπει να παρουσιάζει τη λεξική άποψη επίτευξης.

Όμως, σύμφωνα με τη Zombolou (2004), ακόμα και από τα ρήματα που δηλώνουν επιτεύξεις (accomplishments), μόνο μία υποκατηγορία σχηματίζει αναιτιατικές δομές. Η υποκατηγορία αυτή περιέχει τα ρήματα *έμμεσης αιτιότητας* (indirect causation). Με τον όρο «έμμεση αιτιότητα» εννοούμε ότι η αλλαγή κατάστασης σε μία αιτιατική δομή δεν επέρχεται εξαιτίας ενός δράστη (x), αλλά εξαιτίας μίας επιπλέον πράξης την οποία ονομάζουμε *αιτιακό υπο-γεγονός/συμβάν* (causing sub-event) και συμβολίζουμε με “e”. Για καλύτερη κατανόηση του αναγνώστη, θα συγκρίνουμε τις αιτιακές δομές ενός ρήματος *έμμεσης αιτιότητας* (καθαρίζω) και ενός ρήματος *άμεσης αιτιότητας* (αποβάλλω).

28. a Ο Κώστας καθαρίζει το πάτωμα (με τη σκούπα / με το σαπούνι).

[(x_O Κώστας DO by z_{σαπούνι/νερό}e CAUSE (BECOME (BE_{καθαρό} (Υπάτωμα))))]

b. Ο καθηγητής απέβαλε τον μαθητή.

[x_O δάσκαλος CAUSE (BECOME (BE_{αποβλημένος} (Υμαθητής)))]

Όπως φαίνεται στο (28a), στη θέση υποκειμένου του κατηγορήματος CAUSE βρίσκεται το αιτιακό υπο-γεγονός/συμβάν (causing sub-event) [(x_O Κώστας DO by z_{σαπούνι/νερό}e)]. Ουσιαστικά το αιτιακό υπο-γεγονός/συμβάν (causing sub-event) περιέχει την πράξη «ο Κώστας κάνει κάτι με σαπούνι/σκούπα». Η ονοματική φράση «Ο Κώστας» είναι στη θέση υποκειμένου (x) του αιτιακού υπο-γεγονότος/συμβάντος (causing sub-event). Η τελική κατάσταση, δηλαδή «ο καθαρισμός του πατώματος», δεν επέρχεται από τον Κώστα άμεσα, αλλά από την πράξη η οποία περιγράφεται στο αιτιακό υπο-γεγονός/συμβάν (causing sub-event, e).

Στο (28b) έχουμε το «αποβάλλω» ένα ρήμα άμεσης αιτιότητας. Στη θέση υποκειμένου του κατηγορήματος CAUSE είναι το «x_O δάσκαλος». Η τελική κατάσταση, δηλαδή το ότι «ο μαθητής αποβλήθηκε», επέρχεται εξαιτίας του δασκάλου άμεσα χωρίς τη διαμεσολάβηση κάποιας άλλης πράξης (δηλ. αιτιακού υπο-γεγονότος/συμβάντος). Το αποβάλλω, ως ρήμα άμεσης αιτιότητας, δε σχηματίζει αναιτιατική δομή (29).

29. *Ο μαθητής απέβαλε. / *Ο μαθητής αποβλήθηκε. (αναιτιατικό)

Όσον αφορά τη διάκριση ενεργητικής και μη-ενεργητικής μορφολογίας στα αναίτιατικά, η Zombolou (2004) παρατηρεί ότι μόνο ορισμένα από τα ρήμα έμμεσης αιτιότητα δημιουργούν αναίτιατικά ενεργητικής μορφολογίας. Συγκεκριμένα μόνο τα ρήματα έμμεσης αιτιότητας στα οποία δεν υπονοείται συγκεκριμένο «όργανο ή μέσο» για την επιτέλεση του αιτιακού υπο-γεγονότος/συμβάντος (causing sub-event) σχηματίζουν αναίτιατικά ενεργητικής μορφολογίας. Για παράδειγμα το ρήμα «καθαρίζω» δεν εννοεί συγκεκριμένο όργανο, καθώς κάποιος μπορεί να καθαρίσει χρησιμοποιώντας: σκούπα, νερό, σαπούνι. Όμως στο ρήμα «καίω»²² υπονοείται συγκεκριμένο όργανο, η «υψηλή θερμοκρασία», μέσα στο αιτιακό υπο-γεγονός/συμβάν (causing sub-event) του και έτσι δε σχηματίζεται αναίτιατική δομή ενεργητικής μορφολογίας.²³

30. a Ο Γιάννης έκαψε το δάσος.

([(X_{Γιάννης} DO by Υψηλή θερμοκρασία)e CAUSE (BECOME (BE_{καμένο} (Υδάσος)))]

b *Το δάσος έκαψε. (αναίτιατικό)

c Το δάσος κάηκε (αναίτιατικό, μη-ενεργητική μορφολογία)

Παρατηρούμε λοιπόν ότι, ενώ και οι ενεργητικής και οι μη-ενεργητικής μορφολογίας αναίτιατικές δομές έχουν την αυτόματη συμβαντική ανάγνωση, οι μη-ενεργητικές μόνο εκφράζουν το καθορισμένο όργανο-μέσο. Έτσι θεωρούμε ότι οι μη-ενεργητικές αναίτιατικές δομές, ενώ δεν προϋποθέτουν την ύπαρξη δράστη, προϋποθέτουν καθορισμένο όργανο-αιτία, (π.χ. υψηλή θερμοκρασία) το οποίο είναι υπεύθυνο για την τελική κατάσταση (π.χ. το κάψιμο του δάσους). Η δομή των μη-ενεργητικών αναίτιατικών δομών δίνεται στο (31).

31. Το δάσος κάηκε. (αναίτιατικό)

[υψηλή θερμοκρασία CAUSE (BECOME (BE_{καμένο} (Υδάσος)))]

²² Προσοχή το «καίω» που εννοείται εδώ πρέπει να έχει την παρακάτω σημασία στην αντίστοιχη αιτιακή δομή: [(x DOby φωτιά)e CAUSE (BECOME (BE (υδάσος)))]]. Γιατί, ενώ επιτρέπεται η αναίτιατική δομή «Το τηγάνι έκαψε.», η δομή «*Το δάσος έκαψε.» είναι αντιγραμματική.

²³ Ρήματα όπως «μαχαιρώνω», τα οποία ανήκουν στην ίδια κατηγορία με το «καίω» (δηλαδή προϋποθέτουν συγκεκριμένο όργανο για να επέλθει η τελική κατάσταση) δεν μπορούν να σχηματίσουν αναίτιατικές δομές ούτε ενεργητικής, ούτε μη-ενεργητικής μορφολογίας. Αυτό συμβαίνει γιατί το μέσο που υπονοείται είναι παρά πολύ συγκεκριμένο, και η παρουσίαση δράστη απαραίτητη.

Παρατηρούμε ένα κοινό στοιχείο ανάμεσα στις αναιτιατικές δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας και τις δομές παθητικής. Το κοινό αυτό στοιχείο είναι η ευαισθησία των δύο δομών στην ύπαρξη κάποιας εξωτερικής αιτίας (Zombolou 2004). Από τη μία, ο σχηματισμός της παθητικής φωνής εξαρτάται, όπως είδαμε, από την ύπαρξη του κατηγορήματος CAUSE, δηλαδή με την ύπαρξη εξωτερικού αιτίου. Από την άλλη, οι αναιτιατικές δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας προϋποθέτουν ένα καθορισμένο όργανο-αιτία (e_z), το οποίο είναι μία μορφή αιτιακού υπο-γεγονότος/συμβάντος (causing sub-event), για την επίτευξη της τελικής κατάστασης. Μάλιστα, για την υπόθεση Zombolou (2004), το μόνο που διαχωρίζει τις αναιτιατικές δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας από τις παθητικές δομές ρημάτων έμμεσης αιτιότητας είναι η ισχυρή υπόνοια δράστη στις δεύτερες.²⁴

2.2.4. Σύγκριση υποθέσεων για αναιτιατικές δομές

Παρουσιάσαμε τρεις προσεγγίσεις για τις αναιτιατικές δομές: α) «Υπόθεση της κεφαλής CAUS», β) «Υπόθεση Tsimplici (2006, 1989)» και γ) «Υπόθεση Zombolou (2004)». Κάθε μία από τις συγκεκριμένες προσεγγίσεις ρίχνει φως σε ορισμένες πλευρές των αναιτιατικών δομών στην Ελληνική συμπληρώνοντας τις υπόλοιπες, ως ένα βαθμό τουλάχιστον.

Από τη μία, η «υπόθεση της Κεφαλής CAUS» (Alexiadou, Anagnostopoulou & Schaefer 2006) προσπαθεί να εξηγήσει τους δύο τύπους περιορισμών («ρηματικούς περιορισμούς» και «περιορισμούς προς τη φύση των ορισμάτων») οι οποίοι εμφανίζονται στις αναιτιατικές δομές της Ελληνικής και Αγγλικής. Από την άλλη, οι υποθέσεις «Tsimplici» (2006, 1989) και «Zombolou» (2004) προσπαθούν να πραγματοποιήσουν έναν διαχωρισμό ανάμεσα στα αναιτιατικά ενεργητικής και μη-ενεργητικής μορφολογίας. Συγκεκριμένα, παρατηρούν ότι η μη-ενεργητικής μορφολογίας αναιτιατικές δομές, ενώ αποκλείουν την ύπαρξη δράστη, προϋποθέτουν πάντα την ύπαρξη κάποιας

---

²⁴ Η παθητική φωνή ρημάτων έμμεσης αιτιότητας έχει την ίδια αποψιακή δομή με τις μη-ενεργητικής μορφολογία αναιτιατικές δομές, δηλαδή: [e_z CAUSE (BE (BECOME (y)))]. Οι παθητικές δομές ρημάτων έμμεσης αιτιότητας διαφοροποιούνται από τις μη-ενεργητικής μορφολογίας αναιτιατικές δομές εξαιτίας της έντονης υπόνοιας δράστη μέσα αιτιακό υπο-γεγονός/συμβάν (causing sub-event, e_z) τους.

συγκεκριμένης εξωτερικής αιτίας. Μάλιστα η υπόθεση «Zombolou» (2004), χρησιμοποιώντας τις θεωρίες των Vendler (1967) και Dawty (1979) για τη λεξική άποψη, προχωρεί σε έναν διαφορετικό, από την «υπόθεση της κεφαλής CAUS», διαχωρισμό των ρηματικών ριζών σχετικά με την ικανότητά τους να παράγουν παθητικές και αναιτιατικές δομές.

Φυσικά υπάρχουν και διαφωνίες ανάμεσα στις θεωρίες. Η «υπόθεση της κεφαλής CAUS» διαχωρίζει (με τη χρήση του Voice[+/-ag]), ως έναν βαθμό, τις δομές παθητικής από τις αναιτιατικές δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας. Αντίθετα οι υποθέσεις των Tsimpli (2006) και Zombolou (2004) προσπαθούν να συσχετίσουν τις αναιτιατικές δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας με τις παθητικές, διαχωρίζοντας έτσι τις αναιτιατικές δομές ενεργητικής μορφολογίας.²⁵

2.3. Αυτοπαθείς και Αλληλοπαθείς δομές στα Ελληνικά

Συνήθως με τον όρο «αυτοπαθείς» ονομάζουμε δομές στις οποίες η ενέργεια του υποκειμένου γυρνάει στο ίδιο.

32. [Η Ελένη]_i χαστούκισε [τον εαυτό της]_i.

Στο παράδειγμα (32) η ενέργεια του υποκειμένου, δηλαδή το «χαστούκισμα», επιστρέφει στο ίδιο το υποκείμενο (*Η Ελένη*). Η δήλωση της αυτοπάθειας στη δομή (32) γίνεται μέσω της αυτοπαθούς αντωνυμίας («τον εαυτό της»). Πέρα όμως από την αυτοπαθή αντωνυμία, στα Ελληνικά μπορούμε να δηλώσουμε την αυτοπάθεια μέσω της μη-ενεργητικής μορφολογίας (33).

33. Ο Γιάννης χτενίζεται. (με τη σημασία: *Ο Γιάννης χτενίζει τον εαυτό του.*)

---

²⁵ Για την υπόθεση Zombolou (2004), όλες οι δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας αποτελούν την παθητική φωνή, η οποία περιέχει μέσα της: α) την «πρωτοτυπική» παθητική ανάγνωση, β) την αυτόματη συμβαντική (δηλ. αναιτιατική) ανάγνωση, γ) την αυτοπαθή ανάγνωση, δ) την αλληλοπαθή ανάγνωση και ε) την αποθετική ανάγνωση. Κοινό στοιχείο όλων αυτών των παραπάνω αναγνώσεων αποτελεί η ιδιότητα του *από-αιτιοποιητή* (*de-causativiser*), η οποία είναι η ιδιότητα της παθητικής φωνής στην Ελληνική.

Στην περίπτωση της αλληλοπάθειας, η ενέργεια ενός υποκειμένου κατευθύνεται προς το άλλο υποκείμενο και αντίστροφα.

34. [Ο Γιάννης και η Ελένη]_i χτενίζουν [ο ένας τον άλλο]_i.

Στο παράδειγμα (34), η ενέργεια του υποκειμένου «Ο Γιάννης», δηλαδή το «χτενίσμα», κατευθύνεται προς το υποκείμενο «η Ελένη» και το αντίστροφο. Όπως συμβαίνει και με την αυτοπάθεια, η αλληλοπάθεια εκφράζεται και με τη μη-ενεργητική μορφολογία (35).

35. Ο Γιάννης και η Ελένη χτενίζονται.

(με τη σημασία: Ο Γιάννης και η Ελένη χτενίζουν ο ένας τον άλλο.)

Ορισμένα ρήματα (όπως το «κατηγορώ»), για να δηλώσουν την αυτοπάθεια ή την αλληλοπάθεια μέσω μη-ενεργητικής μορφολογίας, χρειάζονται απαραίτητως τα κλιτικά «αυτό-» ή «αλλήλο-» (Zombolou 2004):

36. a Ο Γιάννης αυτοκατηγορείται.

b *Ο Γιάννης κατηγορείται. (με αυτοπαθή σημασία)

c Ο Γιάννης και η Ελένη αλληλοκατηγορούνται.

d Ο Γιάννης και η Ελένη κατηγορούνται. (με αλληλοπαθή σημασία).

Πριν περάσουμε στις υποθέσεις για τις αυτοπαθείς/αλληλοπαθείς δομές θα κοιτάξουμε λίγο το παρακάτω παράδειγμα:

37. Ο Κώστας κόπηκε κατά λάθος. (από ατύχημα αυτοπάθεια)

Δομές σαν τη (37) και τη (17c) έχουν μια «από ατύχημα» (by accident) αυτοπαθή/αλληλοπαθή ανάγνωση (Zombolou 2004). Στην από ατύχημα αυτοπάθεια έχουμε μια «αυτόματη συμβαντική ανάγνωση» (spontaneous event reading), εξαιτίας του ότι, ενώ το υποκείμενο θεωρείται ταυτόχρονα και ο δράστης της ενέργειας, η ενέργεια δεν πραγματοποιείται με τη θέληση του. Λόγω της αυτόματης συμβαντικής ανάγνωσης,

κατηγοριοποιούμε στην έρευνα μας τις δομές αυτές στις μη-ενεργητικής μορφολογίας αναιτιατικές, ακολουθώντας έτσι και την Tsimpli (2006).²⁶

Στις επόμενες υποενότητες θα εξετάσουμε τις αυτοπαθείς και αλληλοπαθείς δομές βάσει των υποθέσεων «Tsimpli (2006, 1989)» και «Zombolou (2004)». Γενικά τα αυτοπαθή και τα αλληλοπαθή θεωρούνται και στις δύο υποθέσεις μας ότι έχουν την ίδια συντακτική δομή. Καθώς ό,τι ισχύει για τις αυτοπαθείς δομές ισχύει αντίστοιχα και για τις αλληλοπαθείς, θα αναφερόμαστε, από εδώ και πέρα, στις δεύτερες μόνο εάν παρουσιάζουν κάποια ουσιαστική διαφοροποίηση.

2.3.1. Υπόθεση Tsimpli (2006, 1989) για αυτοπαθείς δομές με μη-ενεργητική μορφολογία

Στις αυτοπαθείς δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας στην Ελληνική φαίνεται ο εξωτερικός ρόλος του δράστη να είναι παρών στη θέση υποκειμένου του ρήματος. Αυτό γίνεται πιο ξεκάθαρο εάν παρατηρήσουμε: α) την αδυναμία των αυτοπαθών δομών μη-ενεργητικής μορφολογίας να φιλοξενήσουν *από-φράσεις*, πέρα της φράσης «*από τον εαυτό μου*» (38) και β) την ικανότητα του υποκειμένου αυτοπαθών δομών μη-ενεργητικής μορφολογίας να ελέγχει (control) φράσεις που δηλώνουν σκοπό (39).

38. a *Ο Γιάννης χτενίζεται από τον Χρήστο (με αυτοπαθή σημασία).

b Ο Γιάννης χτενίζεται από τον εαυτό του.

39. a Ο Γιάννης_i χτενίζεται (αυτοπάθεια) επίτηδες για να [pro_i]²⁷ πάει βόλτα.

b *Ο Γιάννης_i κατηγορείται για να [pro_i] εξιλεωθεί. (χωρίς αυτοπάθεια)

Με βάσει τα παραπάνω δεδομένα, οι Θεοφανοπούλου-Κοντού (1982) και Tsimpli (1989), θεωρούν ότι οι αυτοπαθείς δομές στα Ελληνικά δεν αναλύονται συντακτικά σαν την παθητική φωνή.

---

²⁶ Υπάρχει και η «αιτιατική-αυτοπαθής/αλληλοπαθής» (causative-reflexive/reciprocal) ανάγνωση. Για παράδειγμα: «Ο Κώστας κουρεύτηκε στο κομμωτήριο». Το υποκείμενο (*Ο Κώστας*) είναι το εσωτερικό όρισμα και δε μεταφέρει κάποια ενέργεια, έχει παρόλα αυτά ευθύνη για την πράξη του κουρέματος καθώς πραγματοποιείται με τη θέλησή του (Zombolou 2004). Στην έρευνα δεν περιλαμβάνονται δομές με αιτιατική-αυτοπαθή/αλληλοπαθή ανάγνωση, και έτσι δεν τις συζητάμε.

²⁷ Το [pro] εδώ χρησιμοποιείται εδώ συμβατικά αντί του [PRO] για τη δήλωση του ελέγχου. Δεν παίρνουμε θέση στην εργασία αυτή για την τυχόν ύπαρξη του μεγάλου [PRO] στη Νέα Ελληνική.

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την Tsimpli (2006), η κεφαλή της *Φωνής* (η οποία, όπως είδαμε, βρίσκεται μόνο στις δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας) έχει την ικανότητα να έλκει/απορροφάει έναν θεματικό ρόλο (Manzini & Roussou 2000). Στις μη-ενεργητικής μορφολογίας αναίτιατικές και στις παθητικές δομές η Φωνή έλκει τον εξωτερικό θεματικό ρόλο. Όμως, στις αυτοπαθείς δομές η μη-ενεργητική μορφολογία έλκει τον εσωτερικό θεματικό ρόλο, ο οποίος καταλήγει να μην πραγματώνεται από μία *φράση προσδιοριστή* (ΦΠρος.).²⁸ Η αυτοπαθής ανάγνωση προκύπτει από την ερμηνεία στη *λογική δομή* (logical form) του εσωτερικού θεματικού ρόλου στην εναπομένουσα ΦΠρος., δηλαδή στο όρισμα που βρίσκεται στον χαρακτηριστή του *μικρού ρ* και ενσωματώνει ήδη τον εξωτερικό θεματικό ρόλο του δράστη. Έτσι προκύπτει μία ανεργαστική ανάλυση²⁹ των αυτοπαθών/αλληλοπαθών δομών.

Στις περιπτώσεις των ρημάτων, όπως το «κατηγορώ», τα οποία χρειάζονται το κλιτικό «αυτό-» για να εκφράσουν την αυτοπάθεια, η συντακτική ανάλυση είναι διαφορετική. Τα ρήματα αυτά συντάσσονται όπως οι παθητικές δομές. Δηλαδή, το εξωτερικό όρισμα δεν πραγματώνεται συντακτικά, ενώ το εσωτερικό μεταφέρεται στον χαρακτηριστή της ΦXP. Το κλιτικό «αυτό-» (ή αντίστοιχα «αλλήλο-» για τις αλληλοπαθείς) πραγματώνει τον εξωτερικό θεματικό ρόλο.

2.3.2. Προσέγγιση Zombolou (2004) για αυτοπαθείς δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας.

Για τη Zombolou (2004) οι αυτοπαθείς δομές με μη-ενεργητική μορφολογία αποτελούν περιπτώσεις παθητικής οι οποίες προέρχονται από αντίστοιχες μεταβατικές δομές. Για παράδειγμα:

40. a [Ο Κώστας]_i έπλυνε [τον εαυτού του]_i. (μεταβατική δομή)

b [Ο Κώστας]_i πλύθηκε [t_i]. (αυτοπαθής δομή)

---

²⁸ Για την Tsimpli (1989) η μη-ενεργητική μορφολογία στα αυτοπαθή δίδεται στο επίπεδο του Λεξικού και βρίσκεται μέσα στη ΡΦ (base-generated inside the VP), ταυτόχρονα δέχεται και τον εσωτερικό θεματικό ρόλο του ρήματος και απορροφάει την αιτιατική πτώση.

²⁹ Ο όρος ανεργαστική χρησιμοποιείται εδώ για να δηλώσει ότι στις αυτοπαθείς δομές, σύμφωνα με την ανάλυση της Tsimpli (2004), υπάρχει φαινομενικά μόνο ένα εξωτερικό όρισμα, καθώς ο εσωτερικός θεματικός ρόλος έλκεται από τη Φωνή.

Στο (40a) έχουμε μία μεταβατική δομή, το εξωτερικό όρισμα είναι «Ο Κώστας» και το εσωτερικό είναι η αυτοπαθής αντωνυμία «τον εαυτό του». Στο (40b) έχουμε την αυτοπαθή δομή, όπου το εξωτερικό όρισμα «Ο Κώστας» έχει απορροφηθεί και το εσωτερικό όρισμα έχει μετακινηθεί στη θέση υποκειμένου. Όμως, το υποκείμενο στη (40b) δεν είναι η αυτοπαθής αντωνυμία «ο εαυτός του», αλλά το «Ο Κώστας». Άρα, πιο σωστά, θα λέγαμε ότι το εσωτερικό όρισμα της δομής δεν είναι η ΦΠροσ. «Ο Κώστας». Έτσι, η αντίστοιχη μεταβατική δεν είναι αυτή που δίνεται στο (40a), αλλά αυτή που δίνεται στο παράδειγμα (41):

41. [Ο Κώστας]_i έπλυνε [τον Κώστα]_i.³⁰

Η Zombolou (2004) προχωράει όμως και σε μία ακόμη παρατήρηση. Για να μπορεί ένα ρήμα να σχηματίζει αυτοπαθείς δομές μόνο με τη χρήση μη-ενεργητικής μορφολογίας πρέπει: α) να έχει τη λεξική άποψη «επίτευξης» (accomplishment) και β) να ανήκει στην κατηγορία των ρημάτων έμμεσης αιτιότητας. Για παράδειγμα:

- 42. a * Ο Γιάννης κλωτσήθηκε (αυτοπαθής σημασία). Δραστηριότητα
- b *Ο Γιάννης κατηγορείται. (αυτοπαθή σημασία) Επίτευξη-Άμεση αιτιότητα
- c Ο Γιάννης πλύθηκε (αυτοπαθής σημασία). Επίτευξη-Έμμεση αιτιότητα

Στο (42a) το ρήμα «κλωτσώ» δηλώνει δραστηριότητα στη λεξική άποψη και δε σχηματίζει αυτοπαθείς δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας. Το ίδιο ισχύει για το ρήμα κατηγορώ στο (42b), το οποίο, εάν και δηλώνει επίτευξη, ανήκει στην υποκατηγορία των ρημάτων άμεσης αιτιότητας.³¹ Αντίθετα το ρήμα «πλένω» (42c), το οποίο δηλώνει επίτευξη και έμμεση αιτιότητα, σχηματίζει αυτοπαθείς δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας.

Εφόσον μόνο ρήματα έμμεσης αιτιότητας σχηματίζουν αυτοπαθείς δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας, οφείλουμε να επιστρέψουμε στο παράδειγμα (41) και να

---

³⁰ Στις αλληλοπαθείς δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας συμβαίνει το ίδιο με τις αυτοπαθείς. Δηλαδή είναι και εκείνες περιπτώσεις παθητικής φωνής (Zombolou 2004):

Μεταβατική δομή αλληλοπάθειας: [Ο Κώστας και η Ελένη]_i χτενίζει [τον Κώστα και την Ελένη]_i.

Αλληλοπαθής δομή μη-ενεργητικής μορφολογίας: [Ο Κώστας και η Ελένη]_i χτενίζονται [t_i].

³¹ Η κατηγορία των ρημάτων άμεσης αιτιότητας περιέχει όλα τα ρήματα τα οποία χρειάζονται το κλιτικό «αυτό-» για τη δηλώση της αυτοπάθειας μέσω της μη-ενεργητικής μορφολογίας.

πραγματοποιήσουμε κάποιες διορθώσεις. Θυμόμαστε από την ανάλυση των αναίτιατικών δομών, ότι στα ρήματα έμμεσης αιτιότητας την αλλαγή κατάστασης δεν την επιφέρει το εξωτερικό όρισμα (x) αλλά το αιτιακό υπο-γεγονός/συμβάν (causing sub-event, e), το οποίο είναι το υποκείμενο του κατηγορήματος «CAUSE». Η αποψιακή δομή της πρότασης «Ο Κώστας πλένει τον Κώστα.» δίνεται στο (43).

43. [(x_O Κώστας_(i)) DO by z_{νερό/σαπούνι}e CAUSE (BECOME (BE_{καθαρός} (y_O Κώστας_(i))))]³²

Άρα, γυρνώντας ξανά στη συντακτική ανάλυση της πρότασης (41), θα λέγαμε ότι στη θέση υποκειμένου δε βρίσκεται «ο Κώστας» αλλά το αιτιακό υπο-γεγονός/συμβάν (causing sub-event, e) το οποίο περιέχει το εξωτερικό όρισμα «x_O Κώστας». Με την προσθήκη μη-ενεργητικής, μορφολογίας, το εσωτερικό όρισμα (y_O Κώστας) θα μετακινηθεί στη θέση υποκειμένου και θα πάρει τη θέση του αιτιακού υπο-γεγονότος/συμβάντος (causing sub-event, e). Το ίδιο συμβαίνει και για στην περίπτωση των παθητικών δομών ρημάτων έμμεσης αιτιότητας, απλά ο δράστης (x) δεν ταυτίζεται προς την αναφορά του με το εσωτερικό όρισμα (y) όπως συμβαίνει στις αυτοπαθείς και αλληλοπαθείς δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας.³³

Όσον αφορά, τέλος, τα ρήματα που χρειάζονται το κλιτικό «αυτό-» για τη δήλωση της αυτοπάθειας με μη-ενεργητική μορφολογία, η Zombolou (2004) παρατηρεί ότι είναι όλα ρήματα που δηλώνουν επίτευξη και ανήκουν στην κατηγορία ρημάτων άμεσης αιτιότητας. Καθώς τα ρήματα άμεσης αιτιότητας δεν περιέχουν αιτιακό υπο-γεγονός/συμβάν (causing sub-event), στη θέση υποκειμένου της ενεργητικής τους δομής βρίσκεται το εξωτερικό όρισμα το οποίο αντικαθίσταται στη μη-ενεργητική δομή από το

³² Η αποψιακή δομή του «Ο Κώστας πλύθηκε.» (αυτοπαθές/παθητικό) είναι:

[e_{χρήση νερού/σαπουνιού} CAUSE (BECOME (BE_{καθαρός} (y_{Κώστας})))]

Όπως φαίνεται, το αιτιακό υπο-γεγονός/συμβάν είναι υπεύθυνο για την αλλαγή κατάστασης που επέρχεται.

³³ Η ανάλυση αποδεικνύεται εάν κοιτάξουμε τις προθετικές φράσεις που ακολουθούν μη-ενεργητικής μορφολογίας αυτοπαθείς και παθητικές δομές ρημάτων έμμεσης αιτιότητας:

1. Ο Κώστας πλύθηκε [?*από τη μητέρα του (παθ) / *από τον εαυτό του (αυ)].
2. Ο Κώστας πλύθηκε [με το σαπούνι]. (αυτοπαθής/παθητική)
3. Ο Κώστας κατηγορείται [από τη Μαρία]. (άμεση αιτιότητα, παθητική)

Στο (1) και (2) έχουμε παθητικές/αυτοπαθείς δομές ενός ρήματος έμμεσης αιτιότητας (πλένω). Όπως παρατηρούμε, προθετικές φράσεις οι οποίες δηλώνουν τον δράστη (x) δεν μπορούν να συνοδεύουν ένα ρήμα έμμεσης αιτιότητας (1). Τα έμμεσης αιτιότητας ρήματα συνοδεύονται μόνο από προθετικές φράσεις που δείχνουν την αιτία-όργανο (δηλ. προθετικές φράσεις που περιέχουν το αιτιακό υπο-γεγονός/συμβάν) (2). Αντίθετα ένα ρήμα άμεσης αιτιότητας (κατηγορώ) (3) μπορεί να συνοδεύεται με προθετική φράση που δηλώνει το δράστη (καθώς σε αυτά τα ρήματα δεν υπάρχει αιτιακό υπο-γεγονός/συμβάν).

εσωτερικό. Στην περίπτωση της αυτοπάθειας η αντικατάσταση αυτή θα παραβίαζε το θ-κριτήριο³⁴ λόγω αναφορικής ταύτισης των δύο ορισμάτων (Zombolou 2004). Έτσι, για να διατηρηθεί η πληροφορία της ύπαρξης δύο ξεχωριστών ορισμάτων χρειαζόμαστε αναγκαστικά τα κλιτικό «αυτό-».

2.3.3. Σύγκριση θεωριών για μη-ενεργητικής μορφολογίας αυτοπαθείς/αλληλοπαθείς δομές

Οι υποθέσεις των Tsimplici (2006) και Zombolou (2004) διαφοροποιούνται σε μεγάλο βαθμό μεταξύ τους ως προς τη συντακτική δομή των αυτοπαθών δομών μη-ενεργητικής μορφολογίας. Από τη μία, η υπόθεση Tsimplici (2006, 1989) υποστηρίζει μία ανεργαστική ανάλυση³⁵ των αυτοπαθών δομών μη-ενεργητικής μορφολογίας όπου ο εσωτερικός και εξωτερικός θεματικός ρόλος ερμηνεύονται στο ίδιο όρισμα στη λογική δομή. Από την άλλη, η υπόθεση Zombolou (2004) θεωρεί τις αυτοπαθείς δομές μη ενεργητικής μορφολογίας ως δομές παθητικής στις οποίες το εξωτερικό και το εσωτερικό όρισμα ταυτίζονται ως προς την αναφορά τους.

Η Zombolou (2004) αναφέρει ότι η υπόθεση Tsimplici (2006, 1989) παραβιάζει το θ-κριτήριο, καθώς επιβάλλει την ερμηνεία δύο θεματικών ρόλων στο ίδιο όρισμα. Η ίδια η Zombolou (2004) λύνει το πρόβλημα της ταύτισης των δύο ορισμάτων με το να θεωρεί ότι αλλαγή κατάστασης στις αυτοπαθείς δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας δεν επέρχεται από το εξωτερικό όρισμα (x), αλλά από το αιτιακό υπο-γεγονός/συμβάν (causing sub-event, e) στο οποίο το εξωτερικό όρισμα εγκιβωτίζεται.

Οι δύο θεωρίες συμφωνούν στην περίπτωση των αυτοπαθών δομών μη-ενεργητικής μορφολογίας οι οποίες χρειάζονται το κλιτικό «αυτό-» για να εκφράσουν την αυτοπαθή ανάγνωση. Οι δομές αυτές για τις υποθέσεις Tsimplici (1989) και Zombolou (2004) ανήκουν στην παθητική φωνή. Στην έρευνα μας, ακολουθώντας τον δομικό

---

³⁴ Θ-κριτήριο (theta-criterion): Κάθε όρισμα κατέχει έναν και μόνο θεματικό ρόλο, και σε κάθε όρισμα αποδίδεται ένας και μόνο θεματικός ρόλος (Chomsky 1981).

³⁵ Χρησιμοποιούμε τον όρο ανεργαστική για να δηλώσουμε ότι στις αυτοπαθείς δομές, σύμφωνα με την ανάλυση της Tsimplici (2004), υπάρχει φαινομενικά μόνο ένα εξωτερικό όρισμα, καθώς ο εσωτερικός θεματικός ρόλος έλκεται από την κεφαλή της Φωνής (Voice).

διαχωρισμό της Tsimpli (1989),³⁶ αποκλείουμε ρήματα τα οποία χρειάζονται αναγκαστικά το κλιτικό «αυτό-» για να εκφράσουν την αυτοπάθεια με μη-ενεργητική μορφολογία.

2.4. Αποθετικές δομές στα Νέα Ελληνικά

Αποθετικές ονομάζουμε τις δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας οι οποίες παρουσιάζουν το εξωτερικό όρισμα στη θέση υποκειμένου. Παράδειγμα:

44. Ο Γιάννης διαχειρίζεται μία κρίση.

Στο παράδειγμα (44) έχουμε μία αποθετική δομή. Η ΦΠροσ. «Ο Γιάννης» αποτελεί το εξωτερικό όρισμα το οποίο ενσωματώνει το θεματικό ρόλο του δράστη. Η ΦΠροσ. «μία κρίση» ενσωματώνει τον εσωτερικό θεματικό ρόλο και της αποδίδεται αιτιακή πτώση από το ρήμα «διαχειρίζεται».

Τα ρήματα τα οποία παρουσιάζουν αποθετικές δομές δεν παρουσιάζουν συνήθως ενεργητικά αντίστοιχα. Για παράδειγμα το ρήμα «τσακώνομαι»:³⁷

45. a Ο Γιάννης τσακώνεται. (αποθετικό)

b *Ο Γιάννης τσακώνει. (ενεργητική)

Υπάρχουν όμως και ρήματα τα οποία σχηματίζουν αποθετικές και αντίστοιχες ενεργητικές δομές. Τα ρήματα αυτά προσδίδουν στο υποκείμενο των αποθετικών δομών τους (46a) το εξωτερικό θεματικό ρόλο της βιωματικής οντότητας³⁸ και τα ενεργητικά τους αντίστοιχα περιέχουν το μόρφημα «-ιζ-» (46b). Παράδειγμα:

---

³⁶ Δομικός διαχωρισμός της Tsimpli (1989): οι αυτοπαθείς δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας αναλύονται ως ανεργαστικές δομές, ενώ οι δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας που χρειάζονται το κλιτικό «αυτό-» για τη δήλωση της αιτιότητας αναλύονται ως παθητικές.

³⁷ Στην έρευνα μας υπάρχει δομή «Ο πίθηκος και ο λαγός τσακώνονται.» την οποία εντάσσουμε στα αποθετικά (όχι στα αλληλοπαθή) λόγω της αδυναμίας σχηματισμού ενεργητικής αντίστοιχης δομής.

³⁸ Σύμφωνα με την Tsimpli (1989) ο θεματικός ρόλος της βιωματικής οντότητας μπορεί να είναι εξωτερικός ή εσωτερικός. Στη δομή «Ο Γιάννης φοβίζει την Ελένη.» η ΦΠροσ. «την Ελένη» ενσωματώνει τον εσωτερικό θεματικό ρόλο της βιωματικής οντότητας. Για την Tsimpli (1989), δομές όπως «Ο Γιάννης φοβάται.» δεν αποτελούν αποθετικές δομές καθώς το υποκείμενο ενσωματώνει τον εσωτερικό θεματικό

46. a Ο Γιάννης φοβάται.

b Ο Γιάννης φοβίζει την Ελένη.

Στην έρευνά μας, στηριζόμενοι στις παραπάνω διαπιστώσεις και ακολουθώντας τους Embick 1998 και Kirarsky 2009, θεωρούμε ότι στις αποθετικές δομές η μη-ενεργητική μορφολογία δεν είναι συντακτικά ενεργή, δηλαδή δεν απορροφάει τον εξωτερικό θεματικό ρόλο και την αιτιακή πτώση. Τα αποθετικά ρήμα είναι ουσιαστικά ανώμαλα ρήματα που παράγονται απευθείας από το νοητικό λεξικό.

Στην αμέσως επόμενη υποενότητα να παραθέσουμε σύντομα μία ακόμη άποψη από τη Zombolou (2004), η οποία φωτίζει την ιστορική προέλευση των αποθετικών δομών στη Νέα Ελληνική.

2.4.1. Προσέγγιση Zombolou (2004) για τα αποθετικά

Η Zombolou (2004) παρατηρεί ότι τα αποθετικά ρήματα παράγονταν καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας της ελληνική γλώσσας (τουλάχιστον από το 600π.Χ. και μετά) από αντίστοιχες ενεργητικές δομές. Για παράδειγμα στην Αρχαία Ελληνική μαρτυρείται το ρήμα «παραφέρω» το οποίο είναι το ενεργητικό αντίστοιχο του αποθετικού ρήματος «παραφέρομαι» της Νέα Ελληνικής.

Η Zombolou (2004) παρατηρεί και κάτι ακόμη, τα αποθετικά ρήματα στη Νέα Ελληνική δεν μπορούν να εκφράσουν τη λεξική άποψη επίτευξης (accomplishment). Τα αποθετικά ρήματα στην Ελληνική εκφράζουν μόνο α) δραστηριότητες, β) καταστάσεις και γ) συμβάντα (achievements). Αντίθετα οι δομές ενεργητικής φωνής στη Νέα Ελληνική μπορούν να εκφράσουν επιτεύξεις. Άρα παρατηρούμε μία διαφοροποίηση ανάμεσα στις αποθετικές δομές και τις δομές ενεργητικής φωνής.

Σύμφωνα με τη Zombolou (2004), τα εξαφανισμένα ενεργητικά αντίστοιχα των σημερινών αποθετικών δομών είχαν την ικανότητα να εκφράζουν επιτεύξεις. Οι

ρόλο της βιωματικής οντότητας, όχι τον εξωτερικό (βλ. Tsimpli 1989). Στην έρευνα μας, πάντως, ενσωματώνουμε δομές σαν τη (46a) στις αποθετικές.

επιτεύξεις τους εγκιβώτιζαν μέσα τους τη σημασία των αντίστοιχων σημερινών αποθετικών ρημάτων. Για παράδειγμα:

47. a παραφέρω: [x CAUSE (BECOME (¬BE_{κάτοχος} (Υ_{ηρεμία}, z))]

b παραφέρομαι: [z BECOME (¬BE_{κάτοχος} (Υ_{ηρεμία}))]

Στο (47) έχουμε το αρχαιοελληνικό ρήμα «παραφέρω» το οποίο σήμαινε «κάνω κάποιον να χάσει τα λογικά του» και είχε τη σημασιολογική δομή επίτευξης. Το σημερινό αποθετικό ρήμα «παραφέρομαι» (47b) διατηρεί μόνο την αλλαγή κατάστασης (δηλ. το κατηγορημα BECOME) αποβάλλοντας την εξωτερική αιτία από το αρχαιοελληνικό ενεργητικό αντίστοιχό του, έχει δηλαδή την αποψιακή δομή συμβάντος (achievement). Έτσι η σημασία του «παραφέρομαι» (47b) σήμερα είναι «χάνω τα λογικά μου», ή πιο αναλυτικά: «περνάω από μια κατάσταση ηρεμίας σε μια κατάσταση παράνοιας».³⁹

2.4.2. Συμπεράσματα για αποθετικά

Τα αποθετικά αποτελούν δομές με μη-ενεργητική μορφολογία οι οποίες όμως αναλύονται συντακτικά ως ενεργητικές. Θεωρούμε ότι τα αποθετικά ρήματα παράγονται απευθείας από το λεξικό κουβαλώντας τη μη-ενεργητική μορφολογία (Embick 1998, Kiparsky 2009).

Κάποια αποθετικά ρήματα δε σχηματίζουν ενεργητικής μορφολογίας αντίστοιχα, ενώ άλλα σχηματίζουν. Σύμφωνα με τη Zombolou (2004), όλα τα σημερινά αποθετικά ρήματα κατείχαν στο παρελθόν κάποιο ενεργητικό αντίστοιχο με αποψιακή δομή επίτευξης. Η σημερινή σημασία των αποθετικών εγκιβωτιζόταν μέσα στην αποψιακή δομή επίτευξης των εξαφανισμένων ενεργητικών αντιστοίχων τους.

---

³⁹ Το ίδιο συμβαίνει και με τα αποθετικά του σήμερα τα οποία δηλώνουν κατάσταση ή ενέργεια, προέρχονται όλα από εξαφανισμένες ενεργητικές δομές επίτευξεων. Για παράδειγμα (η υπογράμμιση δηλώνει την εγκιβωτισμένη νεοελληνική σημασία):

1. Αρχαιοελληνικό «εντρέπω»: [x CAUSE (BECOME (BE_{ντροπαλός} (y, με z)))] (επίτευξη)
Νεοελληνικό «ντρέπομαι»: [y BE_{ντροπαλός} με z] (δηλώνει κατάσταση)
2. Αρχαιοελληνικό «σκεπέω-ώ»: [(x DO_{σκέφτομαι})e CAUSE (BECOME (BE_{ξέρω} (y)))] (επίτευξη)
Νεοελληνικό «σκέφτομαι»: [x DO_{σκέφτομαι}] (δηλώνει ενέργεια)

2.5. Παθητικές, αναιτιατικές και αυτοπαθείς δομές στην κατάκτηση

Στην υποενότητα που ακολουθεί θα προσπαθήσουμε να εξετάσουμε υποθέσεις και έρευνες οι οποίες εξετάζουν τις παθητικές, αναιτιατικές και αυτοπαθείς δομές στη γλωσσική κατάκτηση. Θα συζητήσουμε πρώτα την «υπόθεση της αργής ωρίμανσης των A-αλυσίδων» (A-chain Deficit Hypothesis - ACDH) (Borer & Wexler 1987) και το Universal Phase Requirement (UPR) (Wexler 2004). Έπειτα θα εξετάσουμε έρευνες αντιτιθέμενες στα ACDH και UPR. Τέλος θα μελετήσουμε τη διαγλωσσική έρευνα των Armon-Lotem et al. (2016), της οποίας τα πορίσματα θα είναι πολύ χρήσιμα στην ανάλυση των αποτελεσμάτων της δικής μας έρευνας.

2.5.1. Υπόθεση της αργής ωρίμανσης των A-αλυσίδων και Universal Phase Requirement

Η κατάκτηση των παθητικών δομών από παιδιά τυπικής ανάπτυξης έχει απασχολήσει τους ερευνητές από τη δεκαετία του '70. Έρευνες από τα Αγγλικά δείχνουν ότι πλήρης κατάκτηση των παθητικών δομών δεν επέρχεται πριν την ηλικία των 5 ετών (Borer & Wexler 1987/1992, Fox & Grodzinsky 1998). Συγκεκριμένα, τα παιδιά παρουσιάζουν μεγαλύτερες δυσκολίες στις ρηματικές παθητικές (non-actional/verbal passives) και σε παθητικές δομές με *by*-φράση (Baldie 1976) (48a) από ό,τι στις επιθετικές παθητικές (actional/adjectival passives) (48b).

48. a Mary_i was hit t_i (by John). (Η Μαρία χτυπήθηκε από τον Γιάννη.)

b The vase was broken. (Το βάζο ήταν σπασμένο.)

Σύμφωνα με τους Borer και Wexler (1987), η καθυστέρηση στην κατάκτηση των ρηματικών παθητικών δομών οφείλεται στην αργή ωρίμανση των A-αλυσίδων (A-chain Deficit Hypothesis, ACDH). Δηλαδή, η δυσκολία των παιδιών βρίσκεται στη συσχέτιση της θ-θέσης του μετακινούμενου ορίσματος με τη θέση που βρίσκεται μετά τη μετακίνηση. Για παράδειγμα:

49. The ball_i was kicked t_i (by John).

Στο παράδειγμα (49) έχουμε μία ρηματική παθητική δομή. Το όρισμα «the ball» παράγεται στη θέση αντικειμένου και έπειτα μετακινείται στη θέση υποκειμένου

αφήνοντας πίσω του ένα ίχνος - « t_i ». Η A-αλυσίδα η οποία ενώνει το «the ball» με το ίχνος « t_i » δε γίνεται εύκολα αντιληπτή από τα παιδιά. Κατ' επέκταση τα παιδιά δυσκολεύονται να συνειδητοποιήσουν ότι το «the ball» είναι το μετακινημένο εσωτερικό όρισμα του ρήματος.⁴⁰ Η αργή ωρίμανση των A-αλυσίδων είναι λογικό να δημιουργεί προβλήματα στα παιδιά και σε άλλες δομές με μετακίνηση εσωτερικού ορίσματος, πέρα από παθητικές, όπως είναι οι αναιτιατικές.

Επιπλέον, σύμφωνα με van der Lely & Dewart 1986. Τα παιδιά παρουσιάζουν λιγότερα πρόβλημα σε μη-αναστρέψιμες παθητικές (51a) από ό,τι σε αναστρέψιμες (51b). Για παράδειγμα:

50. a The bone was eaten by the dog.
b Mary was kicked by John.

Στο (51a) έχουμε μία μη-αναστρέψιμη παθητική δομή, δηλαδή η πρόταση δε θα μπορούσε να διαβαστεί με αντεστραμμένα τα ορίσματα και να ήταν πραγματολογικά ορθή. Τα παιδιά θα διάβαζαν το (51a) ως «Το κόκαλο φαγώθηκε από τον σκύλο.» άσχετα από την ωρίμανση των A-αλυσίδων τους, καθώς η ανάγνωση «Το κόκαλο έφαγε το σκύλο.» θα ήταν πραγματολογικά λανθασμένη. Η γνώση του κόσμου φαίνεται να οδηγεί τα παιδιά στην επιλογή του κατάλληλου εσωτερικού και εξωτερικού ορίσματος.

Επίσης τα αγγλόφωνα παιδιά φαίνονται να παρουσιάζουν μεγαλύτερα προβλήματα στην κατάκτηση παθητικών δομών ρημάτων μη-δράσης (*non-actional*) (π.χ. see, hear, fear) (51a) από ό,τι ρημάτων δράσης (*actional*) (π.χ. touch, comb, chase) (51b) (Maratsos et al. 1985, Fox & Grodzinsky 1998):

51. a The doll_i was seen t_i (by John). (Η κούκλα ειδώθηκε από τον Γιάννη.)
b The doll_i was combed t_i (by John). (Η κούκλα χτενίστηκε από τον Γιάννη.)

---

⁴⁰ Επιπλέον, τα παιδιά ακολουθούν την Αρχή του Μοναδικού Εξωτερικού Ορίσματος (Unique External Argument Proto-Principle – UEAPP), η οποία αποτελεί ουσιαστικά μία πρόιμη μορφή της Αρχής της Διευρυμένης Προβολής (Extended Projection Principle - EPP) (Tsimplici 2006, Borer & Wexler 1987). Σύμφωνα με την UEAPP, κάθε ρήμα σχετίζεται με ένα εξωτερικό όρισμα και κάθε εξωτερικό όρισμα σχετίζεται με ένα ρήμα.

Θα δώσουμε δύο λόγους για τη χειρότερη επίδοση των παιδιών στα ρήματα μη-δράσης. Ο πρώτος λόγος είναι ότι, εξαιτίας της αργής ωρίμανσης των Α-αλυσίδων, τα παιδιά ερμηνεύουν τις ρηματικές παθητικές δομές ως επιθετικές για να τις κατανοήσουν.⁴¹ Για παράδειγμα η δομή (51b) θα διαβαζόταν ως:

52. The doll was combed (by John). (Η κούκλα είναι χτενισμένη από τον Γιάννη.)

Όμως, σε αντίθεση με τα ρήματα δράσης (53a), τα ρήματα μη-δράσης δε φτιάχνουν τόσο χρηστικά επίθετα (53b):

53. a The combed doll (Η χτενισμένη κούκλα)

b *The seen doll (*Η ειδ-ομένη κούκλα)

Ο δεύτερος λόγος σχετίζεται με την ύπαρξη *by*-φράσης. Για τους Fox & Grodzinsky (1998)⁴² τα παιδιά δεν μπορούν να μεταφέρουν το εξωτερικό όρισμα στην *by*-φράση κατά τη μετατροπή ενεργητικής σε παθητική. Παρόλα αυτά, τα παιδιά γνωρίζουν ότι η πρόθεση «by» συνοδεύεται από το όρισμα το οποίο ενσωματώνει τον θεματικό ρόλο του δράστη.⁴³ Έτσι στις παθητικές δομές ρημάτων δράσης, όπου το εξωτερικό όρισμα είναι πάντα δράστης, τα παιδιά αυτόματα (*default Agent assignment*) τοποθετούν τον ρόλο του δράστη στη ΦΠρος. η οποία ακολουθεί την πρόθεση «by». Αντίθετα στις παθητικές δομές ρημάτων μη-δράσης, όπου το εξωτερικό όρισμα αποτελεί βιωματική οντότητα, τα παιδιά δεν μπορούν να προσδώσουν αυτόματα τον ρόλο του δράστη στο συμπλήρωμα της πρόθεσης «by», γιατί η πρόταση δε θα έβγαζε νόημα.

Στην Ελληνική τα παιδιά δεν μπορούν να πραγματοποιήσουν αντικατάσταση των ρηματικών παθητικών (π.χ. Το βιβλίο διαβάστηκε από τους φοιτητές) με επιθετικές παθητικές (π.χ. Το βάζο είναι σπασμένο.) καθώς οι δύο δομές δεν είναι ομόφωνες, σε αντίθεση με τα Αγγλικά. Οι Terzi & Wexler (2002) και οι Driva & Terzi (2008)

---

⁴¹ Στην ανάγνωση ρηματικών παθητικών δομών ως επιθετικών βοηθάει ότι δομές σαν τις (52) και (53a) στην Αγγλική είναι ομόφωνες.

⁴² Οι Fox & Grodzinsky (1998) εξέτασαν αγγλόφωνα παιδιά 3,6 έως 5,5 χρονών σε παθητικές δομές ρημάτων δράσης και ρημάτων μη-δράσης. Τα παιδιά παρουσίασαν προβλήματα μόνο σε παθητικές δομές ρημάτων μη-δράσης όταν αυτές συνοδεύονται από *by*-φράση. Στην παρούσα παράγραφο αναφερόμαστε με απλά λόγια στην ερμηνεία που κάνουν οι ίδιοι για τα αποτελέσματά τους.

⁴³ Ακόμα και σε περιπτώσεις ονοματικών φράσεων (π.χ. the book by Shakespeare) η πρόθεση «by» παραχωρεί τον ρόλο του δράστη στο στοιχείο που τη συνοδεύει.

μελέτησαν ελληνόφωνα παιδιά κυρίως προσχολικής ηλικίας, κάτω των 6 ετών, ως προς την κατανόηση: α) επιθετικών και ρηματικών παθητικών δομών ρημάτων δράσης (π.χ. χτυπάω, σπρώχνω, κυνηγάω, ακουμπάω) και β) ρηματικών παθητικών ρημάτων μη-δράσης (non actional) (π.χ. μυρίζω, αγαπάω, βλέπω, ακούω). Παρατήρησαν σημαντικά καλύτερες επιδόσεις στις επιθετικές παθητικές δομές από ό,τι στις ρηματικές (η ACDH επιβεβαιώθηκε για τα Ελληνικά). Επιπλέον, οι ρηματικές παθητικές ρημάτων δράσης φάνηκαν συνολικά καλύτερες από τις αντίστοιχες ρημάτων μη-δράσης. Τέλος η απουσία ή παρουσία της από-φράσης δε φάνηκε να επηρεάζει την κατανόηση των παιδιών (κόντρα στην υπόθεση Fox & Grodzinsky 1998).

Στα πλαίσια του Μινιμαλιστικού Προγράμματος η ACDH εξελίχθηκε.⁴⁴ Για τον Wexler (2004), η αιτία των προβλημάτων στην κατάκτηση της παθητικής δεν είναι η αργή ωρίμανση των A-αλυσίδων, αλλά η ύπαρξη του Universal Phase Requirement (UPR). Σύμφωνα με το UPR, τα παιδιά θεωρούν ότι κάθε φράση μικρού ρ (ρΦ) και κάθε φράση συμπληρωματικού δείκτη (ΦΣΔ) ορίζει μία Φάση (*Phase*)⁴⁵. Σε έναν ενήλικο φυσικό ομιλητή το μικρό ρ παθητικών και αναιτιατικών δομών (v_{def})⁴⁶ δεν ορίζει μία Φάση (Chomsky 2000/1, Driva & Terzi 2008, Wexler 2004). Άρα το εσωτερικό όρισμα μπορεί να μετακινηθεί έξω από τη ρΦ στον χαρακτηριστή της ΦXP (54).

54. $John_i$ XP [v_{def} was pushed t_i]

Στα παιδιά όμως, σύμφωνα με το UPR, το μικρό ρ ορίζει Φάση, ακόμα και σε παθητικές και αναιτιατικές δομές. Έτσι το παιδί δεν μπορεί να μετακινήσει το εσωτερικό όρισμα

⁴⁴ Υπήρχαν ήδη ορισμένα προβλήματα με την ACDH, όπως σε περιπτώσεις ανύψωσης (raising) του εξωτερικού ορίσματος από το χαρακτηριστή της φράσης του μικρού ρ της εξαρτημένης πρότασης στον χαρακτηριστή της φράσης χρόνου της ανεξάρτητης. Παράδειγμα: [Φκλ. $John_i$ seemed] [Φκλ. t_i to like chocolate].

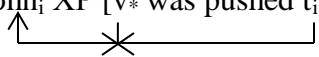
Σε δομές όπως η παραπάνω, τα παιδιά θα έπρεπε να παρουσιάζουν προβλήματα κατανόησης σύμφωνα με την ACDH, όμως κάτι τέτοιο δε συμβαίνει. (Driva & Terzi 2008)

⁴⁵ Η Φάση (Phase) είναι συστατικό πεδίο το οποίο δεν επιτρέπει τη μετακίνηση των συστατικών του έξω από αυτό. Μόνο αν ένα συστατικό μετακινηθεί πρώτα στο αριστερότερο όριο της Φάσης μπορεί να μετακινηθεί έξω από τη Φάση. Για παράδειγμα στη Φάση ρΦ ένα συστατικό πρέπει να βρίσκεται στον χαρακτηριστή της ρΦ πριν τη μετακίνηση του έξω από αυτήν. Σε μία πρόταση υπάρχουν συνήθως δύο Φάσεις: τη φράση του μικρού ρ (ρΦ) και τη φράση συμπληρωματικού δείκτη (ΦΣΔ) (Chomsky 2000/1).

⁴⁶ Με τον όρο (v_{def}) εννοούμε τον μικρό ρ παθητικών και αναιτιατικών δομών το οποίο δεν μπορεί να ορίσει μία Φάση (def < defective).

στον χαρακτηριστή της ΦΧΡ (55), καθώς το εσωτερικό όρισμα δε βρίσκεται στο πιο αριστερό άκρο της Φάσης ρΦ, δηλαδή στον χαρακτηριστή της.

55. John_i XP [v* was pushed t_i]

Εφόσον ο χαρακτηριστής της ΦΧΡ μένει κενός, τα φ-χαρακτηριστικά συμφωνίας μένουν απροσδιόριστα και η Αρχή της Διευρυμένης Προβολής δεν ικανοποιείται, οι παθητικές και αναίτιατικές δομές φαίνονται αντιγραμματικές στα παιδιά.

2.5.2. Έρευνες αντιτιθέμενες στην υπόθεση της αργής ωρίμανση των Α-αλυδίδων.

Σε αντίθεση όμως με ό,τι προτείνουν οι ACDH και UPR, οι ερευνητές βρήκαν νωρίτερη κατάκτηση παθητικών δομών, ήδη από τα τρία πρώτα χρόνια, σε άλλες γλώσσες πέρα της Αγγλικής. Παραδείγματα τέτοιων γλωσσών αποτελούν: οι νοτιοαφρικανικές γλώσσες Μπαντού και Ινουίτ της Βορείου Αμερικής, οι γλώσσες των Μάγια και η Σεσότο. Στη Σεσότο παρατηρήθηκε υψηλή συχνότητα παθητικών δομών στο γλωσσικό ερέθισμα που δέχονται τα παιδιά. Γλώσσες με αργή κατάκτηση παθητικών δομών, όπως τα Αγγλικά και τα Γερμανικά, παρουσιάζουν λιγότερες παθητικές δομές στη γλωσσική χρήση. Άρα ίσως η μεγαλύτερη έκθεση των παιδιών σε παθητικές δομές στον καθημερινό λόγο να συνεπάγεται νωρίτερη κατάκτηση. Στη Σεσότο μάλιστα οι ουδέτερες (σχεδόν αντίστοιχες με τις επιθετικές της Αγγλικής) παθητικές δομές παρουσιάζουν διαφορετικό μορφολογικό μαρκάρισμα από τις ρηματικές, έτσι τα παιδιά δεν έχουν την επιλογή να διαβάσουν τις ρηματικές δομές ως ουδέτερες (επιθετικές) για διευκόλυνση στην κατανόηση τους, όπως συμβαίνει στην Αγγλική (Demuth, Moloji & Machobane 2009).

Ο ρόλος, όμως, της συχνότητας εμφάνισης μη-ενεργητικών δομών στο γλωσσικό ερέθισμα μπορεί να μην αποτελεί το μοναδικό παράγοντα ο οποίος επηρεάζει την επίδοση των παιδιών σε μία γλώσσα. Οι Fotiadou και Tsimpli (2010) συνέλεξαν, μέσω δοκιμασίας «αντιστοίχισης εικόνας-πρότασης» (sentence-picture matching test), δεδομένα από προτιμήσεις ελληνόφωνων παιδιών προσχολικής ηλικίας στην ανάγνωση

συγκεκριμένων ρηματικών δομών⁴⁷ ως παθητικών, αυτοπαθών και αναίτιατικών και τα σύγκριναν με δεδομένα από ομάδα ελέγχου ενηλίκων. Τα αποτελέσματα από τη δοκιμασία «αντιστοίχισης εικόνας-πρότασης» έδειξαν ότι, ενώ η μορφολογία της Φωνής (Voice) είναι μέρος της γραμματικής των παιδιών (καθώς οι απαντήσεις τους δεν ήταν τυχαία κατανομημένες στις συνθήκες ενεργητικής/μη-ενεργητικής μορφολογίας), η παιδική γραμματική διαφέρει από τη γραμματική των ενηλίκων στις επιμέρους επιλογές του κατάλληλου τύπου Φωνής (π.χ. ανάλογα με την κατηγορία του ρήματος, τις ιδιότητες του υποκειμένου-[+/-έμφυχο]).⁴⁸ Με άλλα λόγια, τα παιδιά προσχολικής ηλικίας δε χρειάζονται το ερέθισμα των ενηλίκων για τον εμπλουτισμό των συντακτικών τους κανόνων αλλά για την απόκτηση λεξικών και πραγματολογικών γνώσεων σε σχέση με τη γλώσσα.⁴⁹

Οι παραπάνω διαπιστώσεις επιβεβαιώνονται και από Tsimpli (2006) όπου φαίνεται ότι: ενώ τα ελληνόφωνα παιδιά δεν προτιμούν την ενεργητική ανάγνωση σε αυτοπαθείς δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας, διαβάζουν τις μη-ενεργητικής μορφολογίας αναίτιατικές και αυτοπαθείς δομές ως παθητικές, λόγω ελλιπούς γνώσης (περιορισμένων λεξικών γνώσεων) των ιδιοτήτων των ρηματικών τύπων (Borer 2004).⁵⁰

---

⁴⁷ Παραθέτουμε παραδείγματα ρηματικών κατηγοριών που χρησιμοποίησαν οι Fotiadou και Tsimpli (2010): α) ρήματα που στη μη-ενεργητική μορφολογία ευνοούν την αυτοπαθή ανάγνωση ακολουθούμενα από έμφυχο υποκείμενο (π.χ. πλένω, σκουπίζω, ξυρίζω, ντύνω), β) ρήματα τα οποία μπορούν να σχηματίσουν αναίτιατικές δομές με ενεργητική και μη-ενεργητική μορφολογία ακολουθούμενα από άψυχα και έμφυχα υποκείμενα (π.χ. λερώνω, τρυπάω), γ) ρήματα τα οποία σχηματίζουν αναίτιατικά μόνο με ενεργητική μορφολογία (π.χ. ανοίγω, σπάω) ακολουθούμενα από άψυχα υποκείμενα δ) ρήματα που στη μη-ενεργητική μορφολογία δεν ευνοούν ούτε την αυτοπαθή ούτε την παθητική/αναίτιατική ανάγνωση όταν ακολουθούνται από έμφυχο υποκείμενο (π.χ. στολίζω, μεταφέρω, κρύβω).

⁴⁸ Θα αναφερθούμε ενδεικτικά σε ένα παράδειγμα από την έρευνα Fotiadou & Tsimpli (2010) σχετικά με τις διαφορετικές αναγνώσεις παιδιών-ενηλίκων σε δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας. Όπως αναφέραμε στην Υπόθεση Tsimpli (2006, 1989), σε ρήματα που σχηματίζουν αναίτιατικές δομές με ενεργητική και μη-ενεργητική μορφολογία (π.χ. «λερώνω»), οι μη-ενεργητικής μορφολογίας δομές τους, όταν συνοδεύονται με έμφυχο υποκείμενο, είναι αμφίσημες ανάμεσα στην αναίτιατική, αυτοπαθή και παθητική ανάγνωση. Σε αυτές τις δομές οι ενήλικες φάνηκαν να ευνοούν την αυτοπαθή ανάγνωση. Αντίθετα τα παιδιά δεν έδειξαν ιδιαίτερη προτίμηση σε κάποια από τις αναγνώσεις.

⁴⁹ Στη συνέχεια οι Fotiadou και Tsimpli (2010) επιβεβαιώνουν τα ευρήματα τους μέσα από σώματα κείμενων ενηλίκων (αλλά και παιδικού κατευθυνόμενου) λόγου. Στα σώματα αυτά φάνηκε ότι τα παιδιά και οι ενήλικες χρησιμοποιούν περισσότερες δομές ενεργητικής μορφολογίας στον λόγο τους από ό,τι μη-ενεργητικής. Επιπλέον, στα σώματα κείμενων επιβεβαιώθηκε ότι τα παιδιά και οι ενήλικες διαφέρουν μεταξύ τους στη χρήση του κατάλληλου τύπου Φωνής ανάλογα με τις λεξικές ή πραγματολογικές ιδιότητες της ρηματικής δομής (π.χ. ρηματική ρίζα, ιδιότητες υποκειμένου).

⁵⁰ Άρα τα παιδιά κατέχουν τις A-αλυσίδες και συνδυάζουν την παθητική ανάγνωση με την μη-ενεργητική μορφολογία. Από τα ευρήματα της Tsimpli (2006) ούτε η ACDH ούτε η UPR δεν επιβεβαιώνονται.

Αντίθετοι με την Tsimpli (2006) και τους Fotiadou και Tsimpli (2010) βρίσκονται οι Zombolou, Varlokosta, Alexiadou και Anagnostopoulou (2010) οι οποίοι χρησιμοποιώντας την «υπόθεση της κεφαλής CAUS» (Alexiadou, Anagnostopoulou & Schaefer 2006) έχουν διπλό στόχο. Από τη μία να ελέγξουν αν οι αναίτιατικές και οι παθητικές δομές κατακτώνται νωρίς στην Ελληνική, έχοντας υπόψη μία τυχόν πολυπλοκότητα των μαρκαρισμένων αναίτιατικών και παθητικών δομών λόγω της ύπαρξης μίας παραπάνω κεφαλής, της κεφαλής της Φωνής (Voice).⁵¹ Από την άλλη, να ελέγξουν εάν οι παθητικές δομές έχουν κατακτηθεί στις ηλικίες 2.7 έως 4.3 αναμένοντας μία υπεργενίκευση στον συνδυασμό της μη-ενεργητικής μορφολογίας με την ύπαρξη δράστη, η οποία τελικά δε βρέθηκε στα αποτελέσματα. Γενικά τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα αναίτιατικά κατακτώνται πριν την παθητική φωνή και τα αναίτιατικά συσχετίζονται από τα παιδιά περισσότερο με την ενεργητική παρά με τη μη-ενεργητική μορφολογία (άρα η υπόθεση της πολυπλοκότητας επιβεβαιώθηκε).

2.5.3. Διαγλωσσική έρευνα των Armon-Lotem et al. (2016)

Οι Armon-Lotem et al. (2016) παρουσιάζουν μία διαγλωσσική έρευνα σε πεντάχρονα (5,00-5,11) παιδιά ένδεκα (11) τυπολογικά διαφορετικών μεταξύ τους γλωσσών (Καταλανικά, Κυπριακά, Ελληνικά, Δανέζικα, Ολλανδικά, Αγγλικά, Εσθονικά, Φιλανδικά, Γερμανικά, Εβραϊκά, Λιθουανικά, και Πολωνικά) για να εξετάσουν εάν ισχύει διαγλωσσικά η διαφορά στην κατανόηση μεταξύ: α) ενεργητικών και παθητικών δομών, β) παθητικών χωρίς *by*-φράση και παθητικών με *by*-φράση. Εφαρμόστηκαν δοκιμασίες επιλογής εικόνας (picture-choice tasks).⁵² Όλα τα παιδιά τα οποία καταμετρήθηκαν στην έρευνα είχαν υψηλές επιδόσεις (at ceiling) στις ενεργητικές δομές (συνθήκη ελέγχου).

---

⁵¹ Όπως αναφέραμε στην ενότητα «2.2.1. Προσέγγιση της κεφαλής CAUS (Alexiadou, Anagnostopoulou & Schaefer 2006)» η κεφαλή της Φωνής (Voice) εμφανίζεται στην Ελληνική στις παθητικές δομές και στις αναίτιατικές δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας.

⁵² Στη δοκιμασία δίνονταν τέσσερις εικόνες στις οποίες υπήρχαν τρεις πρωταγωνιστές από τους οποίους δύο συμμετείχαν στην ενέργεια. Η μία εικόνα ήταν σωστή, ενώ οι άλλες τρεις ήταν: α) μία εικόνα με αντεστραμμένα τα ορίσματα, β) μία εικόνα με αντικατάσταση του εσωτερικού ή του εξωτερικού ορίσματος από ένα τρίτο άτομο, γ) μία εικόνα που δε γινόταν καμία ενέργεια.

Τα αποτελέσματα της έρευνας των Armon-Lotem et al.(2016) έδειξαν ότι σε όλες τις γλώσσες τα παιδιά σημειώνουν υψηλές επιδόσεις σε παθητικές δομές χωρίς *by*-φράση (πάνω από 80% σωστές απαντήσεις).⁵³ Επίσης φάνηκε ότι τα παιδιά καταλαβαίνουν τις χωρίς *by*-φράση παθητικές δομές καλύτερα από τις παθητικές δομές με *by*-φράση (διαφορές από 12% έως 51% ανάλογα με τη γλώσσα, χειρότερα ήταν τα Καταλανικά).⁵⁴ Για να εξηγήσουν τις καλύτερες επιδόσεις των παιδιών στις παθητικές δομές χωρίς *by*-φράση, οι Armon-Lotem et al. υποθέτουν ότι τα παιδιά αναλύουν πιο εύκολα τις παθητικές χωρίς *by*-φράση ως επιθετικές παθητικές από ό,τι τις παθητικές με *by*-φράση, καθώς στις δεύτερες η παρουσία του εξωτερικού ορίσματος στην προθετική φράση τα αποτρέπει.⁵⁵

Τα λάθη των παιδιών στις παθητικές δομές (με ή χωρίς *by*-φράση) σχετίζονται κυρίως με την επιλογή της εικόνας η οποία παρουσιάζει τα ορίσματα αντεστραμμένα (ή το εσωτερικό ως εξωτερικό στην περίπτωση των παθητικών χωρίς *by*-φραση).⁵⁶ Για παράδειγμα όταν τους δινόταν η παθητική δομή (56a) επέλεξαν την εικόνα που παρουσιάζει τη αντίστοιχη ενεργητική δομή (56b).

56. a John was kissed by Mary.

b John kissed Mary.

Έτσι, στις παθητικές δομές με *by*-φράση τα παιδιά φαίνονται απλά να αγνοούν την πρόθεση και ερμηνεύουν το εξωτερικό όρισμα ως εσωτερικό (Armon-Lotem et al.2016).

Συνολικά, από την έρευνα των Armon-Lotem et al. (2016), φαίνεται ότι οι διαγλωσσικές διαφορές επιδρούν στην κατάκτηση των παθητικών δομών με ή χωρίς *by*-

---

⁵³ Η Κυπριακή Ελληνική και η Αγγλική σημείωσαν τα χαμηλότερα σκορ στις παθητικές δομές χωρίς *by*-φράση, θα εξετάσουμε παρακάτω γιατί συμβαίνει αυτό.

⁵⁴ Παιδιά με μητρική την Κυπριακή Ελληνική, την Εσθονική και τη Φιλανδική δε συμπεριλαμβάνονται στη σύγκριση παθητικών δομών με *by*-φράση και χωρίς *by*-φράση, καθώς τα παιδιά αυτά εξετάστηκαν μόνο στις παθητικές χωρίς *by*-φράση. Επίσης στα Αγγλικά και στα Δανέζικα τα παιδιά δεν έδειξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στους δύο τύπους παθητικών δομών, άρα δε συμπεριλαμβάνονται στα ποσοστά (12%-51%).

⁵⁵ Να σημειωθεί ότι τα λάθη των παιδιών στις παθητικές δομές δεν ήταν κατανεμημένα στο δείγμα ισότιμα, αλλά ήταν συγκεντρωμένα σε συγκεκριμένο αριθμό παιδιών. Άρα υπάρχουν παιδιά σε κάθε γλώσσα που έχουν κατακτήσει τις παθητικές δομές μέχρι την ηλικία των 5.

⁵⁶ Εξαιρέση αποτελούν η Δανική και η Γερμανική στις όποιες τα παιδιά έκαναν πολύ λίγα λάθη που σχετίζονταν με αντιστροφή των ορισμάτων.

φράση. Παιδιά γλωσσών οι οποίες παρουσιάζουν ευελιξία στη σειρά των όρων⁵⁷ στην πρόταση (όπως τα Γερμανικά, Δανικά και Ολλανδικά) πήγαν πολύ καλά στις παθητικές με και χωρίς *by*-φράση. Αντίθετα, η διαφορούμενη μορφολογία φαίνεται να δημιουργεί κάποια προβλήματα στα παιδιά στην Αγγλική ακόμη και στις χωρίς *by*-φράση παθητικές, καθώς η κατάληξη *-ed* πέρα από το σχηματισμό του μετοχικού τύπου χρησιμοποιείται και στον ενεργητικό αόριστο. Παρόμοιο φαινόμενο παρουσιάζεται και στα Κυπριακά Ελληνικά, στα οποία, όπως και στα Νέα Ελληνικά, η μη-ενεργητική μορφολογία έχει πολλές αναγνώσεις (παθητική, αναιτιατική, αυτοπαθείς, αλληλοπαθείς, αποθετική).

Γενικά οι υποθέσεις των Armon-Lotem et al. (2016), οι οποίες εν μέρει επιβεβαιώθηκαν ήταν:

i) Οι γλώσσες που επιτρέπουν *ευελιξία* στη σειρά των όρων (*word order flexibility*), δηλαδή το εσωτερικό όρισμα μπορεί να προηγείται του ρήματος και του εξωτερικού ορίσματος στις ενεργητικές δομές, παρουσιάζουν πιο γρήγορη κατάκτηση των παθητικών δομών.

ii) *Υπόθεση της Μοναδικότητας (Uniqueness Hypothesis)* των μορφο-συντακτικών χαρακτηριστικών: Οι παθητικές δομές κατακτώνται πιο γρήγορα σε γλώσσες όπου ο σχηματισμός της παθητικής πραγματοποιείται με τη χρήση μίας μοναδικής μορφολογικής/συντακτικής ιδιότητας (π.χ. ξεχωριστή ρηματική κατάληξη ή ξεχωριστό βοηθητικό ρήμα αποκλειστικά για την παθητική) από ό,τι σε γλώσσες με διαφορούμενες (υποπροσδιορισμένες) δομές. Από την παραπάνω υπόθεση προκύπτουν τρεις ακόμη υποθέσεις: α) Σε γλώσσες όπου η παθητική σχηματίζεται μορφολογικά (όχι περιφραστικά) παρουσιάζεται συνήθως μεγαλύτερη μοναδικότητα στη δομή, με αποτέλεσμα τα παιδιά να κατακτούν την παθητική νωρίτερα. β) Τα παιδιά γλωσσών στις οποίες το εξωτερικό όρισμα μαρκάρεται με μοναδικό τρόπο στην παθητική (π.χ. ξεχωριστή πρόθεση, πτωτική μορφολογία)⁵⁸ κατακτούν τις παθητικές με *by*-φράση γρηγορότερα (π.χ. Εβραϊκά, Λιθουανικά). γ) Γλώσσες που χρησιμοποιούν μοναδικό

---

⁵⁷ Με τον όρο «γλώσσες με ευελιξία στη σειρά των όρων» αναφερόμαστε σε γλώσσες οι οποίες επιτρέπουν σε μία ενεργητική δομή το εσωτερικό όρισμα να προηγείται του ρήματος και του εξωτερικού ορίσματος.

⁵⁸ Στην Ελληνική το «από», πέρα από εξωτερικό όρισμα, δηλώνει και την προέλευση π.χ. *Έρχομαι από την Αθήνα*. Αντίστοιχα, στην Αγγλική το «by» δηλώνει και την εγγύτητα π.χ. *I was sitting by the river*.

βοηθητικό ρήμα για τον σχηματισμό της παθητικής (π.χ. Καταλανικά) παρουσιάζουν νωρίτερη κατάκτηση στις παθητικές από ό,τι σε γλώσσες με διφορούμενα βοηθητικά (π.χ. Αγγλική). Οι υποθέσεις (β) και (γ) δεν επιβεβαιώθηκαν στην έρευνα.

2.5.4. Συμπεράσματα για την κατάκτηση παθητικών, αναιτιατικών και αυτοπαθών δομών

Στην υποενότητα αυτή εξετάσαμε προσεγγίσεις σχετικά με τα τυχόν προβλήματα που μπορούν να υπάρχουν στις παθητικές, αναιτιατικές και αυτοπαθείς δομές στην κατάκτηση. Εάν ισχύει η υπόθεση «της αργής ωρίμανσης των *A*-αλυσίδων (*A-chain Deficit Hypothesis, ACDH*)» και *Universal Phase Requirement (UPR)*, τα παιδιά θα παρουσιάζουν προβλήματα σε παθητικές και αναιτιατικές δομές ανεξαρτήτου μορφολογίας. Μάλιστα, εάν δεχτούμε την υπόθεση Tsimplici (2006) για την ανεργαστική ανάλυση των αυτοπαθών/αλληλοπαθών, τα παιδιά δε θα έπρεπε να αντιμετωπίζουν πρόβλημα σε αυτοπαθείς/αλληλοπαθείς δομές. Το ίδιο ισχύει και για τα αποθετικά, εάν τα θεωρήσουμε λεξικοποιημένα-ανώμαλα ρήματα.

Από την άλλη εάν ισχύει η υπόθεση των Zombolou, Varlokosta, Alexiadou & Anagnostopoulou (2010) οι μη-ενεργητικής μορφολογίας αναιτιατικές δομές θα είναι περίπλοκες για τα παιδιά λόγω της ύπαρξης της κεφαλής της *Φωνής (Voice)*. Τα παιδιά θα πρέπει να μην παρουσιάζουν προβλήματα στις αναιτιατικές δομές ενεργητικής μορφολογίας.

Σύμφωνα, τέλος, με την Υπόθεση της Μοναδικότητας Armon-Lotem et al. (2016), όλες οι δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας θα πρέπει να είναι προβληματικές στα πρώτα στάδια της κατάκτησης λόγω του μορφολογικού υποπροσδιορισμού τους. Περισσότερα θα αναφέρουμε στην αμέσως επόμενη ενότητα όπου θα παραθέσουμε τις υποθέσεις μας σχετικά με την έρευνα μας.

3. Υποθέσεις για τα αποτελέσματα της έρευνας

Με βάση όσα έχουμε αναφέρει ως τώρα στο θεωρητικό κομμάτι θα προχωρήσουμε στην πραγματοποίηση ορισμένων υποθέσεων σχετικά με την κατάκτηση των αναιτιατικών, αποθετικών, αυτοπαθών και αλληλοπαθών στην Ελληνική.

Ξεκινώντας από τις αναιτιατικές δομές θα λέγαμε ότι, εάν ισχύουν οι υποθέσεις ACDH και UPR, τότε θα είναι προβληματικές σε παιδιά κάτω των 5 ετών. Η Α-μετακίνηση του εσωτερικού ορίσματος ισχύει και στις ενεργητικής και στις μη-ενεργητικής μορφολογίας αναιτιατικές δομές. Εάν τα παιδιά σημειώνουν υψηλές επιδόσεις, έστω σε έναν από τους δύο τύπους (αμαρκάριστες/μαρκαρισμένες) αναιτιατικών δομών, τότε οι προσεγγίσεις ACDH και UPR δεν αρκούν για να εξηγήσουν τα προβλήματα των παιδιών. Αντίθετα εάν ισχύει η Υπόθεση της Μοναδικότητας (Uniqueness Hypothesis - Armon-Lotem et al. 2016) θα λέγαμε ότι οι μαρκαρισμένες αναιτιατικές δομές είναι διαφορούμενες καθώς μοιράζονται την ίδια μη-ενεργητική μορφολογία με τις παθητικές, αυτοπαθείς/αλληλοπαθείς και αποθετικές δομές. Άρα θα αναμέναμε χαμηλότερη επίδοση στις μαρκαρισμένες αναιτιατικές από ό,τι στις αμαρκάριστες λόγω του μορφολογικού υποπροσδιορισμού της μη-ενεργητικής μορφολογίας στην Ελληνική.

Καλύτερη επίδοση αναμένουμε επίσης στις αμαρκάριστες αναιτιατικές δομές από τις μαρκαρισμένες εάν ισχύει η υπόθεση των Zombolou, Varlokosta, Alexiadou & Anagnostopoulou (2010). Όπως αναφέραμε στην «υπόθεση της κεφαλής CAUS», οι μαρκαρισμένες αναιτιατικές δομές περιέχουν, πέρα από την κεφαλή CAUS, την κεφαλή της Φωνής (*Voice*). Άρα οι μαρκαρισμένες αναιτιατικές παρουσιάζουν μεγαλύτερη επεξεργαστική πολυπλοκότητα για τα παιδιά από τις αμαρκάριστες, οι οποίες περιέχουν μόνο την κεφαλή CAUS.

Όσον αφορά τις αυτοπαθείς και αλληλοπαθείς δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας, εάν όντως παρουσιάζουν μία ανεργαστική ανάλυση στη δομή (Tsimpili 2006), δεν περιέχουν μετακίνηση του εσωτερικού ορίσματος στον χαρακτηριστή της Φράσης Χρόνου. Άρα τα παιδιά, σύμφωνα με την ACDH, δε θα αντιμετωπίζουν πρόβλημα στην κατανόησή τους. Άλλωστε σε γλώσσες, όπως η Αγγλική, στις οποίες τα αυτοπαθή και αλληλοπαθή σχηματίζονται περιφραστικά (δηλαδή με τη χρήση

αυτοπαθούς αντωνυμίας -oneself- η οποία λειτουργεί ως το συντακτικό αντικείμενο του ρήματος) τα τυπικής ανάπτυξης παιδιά παρουσιάζονται να κατακτούν τα αυτοπαθή και τα αλληλοπαθή σε μικρή ηλικία, από τη στιγμή που κατακτούν την Αρχή-Α της αναφορικής δέσμευσης (δηλαδή την αρχή δέσμευσης του υποκειμένου με την αυτοπαθή αντωνυμία, π.χ. *The boy_i is hiding himself_i.*) (Chien & Wexler 1990). Όμως, σύμφωνα με την Υπόθεση της Μοναδικότητας, οι αυτοπαθείς/αλληλοπαθείς στην Ελληνική μπορούν να δημιουργούν προβλήματα στα παιδιά, καθώς ο σχηματισμός τους μέσω της μη-ενεργητικής μορφολογίας είναι υποπροσδιορισμένος, όπως αναφέραμε ήδη για τα μαρκαρισμένα αναιτιατικά.

Δεν υπάρχουν ως τώρα μελέτες για τα αποθετικά στην κατάκτηση. Όμως, εφόσον θεωρούνται ως λεξικοποιημένα-ανώμαλα ρήματα (Embick 1998, Kiparsky 2009), αναμένονται να κατακτώνται από μικρή ηλικία. Ως ζήτημα του λεξικού και όχι της σύνταξης, τα μικρά παιδιά μπορούν εύκολα να απομνημονεύσουν τα αποθετικά. Τα αποθετικά όμως σχηματίζονται με μη-ενεργητική μορφολογία. Έτσι, σύμφωνα με την Υπόθεση της Μοναδικότητας, τα αποθετικά θα αντιμετωπίζουν το ίδιο πρόβλημα υποπροσδιορισμού με τις άλλες δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας.

Τέλος υποθέτουμε ότι τα παιδιά θα σημειώσουν χαμηλότερες επιδόσεις στα μαρκαρισμένα αναιτιατικά από τα αλληλοπαθή, αυτοπαθή και αποθετικά. Στην περίπτωση που η Υπόθεση της Μοναδικότητας ισχύει, τα παιδιά θα αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα στα αμαρκάριστα αναιτιατικά γιατί, πέρα από το μορφολογικό τους υποπροσδιορισμό, είναι διαφορούμενα συγκριτικά με τα αμαρκάριστα. Έχει φανεί ότι σε γλώσσες όπως η Ελληνική, η Ισπανική, η Ολλανδική και η Τουρκική, οι οποίες έχουν δύο υποκατηγορίες αναιτιατικών (μαρκαρισμένες & αμαρκάριστες), παρουσιάζεται επιπλέον καθυστέρηση στην κατάκτηση. Τα παιδιά χρειάζονται χρόνο να διαχωρίσουν τις δύο υποκατηγορίες αναιτιατικών, έτσι παραλείπουν ή αποφεύγουν τη μαρκαρισμένη μορφολογία στα αναιτιατικά (Babyonyshev et al. 2001, Barriere & Lorch 2006, Fotiadou & Tsimpli 2010, Zombolou et al. 2010.).

Συγκεκριμένα για τα παιδιά με Ειδική Γλωσσική διαταραχή θεωρούμε ότι θα ισχύει το Συνεχές της Γλωσσικής Κατάκτησης (Leonard 2014, Βαρλοκόστα 2015 για τα Ελληνικά). Τα γραμματικά φαινόμενα που προκαλούν δυσκολίες στην τυπική ανάπτυξη

μιας γλώσσας είναι αυτά στα οποία τα παιδιά με ΕΓΔ παρουσιάζουν προβλήματα. Με αυτή τη λογική δεν αναμένουμε στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα γλωσσικά αντίστοιχα παιδιά τυπικής ανάπτυξης που εξετάζουμε και τα παιδιά με ΕΓΔ.

Στην έρευνά μας όμως πέρα από τα παιδιά θα εξετάσουμε και 90 ενήλικες (για περισσότερα βλ. ενότητα Μεθοδολογίας). Ενώ στους ενήλικες περιμένουμε υψηλές αποδόσεις σε όλες τις συνθήκες (θα τους χρησιμοποιήσουμε ως την κατεξοχήν ομάδα ελέγχου), πιστεύουμε ότι θα υπάρξουν κάποιες διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις συνθήκες οι οποίες θα οφείλονται κυρίως σε προσπάθεια των ενηλίκων για ακρίβεια στις απαντήσεις τους. Συγκεκριμένα αναμένουμε στη συνθήκη των μαρκαρισμένων αναιτιατικών οι ενήλικες να παρουσιάσουν, ως ένα βαθμό, μειωμένες επιδόσεις. Στα μαρκαρισμένα αναιτιατικά, όπως είδαμε στο θεωρητικό τμήμα της παρούσας έρευνας, υπονοείται ένα συγκεκριμένο «όργανο-αιτία» ως υποκείμενο της αντίστοιχης ενεργητικής δομής (Zombolou 2004). Εάν και οι εικόνες, οι οποίες παρατίθενται στην έρευνα και αντιστοιχούν στα μαρκαρισμένα αναιτιατικά, παραθέτουν πιθανές αιτίες, η συνειδητοποίηση των αιτιών δεν είναι πάντα εύκολη από τους συμμετέχοντες. Για παράδειγμα, αφού οι συμμετέχοντες παρατηρήσουν ένα πλοίο μέσα σε μία φουρτουνιασμένη θάλασσα να βυθίζεται, ο ερευνητής ρωτά: «*Τί έπαθε το πλοίο;*», ο συμμετέχοντας τότε καλείται να απαντήσει: «*(εν. το πλοίο) βυθίστηκε*» (βλ. παράρτημα εικόνα 7). Όμως εάν ο συμμετέχοντας δε συνειδητοποιήσει τη φουρτούνα ως αιτία, τότε πιθανώς να παράγει μία ενεργητικής μορφολογίας αναιτιατική δομή: «*(εν. το πλοίο) βουλιάζει*». Άρα είναι φυσικό σε ορισμένες περιπτώσεις, όσο και εάν οι συνθήκες του πειράματος οδηγούν στην παραγωγή μαρκαρισμένων δομών, οι συμμετέχοντες να επιλέγουν αντίστοιχες διαθέσιμες ενεργητικής μορφολογίας αναιτιατικές δομές.

Κάποια μειωμένη επίδοση αναμένουμε και στη συνθήκη των αυτοπαθών/αλληλοπαθών δομών από τους ενήλικες. Από τη μία οι αυτοπαθείς δομές παρουσιάζουν αμφισημία ανάμεσα σε «απλή», «αιτιακή» και «από ατύχημα» ανάγνωση (βλ. θεωρητικό τμήμα). Εάν και στην έρευνα δεν περιέχονται «αιτιατικής αυτοπάθειας» δομές και η «από-ατύχημα» ανάγνωση εντάσσεται στις αναιτιατικές δομές, οι συμμετέχοντες ίσως να προτιμήσουν μία ενεργητική δομή με σκοπό να ξεχωρίζουν την «από-ατύχημα» και την «αιτιατική» αυτοπάθεια από την «απλή». Για παράδειγμα, αφού ο συμμετέχοντας παρατηρήσει μία εικόνα όπου ο Δημητράκης χτενίζει τα μαλλιά του,

ρωτάμε το συμμετέχοντα «*Τί κάνει ο Δημητράκης;*», ο συμμετέχοντας τότε καλείται να απαντήσει «(εν. Ο Δημητράκης) *χτενίζεται*» (βλ. παράρτημα εικόνα 11). Η δομή, εκτός περιεχόμενου, είναι αμφίσημη καθώς σημαίνει: α) «*Ο Δημητράκης χτενίζει τον εαυτό του.*» (απλή αυτοπάθεια), β) «*Ο Δημητράκης χτενίζεται από τον κομμωτή με τη θέλησή του.*» (αιτιατική αυτοπάθεια). Ίσως ορισμένοι ενήλικες να προτιμήσουν την ενεργητική δομή με την αυτοπαθή αντωνυμία είτε τη χρήση του προσφύματος «*αυτο-*» στο ρήμα με σκοπό να αποφύγουν την αμφισημία. Από την άλλη η σημασιολογική δομή των αλληλοπαθών δομών σχηματίζεται με τον ίδιο τρόπο με εκείνη των αυτοπαθών (βλ. θεωρητικό τμήμα εργασίας), η μόνη διαφορά τους είναι το πλήθος των προσώπων στη φράση υποκειμένου. Έτσι όμως η αμφισημία επεκτείνεται ανάμεσα στην αυτοπάθεια και στην αλληλοπάθεια. Για παράδειγμα, αφού ο συμμετέχοντας παρατηρήσει μία εικόνα όπου ο ίδιος λαγός ο οποίος χτενίζει έναν πίθηκο παράλληλα χτενίζεται από αυτόν, ρωτάμε το συμμετέχοντα: «*Τι κάνουν ο λαγός και ο πίθηκος;*», ο συμμετέχοντας τότε καλείται να απαντήσει «(εν. Ο πίθηκος και ο λαγός) *χτενίζονται*» (βλ. παράρτημα εικόνα 9). Η απάντηση όμως είναι αμφίσημη εξαιτίας της παρατακτικής σύνδεσης στη φράση υποκειμένου και του μορφολογικού υποπροσδιορισμού, οι σημασίες είναι: α) «*Ο πίθηκος χτενίζει τον εαυτό του και ο λαγός χτενίζει τον εαυτό του.*» (αυτοπάθεια), β) «*Ο πίθηκος και ο λαγός χτενίζουν ο ένας τον άλλο.*» (αλληλοπάθεια). Ίσως ορισμένοι ενήλικες να προτιμήσουν την ενεργητική δομή με την αλληλοπαθή αντωνυμία είτε την χρήση του προσφύματος «*αλλήλο-*» στο ρήμα με σκοπό να αποφύγουν την αμφισημία.

4. Μεθοδολογία

Στην παρούσα ενότητα θα αναφερθούμε στη μεθοδολογία η οποία ακολουθήθηκε για την πραγματοποίηση της έρευνας. Θα εξετάσουμε τους πληθυσμούς που συμμετείχαν, τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν, τη διαδικασία και τον τρόπο ανάλυσης των δεδομένων. Θα ξεκινήσουμε με μία περιγραφή της βασικής δοκιμασίας.

4.1. Η βασική δοκιμασία

Η βασική δοκιμασία ήταν ένα τεστ παραγωγής με εκμαίευση αποτελούμενο από εξήντα έξι (66) ερωτήσεις, κάθε μία από τις οποίες αντιστοιχούσε σε μία έγχρωμη κινούμενη εικόνα με ήχο. Αφού ο συμμετέχοντας έβλεπε μία εικόνα (και έχοντας ολοκληρωθεί η κίνηση), καλούταν να απαντήσει, βάσει της εικόνας, σε μία αντίστοιχη ερώτηση την οποία εκφωνεί ο ερευνητής. Η δοκιμασία περιείχε 6 συνθήκες (ενεργητικά, αποθετικά, μαρκαρισμένα αναιτιατικά, αλληλοπαθή, αυτοπαθή, αμαρκάριστα αναιτιατικά). Στη συνθήκη των ενεργητικών δομών αντιστοιχούν δεκαέξι (16/66) ερωτήσεις, ενώ σε κάθε μία από τις υπόλοιπες συνθήκες αντιστοιχούσαν δέκα ερωτήσεις (5x10). Οι ερωτήσεις στην έρευνα τοποθετήθηκαν με τυχαία σειρά (pseudo-randomize), ίδια για κάθε συμμετέχοντα. Υπήρχαν τρεις δοκιμαστικές ερωτήσεις προετοιμασίας με τις αντίστοιχες εικόνες τους, ώστε ο συμμετέχοντας να εξοικειωθεί με τη διαδικασία (βλ παράρτημα εικόνα 2).

Πριν την έναρξη της βασικής δοκιμασίας παρουσιάζονταν στους συμμετέχοντες και σχολιάζονταν οι πρωταγωνιστές των εικόνων οι οποίοι ήταν άνθρωποι και ζώα. Τα πρόσωπα ήταν ο Δημητράκης (ένα μικρό αγόρι), η Ελενίτσα (ένα μικρό κορίτσι), η μαμά του Δημητράκη, ο μπαμπάς του Δημητράκη, η γιαγιά και ο παππούς του Δημητράκη, το σκυλάκι, ο λαγός και ο πίθηκος (βλ. παράρτημα εικόνα 1).

Ανάλογα με τις συνθήκες, οι ερωτήσεις περιείχαν ένα ρήμα από τα ακόλουθα: «γίνεται», «έπαθε» και «κάνει/έκανε», ώστε θα διευκολυνθεί η εκμαίευση των επιθυμητών δομών. Έτσι, οι ερωτήσεις οι οποίες αντιστοιχούν στη συνθήκη των αμαρκάριστων αναιτιατικών, διατυπώνονται με τα ρήματα «έγινε» και «έπαθε» (π.χ. Ερ: «*Τι γίνεται με τον μύλο;*» Απ. «*Γυρίζει.*»). Για τη συνθήκη των μαρκαρισμένων αναιτιατικών χρησιμοποιούταν αποκλειστικά το ρήμα «έπαθε» (π.χ. Ερ: «*Τι έπαθε ο Δημητράκης;*» Απ. «*Κόπηκε.*»). Οι συνθήκες των ενεργητικών δομών, των αποθετικών, των αυτοπαθών και των αλληλοπαθών διατυπώνονταν με το ρήμα «κάνω» (π.χ. Ερ: «*Τι κάνει/-ουν Δημητράκης / οι δύο φίλες;*» Απ: «*Χτενίζεται / αγκαλιάζονται.*»). Μάλιστα στη συνθήκη της ενεργητικής φωνής δινόταν πολλές φορές μέσα στην ερώτηση και το αντικείμενο του ρήματος με σκοπό την ευκολότερη αναφορά του, μέσω κλιτικών, στην απάντηση (π.χ. Ερ: «*Τί κάνει ο Δημητράκης στο αρκουδάκι του;*» Απ: «*Το χτενίζει.*»). Για

τις αναίτιατικές δομές ο χρόνος του ρήματος στις ερωτήσεις ήταν παρελθόν. Για τις υπόλοιπες συνθήκες ο χρόνος των ερωτήσεων ήταν κυρίως μη παρελθόν εκτός από κάποιες εξαιρέσεις. Η «από ατύχημα» αυτοπάθεια συμπεριλαμβάνεται μέσα στις συνθήκες των μαρκαρισμένων αναίτιατικών, όπως ήδη αναφέραμε στο θεωρητικό κομμάτι, λόγω της αυτόματης συμβαντικής ανάγνωσής της.

Σε όλες τις αναίτιατικές δομές οι εικόνες ήταν φτιαγμένες με τρόπο ώστε να φαίνεται η αυτόματη συμβαντική ανάγνωση και να απουσιάζει ο δράστης (βλ. παράρτημα εικόνα 7, 8, 13, 14), ενώ το θέμα ήταν άψυχο και έμψυχο. Στις εικόνες αυτοπαθών δομών υπήρχε πάντοτε ένας δράστης (πάντα έμψυχος) ο οποίος πραγματοποιούσε μια ενέργεια πάνω στον εαυτό του (βλ. παράρτημα εικόνα 11, 12). Στις εικόνες αλληλοπαθών υπήρχαν δύο δράστες (έμψυχοι) όπου ο ένας πραγματοποιούσε μία ενέργεια πάνω στον άλλο (βλ. παράρτημα εικόνες 9, 10). Στις αποθετικές δομές παρουσιαζόταν μία εικόνα σχετική με τη σημασία του ρήματος η οποία, σε συνδυασμό με την αντίστοιχη ερώτηση, στόχευε στην παραγωγή αμετάβατης αποθετικής δομής. Στις αποθετικές δομές υπήρχε ένας δράστης και ήταν έμψυχος (βλ. παράρτημα εικόνα 5, 6). Τέλος στις εικόνες ενεργητικής δομής η ενέργεια της πράξης του δράστη (έμψυχος) μεταφερόταν πάντα σε ένα άλλο άτομο/αντικείμενο (βλ. παράρτημα εικόνα 3, 4).

Οι απαντήσεις στις περισσότερες ερωτήσεις αναμένονταν να είναι σύντομες ως και μονολεκτικές. Υπήρχε, βέβαια, πρόβλεψη για προθετικές φράσεις του οργάνου και του δράστη-αιτίου, για παράδειγμα: «*Ο Δημητράκης κόπηκε (με το μαχαίρι).*» ή «*Το παγωτό έλιωσε (από τον ήλιο).*». Στις περιπτώσεις που ένας συμμετέχοντας παρήγαγε ονοματική φράση ως απάντηση (αντί για ρηματική) ή είχε κάποιο πρόβλημα με την κατανόηση των εικόνων ο ερευνητής βοηθούσε ώστε να εκμαιευτεί η απάντηση-στόχος, χωρίς να την προδίδει. Κάθε απάντηση καταγραφόταν ακριβώς όπως εκφωνήθηκε και μετέπειτα αξιολογήθηκε βάσει της συνθήκης που αντιστοιχούσε. Για την εξασφάλιση ακριβέστερης καταγραφής, κάθε συνέντευξη ηχογραφούταν ολόκληρη, ο συμμετέχοντας ενημερωνόταν για την ηχογράφηση και έδινε τη συγκατάθεσή του για να ξεκινήσει η έρευνα.

Στη βαθμολόγηση των απαντήσεων λάβαμε υπόψη τη σημασία και τη μορφοσυντακτική δομή. Κάθε σωστή απάντηση βαθμολογούταν με ένα (1) και κάθε

λανθασμένη με μηδέν (0). Εάν η απάντηση ήταν σωστή σημασιακά αλλά απέκλινε μορφοσυντακτικά από ό,τι αναμενόταν στην εκάστοτε συνθήκη, τότε βαθμολογούταν με μηδέν. Εάν η απάντηση ήταν σωστή μορφοσυντακτικά αλλά απέκλινε πολύ από την αναμενόμενη σημασιακά απάντηση, τότε βαθμολογούταν ως λανθασμένη. Εάν υπήρχαν φωνολογικής φύσης λάθη τα οποία αλλοίωναν σε μεγάλο βαθμό την κατανόηση των μορφημάτων στην απάντηση, η απάντηση βαθμολογούταν με μηδέν (0). Όταν ο συμμετέχοντας δεν έδινε καμία απάντηση ή έδινε τελείως άσχετη απάντηση τότε πάλι βαθμολογούσαμε με μηδέν (0). Ο χρόνος του ρήματος της απάντησης δε λαμβανόταν υπόψη στη βαθμολόγηση.

Προχωρήσαμε έπειτα σε αξιολόγηση των λαθών των παιδιών (ΕΓΔ και τυπικής ανάπτυξης). Θεωρήσαμε τριών ειδών λάθη: α) σημασιολογικά, β) μορφοσυντακτικά και γ) καμία απάντηση. Στα σημασιολογικά λάθη ο συμμετέχοντας, είτε επειδή δεν κατανόησε την εικόνα είτε επειδή δεν κατείχε το κατάλληλο λεξιλόγιο είτε λόγω αδυναμίας διατύπωσης, απαντούσε με δομή η οποία απέκλινε αρκετά από την αναμενόμενη σημασία (π.χ. «κάνει ποδήλατο» αντί «γυρίζει τη ρόδα του ποδηλάτου»). Τα μορφοσυντακτικά λάθη χωρίζονται σε δύο υποκατηγορίες. Η πρώτη υποκατηγορία αφορά εναλλακτικές ως προς τον αναμενόμενο τύπο δομές, οι οποίες είναι ορθές γραμματικά και αποδίδουν το νόημα της αναμενόμενης απάντησης (π.χ. «τα κορδόνια χάλασαν» αντί για «σκίστηκαν»). Στη δεύτερη υποκατηγορία εντάσσονται διαφοροποιημένες προς τον αναμενόμενο τύπο δομές, οι οποίες είναι αντιγραμματικές για την απόδοση του νοήματος της δομής (π.χ. «χτενίζουνε» αντί για «χτενίζονται»). Στην κατηγορία «καμία απάντηση» εντάσσονται μόνο οι περιπτώσεις στις οποίες ο συμμετέχοντας δεν απαντούσε.

4.2. Επιπλέον υλικά για την έρευνα

Στα παιδιά (με ΕΓΔ και τυπικής ανάπτυξης) που συμμετείχαν στην έρευνα, χορηγήθηκαν πέρα από τη βασική δοκιμασία ορισμένα βασικά τεστ για μια πιο συνολική αξιολόγησή τους. Συγκεκριμένα, χορηγήθηκαν δύο τμήματα («ανάκληση συντακτικών δομών» και «κατανόηση μορφολογίας-σύνταξης») από το διαγνωστικό τεστ γλωσσικής νοημοσύνης - «*DVIQ*» (Stavrakaki & Tsimpli 2000)- καθώς και το τεστ προσληπτικού λεξιλογίου

«PPVT» (Simos et al. 2011). Το PPVT ήταν τελείως ψηφιοποιημένο, το παιδί άκουγε από τον υπολογιστή τη λέξη-στόχο (εάν χρειαζόταν την επαναλάμβανε ο ερευνητής) βλέποντας παράλληλα τέσσερις εικόνες στην οθόνη.

Η έρευνα διεξήχθη με τη χρήση φορητού υπολογιστή. Ο ερευνητής επεξεργαζόταν τα αρχεία ήχου από την ηχογράφηση σε σύντομο χρονικό διάστημα μετά το πέρας της δοκιμασίας. Την ώρα της δοκιμασίας υπήρχε και χειρόγραφη καταγραφή των απαντήσεων από τον ερευνητή. Τα δεδομένα αναλύθηκαν, αφού περάστηκαν σε Microsoft Excel, και συγκρίθηκαν στατιστικά με *independent sample t test* και *one way between groups ANOVA* μέσω του SPSS. Για την *post hoc* ανάλυση επιλέχθηκαν: *Scheffe* για τη σύγκριση μεταξύ των πληθυσμών και *Tukey* για τη σύγκριση των κατηγοριών Φωνής. Παράλληλα έτρεξαν οι έλεγχοι: *Brown-Forsythe* και *Welch*. Βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές (για $p < 0.05$) και υπολογίστηκε και το *effect size* (*partial eta square – η^2*). Τα σκορ των παιδιών στα DVIQ και PPVT συσχετίστηκαν με την επίδοσή τους στη βασική δοκιμασία μέσω «*Multiple Linear Regression Model*».

4.3. Οι πληθυσμοί, η διαδικασία και ο χώρος διεξαγωγής της έρευνας

Στην έρευνα συμμετείχαν τρεις πληθυσμοί: 90 ενήλικες, 6 παιδιά με ΕΓΔ, 6 παιδιά τυπικής ανάπτυξης γλωσσικά αντιστοιχισμένα με τα παιδιά με ΕΓΔ. Επειδή η έρευνα ήταν ανώνυμη σε κάθε συμμετέχοντα δόθηκε ένας τριψήφιος κωδικός, το πρώτο ψηφίο του οποίου δηλώνει την ομάδα που βρίσκεται (π.χ. 3 για παιδιά με ΕΓΔ, 4 για παιδιά τυπικής ανάπτυξης, βλ. Πίνακα 3, 4 και 5).

Οι ενήλικες αποτελούν την κατεξοχήν ομάδα ελέγχου. Οι ενήλικες ανήκαν σε τρεις ηλικιακές ομάδες: α) 21-30 ετών, β) 31-40 ετών και γ) 41-50 ετών. Η κάθε ηλικιακή ομάδα αποτελούταν από 30 ενήλικες. Δεν υπήρξε συγκεκριμένος χώρος εξέτασης των ενηλίκων. Ο ερευνητής με τη βοήθεια φορητού υπολογιστή συνάντησε ξεχωριστά τον κάθε ενήλικα και, ύστερα από συγκατάθεσή και παραχώρηση των στοιχείων από τον ενήλικα, προχωρούσε στην έρευνα. Δίνονταν εξηγήσεις πριν την έναρξη της εξέτασης, ο ερευνητής ξεκαθάριζε ότι δεν υπάρχουν λανθασμένες απαντήσεις και ότι προτιμούνται αυθόρμητες απαντήσεις.

Τα παιδιά με ΕΓΔ που συμμετείχαν στην έρευνα, είχαν διαγνωστεί με «ειδική αναπτυξιακή διαταραχή του λόγου και της έκφρασης» (F80.1/ F80.2) και με «ειδική αναπτυξιακή διαταραχή κινητικού συντονισμού» (F.82) βάσει της κατηγοριοποίησης του ICD10 (World Health Organization, 1992). Η διάγνωση πραγματοποιήθηκε από το «Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής Βύρωνα-Καισαριανής». Το κέντρο ιδρύθηκε το 1979 από την Ψυχιατρική Κλινική του Πανεπιστημίου Αθηνών και αποτελεί τμήμα του «Αιγινήτειου Νοσοκομείου». Για τη διάγνωση είχαν χορηγηθεί: *ABC Movement Assessment Battery for Children 3-6* (A. Barnett, E. Sheila, D. Henderson, A. Sugden 2007), *Λίστα ελέγχου παιδικής συμπεριφοράς, Ερωτηματολόγιο Achenbach, Εικόνες δράσης: Δοκιμασία πληροφοριακής και γραμματικής επάρκειας* (Ι. Βογινδρούκας, Α. Πρωτόπαπας & Σ. Σταυρακάκη, 2009), *Δοκιμασία εκφραστικού λεξιλογίου* (Ι. Βογινδρούκας, Α. Πρωτόπαπας & Γ. Σιδερίδης, 2009). Αναζητούνταν δύο σταθερές αποκλίσεις κάτω από τη χρονολογική ηλικία. Νοητικός έλεγχος δινόταν στα παιδιά μόνο εάν υπήρχαν διαφοροδιαγνωστικά προβλήματα.

Πραγματοποιήσαμε την έρευνα για τα παιδιά με ΕΓΔ στον χώρο του «Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής Βύρωνα-Καισαριανής» μετά από συνεννόηση με τη διεύθυνση του κέντρου και τους κηδεμόνες των παιδιών. Κάθε παιδί εξετάστηκε ατομικά με ραντεβού και στον χώρο βρισκόταν πάντα, πέρα από το ερευνητή, ένα μέλος από το προσωπικό του κέντρου. Εξετάστηκαν συνολικά έξι (6) παιδιά με ΕΓΔ. Τα παιδιά ήταν όλα αγόρια, ηλικίας 4:5-5:4 (μέση ηλικία 4:9), μονόγλωσσοι ομιλητές της Ελληνικής. Στην αρχή της έρευνας υπήρχε βραχύχρονη συζήτηση παιδιού-ερευνητή, ώστε να αναπτυχθεί οικείο περιβάλλον. Οι δοκιμασίες παρουσιάζονταν στα παιδιά με τη μορφή παιχνιδιού. Η διάρκεια της συνολικής έρευνας κυμαινόταν από 45 έως 60 λεπτά και πραγματοποιούνταν σε μία ή δύο συνεδρίες ανάλογα με τη συγκέντρωση του παιδιού και τον διαθέσιμο χρόνο. Για την παροχή κινήτρου στα παιδιά δίνονταν στο τέλος αυτοκόλλητα. Υπήρχε η δυνατότητα διακοπής της συνεδρίας/έρευνας οποιαδήποτε στιγμή το επιθυμούσε το εκάστοτε παιδί. Εάν το παιδί αντιμετώπιζε προβλήματα στην κατανόηση των εικόνων της βασικής δοκιμασίας ο ερευνητής εξηγούσε τις εικόνες στο παιδί.

Με παρόμοιο τρόπο πραγματοποιήθηκε και η έρευνα στα μονόγλωσσα ελληνόφωνα παιδιά τυπικής ανάπτυξης. Επισκεφθήκαμε δύο δημοτικούς παιδικούς

σταθμούς. Σε πρώτη φάση εξετάσαμε τα παιδιά μόνο στο PPVT και στα δύο μέρη του DVIQ (ανάκληση συντακτικών δομών, κατανόηση μορφολογίας σύνταξης). Ο σκοπός μας ήταν η αντιστοίχιση των παιδιών με ΕΓΔ με τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης ως προς την επίδοσή τους στο PPVT και στην κατανόηση μορφολογίας σύνταξης (DVIQ). Το τεστ επανάληψης συντακτικών δομών δεν το λάβαμε υπόψη στην αντιστοίχιση, καθώς τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης είχαν γενικά υψηλότερες επιδόσεις από τα παιδιά με ΕΓΔ. Ξεχωρίσαμε αρχικά 17 παιδιά τυπικής ανάπτυξης με πιθανότητες αντιστοιχίας στα οποία χορηγήσαμε τη βασική δοκιμασία εκμαίευσης, από αυτά αντιστοιχήθηκαν τελικά έξι (6) παιδιά τυπικής ανάπτυξης (Language Matched Typical Development - LMTD), τέσσερα (4) αγόρια και δύο (2) κορίτσια. Οι ηλικίες των παιδιών κυμαίνονταν από 3:6 έως 4:7 ετών, η μέση ηλικία ήταν 3:10. Στην πλειοψηφία τους τα LMTD απείχαν ηλικιακά τουλάχιστον οχτώ μήνες από τα αντίστοιχα παιδιά με ΕΓΔ. Η διαφορά στις ηλικίες των παιδιών με ΕΓΔ από τις ηλικίες των παιδιών LMTD ήταν στατιστικά σημαντική (για $p < 0,05$, $t(10) = 4,21$ $p = 0,002$).

5. Αποτελέσματα της έρευνας

Στην ενότητα θα παραθέσουμε τα αποτελέσματα της έρευνας μας μαζί με τη στατιστική ανάλυση σε πίνακες και διαγράμματα. Σε πρώτη φάση θα περιγράψουμε τα αποτελέσματα, ενώ στην ενότητα «Συμπεράσματα και Προεκτάσεις» θα προχωρήσουμε στην αξιολόγηση της σημασίας τους. Παραθέτουμε αρχικά τα αποτελέσματα των 90 ενηλίκων στον Πίνακα 2.

Πίνακας 2: Επίδοση ενηλίκων (ομάδα ελέγχου) στη βασική δοκιμασία.

	Ενεργ.	Αποθετ.	Μαρκ. Αναιτ.	Αλληλ.	Αυτοπ.	Αμαρκ. Αναιτ.
Επίδοση	100%	89.33%	81.78%	88.33%	88.11%	95.2%

Όπως αναμενόταν οι ενήλικες σημειώνουν υψηλές επιδόσεις σε όλες τις συνθήκες με χαμηλότερη εκείνη των Μαρκαρισμένων Αναιτιατικών. Στα αμαρκάριστα αναιτιατικά και στις ενεργητικές δομές φαίνονται να σημειώνουν τις υψηλότερες επιδόσεις.

Τα αποτελέσματα των παιδιών με ΕΓΔ παρουσιάζονται στον Πίνακα 3 και των παιδιών LMTD (τυπικής ανάπτυξης γλωσσικά αντίστοιχα) στον Πίνακα 4. Η σειρά των παιδιών στους πίνακες δεν είναι τυχαία. Κάθε ένα παιδί του Πίνακα 3 αντιστοιχεί με ένα παιδί στην ίδια σειρά του πίνακα 4. Για παράδειγμα το παιδί 301 στον Πίνακα 3 αντιστοιχεί με το παιδί 415 του Πίνακα 4, ενώ το παιδί 302 (Πίν. 3) με το παιδί 405 (Πίν. 4) κ.ο.κ.

Πίνακας 3: Στοιχεία και επίδοση παιδιών με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή

Παιδί ΕΓΔ	Ηλ.	Ενεργ.	Αποθ.	Μαρκ. Αναιτ.	Αλλ.	Αυτ.	Αμαρ Αναιτ	PPVT	DVIQ Κατα.	DVIQ Ανάκλ.
301	4.5	100%	40%	20%	40%	70%	80%	62	23/31	34/48
302	4.5	81.25%	20%	20%	0%	40%	90%	41	15/31	21/48
303	4.8	100%	40%	30%	60%	40%	90%	69	22/31	38/48
304	5.3	93.75%	40%	60%	70%	50%	100%	77	23/31	44/48
305	5.4	93.75%	60%	60%	70%	50%	100%	68	22/31	44/48
306	5.3	93.75%	40%	0%	30%	20%	80%	58	23/31	25/48
Μέσος Όρος		93.75%	40.00%	31.67%	45%	45%	90%	62.5	21.33	34.33

Πίνακας 4: Στοιχεία και επίδοση γλωσσικά αντίστοιχων παιδιών τυπικής ανάπτυξης (Language Matched Typical Development -LMTD).

Παιδί LTDM	Ηλ	Ενεργ.	Αποθ.	Μαρκ. Αναιτ.	Αλλ.	Αυτ.	Αμαρ Αναιτ	PPVT	DVIQ Καταν	DVIQ Ανάκλ
415	3.8	100%	40%	20%	80%	100%	80%	55	21/31	36/48
405	3.8	81.25%	20%	30%	50%	80%	90%	48	18/31	45/48
402	3.8	87.5%	50%	70%	70%	50%	70%	67	21/31	46/48
416	3.6	100%	40%	90%	50%	90%	90%	77	21/31	44/48
412	4.7	100%	60%	50%	80%	30%	90%	62	22/31	40/48

410	4.1	100%	40%	40%	20%	50%	90%	55	21/31	43/48
Μέσος όρος		94.8%	41.67%	50%	58.33%	66.67%	85%	60.67	20.67	42.17

Αρχικά και στις δύο ομάδες παιδιών φαίνεται ότι οι ενεργητικής μορφολογίας δομές (ενεργητική φωνή και αμαρκάριστα αναιτιατικά) είναι οι λιγότερο προβληματικές. Αντίθετα οι μη-ενεργητικής μορφολογίας δομές φαίνονται να προκαλούν δυσκολίες στα παιδιά. Επίσης οι μαρκαρισμένες αναιτιατικές και αποθετικές δομές φαίνονται περισσότερο προβληματικές από τις αλληλοπαθείς και αυτοπαθείς δομές. Μάλιστα το παραπάνω μοτίβο επιδόσεων παρουσιάζεται κοιτώντας ατομικά το κάθε παιδί (εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις). Ίσως να ισχυριστούμε ότι υπάρχει και μία αναλογική σχέση των αποτελεσμάτων των παιδιών προς τους ενήλικες (π.χ. η χαμηλότερη επίδοση των ενηλίκων βρίσκεται στα μαρκαρισμένα αναιτιατικά), εάν και, όπως αναφέραμε ήδη στην ενότητα «Υποθέσεις για τα αποτελέσματα της έρευνας», θεωρούμε ότι οι λόγοι που καθόρισαν την επίδοση ενηλίκων και παιδιών είναι διαφορετικοί μεταξύ τους. Γενικά φαίνεται ότι η ομάδα LMTD τα πήγε καλύτερα από τα παιδιά με ΕΓΔ σε όλες τις συνθήκες πέρα από τα αμαρκάριστα αναιτιατικά. Πάντως οι διαφορές στις επιδόσεις ανάμεσα στις ομάδες των παιδιών είναι πολύ μικρές. Η στατιστική ανάλυση, η οποία ακολουθεί (Πίνακας 5, 6), θα επιβεβαιώσει όσα είπαμε.

Πίνακας 5: Παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του «Between Groups One Way Anova» για τη σύγκριση των πληθυσμών στις συνθήκες. Περιλαμβάνονται: «Mean Difference-MD» και "Partial Eta Squared - η_p^2 » (effect size). Στην «post hoc» ανάλυση δίνονται μόνο στατιστικά σημαντικές (ή κοντά στη στατιστική σημαντικότητα) σχέσεις ($p < 0,05$).

Σύγκριση ομάδων στις δομές (One Way Anova)	
Ενεργητικά	$F(2, 99) = 29,91, p < 0,001, \eta_p^2 = 0,377$
Αποθετικά	$F(2, 99) = 204,07, p < 0,001, \eta_p^2 = 0,805$
Μαρκ. Αναιτιατικά	$F(2, 99) = 41,089, p < 0,001, \eta_p^2 = 0,454$
Αλληλοπαθή	$F(2, 99) = 30,105, p < 0,001, \eta_p^2 = 0,378$
Αυτοπαθή	$F(2, 99) = 34,473, p < 0,001, \eta_p^2 = 0,411$
Αμαρκ. Αναιτιατικά	$F(2, 99) = 7,955, p = 0,001, \eta_p^2 = 0,138$
Ενήλικες vs. ΕΓΔ (post hoc analysis)	

Ενεργητικά	MD = 1,00, p < 0,001
Αποθετικά	MD = 4,93, p < 0,001
Μαρκ. Αναιτιατικά	MD = 5,01, p < 0,001
Αλληλοπαθή	MD = 4,33, p < 0,001
Αυτοπαθή	MD = 4,31, p < 0,001
Ενήλικες vs. LMTD (post hoc analysis)	
Ενεργητικά	MD = 0,83, p < 0,001
Αποθετικά	MD = 4,77, p < 0,001
Μαρκ. Αναιτιατικά	MD = 3,18, p < 0,001
Αλληλοπαθή	MD = 3,00, p < 0,001
Αυτοπαθή	MD = 2.14, p = 0,005
Αμαρκ. Αναιτιατικά	MD = 1,02, p = 0,008
LMTD vs. ΕΓΔ (post hoc analysis)	
Αυτοπαθή	MD = 2,17, p = 0,068 ⁵⁹

Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 5 οι δύο ομάδες παιδιών παρουσιάζουν στατιστικά σημαντικές διαφορές ($p < 0,05$) από την ομάδα ελέγχου (ενήλικες) σε όλες τις συνθήκες. Μόνο τα αμαρκάριστα αναιτιατικά στα παιδιά ΕΓΔ δε διαφέρουν στατιστικά από τους ενήλικες. Εάν κοιτάζουμε όμως το effect size (η_p^2) θα δούμε ότι η ενεργητική και τα αμαρκάριστα αναιτιατικά έχουν το χαμηλότερο effect size, άρα σημαίνει ότι όντως οι διαφορές μεταξύ των ομάδων σε αυτές τις δομές δεν είναι τόσο μεγάλες. Το μεγαλύτερο effect size (η_p^2) έχουν τα μαρκαρισμένα αναιτιατικά και τα αποθετικά, άρα οι μεγαλύτερες διαφορές των παιδιών από την ομάδα ελέγχου εντοπίζονται εκεί. Περιορισμένα προβλήματα φαίνονται και στις συνθήκες των αυτοπαθών και αλληλοπαθών στα παιδιά. Όσον αφορά τη σύγκριση των δύο ομάδων παιδιών μεταξύ τους δεν παρουσιάζονται ιδιαίτερες στατιστικά σημαντικές διαφορές. Αμέσως παρακάτω θα εξετάσουμε τη στατιστική σύγκριση των συνθηκών μέσα στην κάθε ομάδα.

Πίνακας 6: Παρουσιάζονται τα αποτελέσματα από «Between Groups One Way Anova» για τη σύγκριση των συνθηκών εντός των πληθυσμιακών ομάδων. Περιλαμβάνονται: «Mean Difference – MD» και «Partial Eta Squared –

⁵⁹ Η σχέση LMTD vs. ΕΓΔ στα αυτοπαθή δεν είναι στατιστικά σημαντική, ωστόσο, την αναφέρουμε επειδή βρίσκεται στα όρια της στατιστικής σημαντικότητας.

η_p^2) (effect size). Στην «post hoc» ανάλυση δίνονται μόνο στατιστικά σημαντικές (ή κοντά στη στατιστική σημαντικότητα) σχέσεις ($p < 0,05$).

Σύγκριση δομών στις ομάδες (One Way Anova)	
ΕΓΔ	$F(5, 30) = 13,98, p < 0,001, \eta_p^2 = 0,700$
LMTD	$F(5, 30) = 6,27, p < 0,001, \eta_p^2 = 0,525$
Ενήλικες	$F(5, 534) = 35,21, p < 0,001, \eta_p^2 = 0,248$
Ενεργητικά vs. Αποθετικά (post hoc analysis)	
ΕΓΔ	MD = 53,75, $p < 0,001$
LMTD	MD = 53,13, $p = 0,001$
Ενήλικες	MD = 10,67, $p < 0,001$
Ενεργητικά vs. Μαρκαρισμένα Αναιτιατικά (post hoc analysis)	
ΕΓΔ	MD = 62,08, $p = 0,001$
LMTD	MD = 44,79, $p = 0,005$
Ενήλικες	MD = 19,22, $p < 0,001$
Ενεργητικά vs. Αλληλοπαθή (post hoc analysis)	
ΕΓΔ	MD = 48,75, $p = 0,001$
LMTD	MD = 36,46, $p = 0,032$
Ενήλικες	MD = 11,67, $p < 0,001$
Ενεργητικά vs. Αυτοπαθή (post hoc analysis)	
ΕΓΔ	MD = 48,75, $p = 0,001$
LMTD	MD = 28,13, $p = 0,156$ ⁶⁰
Ενήλικες	MD = 11,89, $p < 0,001$
Ενεργητικά vs. Αμαρκάριστα Αναιτιατικά (post hoc analysis)	
Ενήλικες	MD = 4,78, $p = 0,03$
Αμαρκάριστα Αναιτιατικά vs. Αποθετικά (post hoc analysis)	
ΕΓΔ	MD = 50, $p < 0,001$
LMTD	MD = 43,33, $p = 0,007$

⁶⁰ Η σχέση ενεργητικών vs. αυτοπαθών δομών στα LMTD δεν είναι στατιστικά σημαντική, όμως επειδή στα ποσοστά (Πίνακας 2, 4), που παρουσιάσαμε, η διαφορά φαινομενικά είναι μεγάλη περιλαμβάνουμε το στατιστικό αποτέλεσμα το οποίο δεν απέχει πολύ από τα όρια της στατιστικής σημαντικότητας ($p < 0,05$).

Ενήλικες	MD = 5,89, p = 0,003
Αμαρκάριστα Αναιτιατικά vs. Μαρκαρισμένα Αναιτιατικά (post hoc analysis)	
ΕΓΔ	MD = 58,33, p < 0,001
LMTD	MD = 35, p = 0,043
Ενήλικες	MD = 14,44, p < 0,001
Αμαρκάριστα Αναιτιατικά vs. Αλληλοπαθή (post hoc analysis)	
ΕΓΔ	MD = 45, p = 0,002
Ενήλικες	MD = 6,89, p < 0,001
Αμαρκάριστα Αναιτιατικά vs. Αυτοπαθή (post hoc analysis)	
ΕΓΔ	MD = 45, p = 0,002
Ενήλικες	MD = 7,11, p < 0,001
Αποθετικά vs. Μαρκαρισμένα Αναιτιατικά (post hoc analysis)	
Ενήλικες	MD = 8,56, p < 0,001
Αλληλοπαθή vs. Μαρκαρισμένα Αναιτιατικά (post hoc analysis)	
Ενήλικες	MD = 7,56, p < 0,001
Αυτοπαθή vs. Μαρκαρισμένα Αναιτιατικά (post hoc analysis)	
Ενήλικες	MD = 7,33, p < 0,001

Αρχικά η στατιστική σύγκριση των συνθηκών, στο εσωτερικό των ομάδων των συμμετεχόντων, παρουσιάζει στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στην ενεργητική φωνή και στις κατηγορίες Φωνής μη-ενεργητικής μορφολογίας. Τα αλληλοπαθή, αυτοπαθή, αποθετικά και μαρκαρισμένα αναιτιατικά φαίνονται να παρουσιάζουν προβλήματα σε όλους τους πληθυσμούς σε σχέση με την ενεργητική φωνή. Βέβαια το effect size των προβλημάτων στα παιδιά είναι πολύ μεγαλύτερο ($\eta_p^2 > 0,5$) από εκείνο των ενηλίκων ($\eta_p^2 = 248$). Τα LMTD παρουσιάζουν μικρότερο effect size ($\eta_p^2 = 525$) από τα παιδιά με ΕΓΔ ($\eta_p^2 = 0,7$). Τα αμαρκάριστα αναιτιατικά παρουσιάζουν στατιστικά σημαντική διαφορά (στα όρια της στατιστικής σημαντικότητας, p = 0,03) στην επίδοση σε σχέση με την ενεργητική φωνή μόνο στους ενήλικες. Άρα διαφαίνεται και στατιστικά ένα πρόβλημα στις δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας κυρίως στον πληθυσμό των παιδιών.

Τα αμαρκάριστα αναίτιατικά παρουσιάζουν στατιστικά σημαντικές διαφορές στην επίδοση από τα μαρκαρισμένα αναίτιατικά και τα αποθετικά σε όλους τους πληθυσμούς. Άλλωστε τα μαρκαρισμένα αναίτιατικά και τα αποθετικά ήταν οι πιο προβληματικές δομές στους πληθυσμούς των παιδιών. Ακόμη τα αμαρκάριστα αναίτιατικά παρουσιάζουν στατιστικά σημαντικές διαφορές σε σχέση με τα αλληλοπαθή και τα αυτοπαθή κυρίως στα παιδιά με ΕΓΔ και στους ενήλικες.

Οι δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας δεν παρουσιάζουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ τους. Εξάιρεση αποτελούν οι μαρκαρισμένες αναίτιατικές δομές στους ενήλικες οι οποίες παρουσιάζουν στατιστικά σημαντικές διαφορές από τις αποθετικές, αυτοπαθείς και αλληλοπαθείς δομές.

Παραθέτουμε συνοπτικά παρακάτω (Πίνακας 7) την επίδραση των: «DVIQ-κατανόησης σύνταξης μορφολογίας» και «PPVT» στην επίδοση των παιδιών στη βασική δοκιμασία.

Πίνακας 7: Παρουσιάζονται τα αποτελέσματα από «Multiple Linear Regression Model» για τη συσχέτιση (coefficient) των score στα «DVIQ-κατανόηση σύνταξης μορφολογίας» και «PPVT» με τις επιδόσεις των ομάδων παιδιών στις συνθήκες Φωνής. Περιλαμβάνεται: «Adjusted R square- R^2 ». Δίνονται μόνο οι συνθήκες στις οποίες η επίδοση των παιδιών μπορεί να συσχετιστεί με τα δύο test ($p < 0,05$). Για κάθε μία από τις συνθήκες δίνεται το «B value» και «t value» του κάθε ενός από τα δύο test (εάν είναι στατιστικά σημαντικά - $p < 0,05$).

Ενεργητικά	$R^2 = 0,439$, $F(2,9) = 5,302$, $p = 0,030$ DVIQ-κατανόηση: $B=0,372$, $t = 2,279$, $p = 0,049$
Αποθετικά	$R^2 = 0,380$, $F(2, 9) = 4,373$, $p = 0,047$ DVIQ-κατανόηση: $B = 0,296$, $t = 1,619$, $p = 0,140$ ⁶¹
Μαρκαρισμένα Αναίτιατικά	$R^2 = 0,683$, $F(2, 9) = 12,839$, $p = 0,002$ DVIQ-κατανόηση: $B = -0,834$, $t = -3,072$, $p = 0,013$ ⁶² PPVT: $B = 0,291$, $t = 5,004$, $p = 0,001$

Φαίνεται ότι η επίδοση των παιδιών στα ενεργητικά έχει στατιστικά σημαντική σχέση με το σκορ των παιδιών στο «DVIQ-κατανόηση μορφολογίας-σύνταξης» ($p = 0,049$). Οι επιδόσεις των παιδιών στα αποθετικά φαίνονται είναι, ως ένα βαθμό ($R^2 = 0,380$, $p =$

⁶¹ Η επίδραση των DVIQ-κατανόηση και PPVT δεν είναι στατιστικά σημαντική για τα αποθετικά. Αναφέρουμε μόνο το DVIQ-κατανόηση επειδή βρίσκεται κοντά στα όρια της στατιστικής σημαντικότητας.

⁶² Το DVIQ-κατανόηση δε φαίνεται να έπαιξε ρόλο στην επίδοση των παιδιών στα μαρκαρισμένα αναίτιατικά καθώς το «B value» του είναι αρνητικό.

0,047), σχετιζόμενες με την επίδοση των παιδιών στις δύο συμπληρωματικές δοκιμασίες (δηλαδή: *DVIQ-κατανόηση, PPVT*). Μεγαλύτερη συσχέτιση των δύο συμπληρωματικών δοκιμασιών φαίνεται αρχικά να υπάρχει στις επιδόσεις των παιδιών στα μαρκαρισμένα αναιτιατικά ($R^2 = 0,683$). Στην πραγματικότητα όμως η επίδραση των δοκιμασιών στα μαρκαρισμένα αναιτιατικά δεν είναι τόσο μεγάλη καθώς το «B value» του *DVIQ-κατανόησης* είναι αρνητικό (δε θα μπορούσαμε άλλωστε να υποθέσουμε ότι η καλή συντακτική κατανόηση των παιδιών προκαλεί δυσκολίες στις μαρκαρισμένες αναιτιατικές δομές). Η επίδοση των παιδιών στις μαρκαρισμένες αναιτιατικές δομές μπορεί να προβλεφθεί μόνο από το *PPVT*. Στις συνθήκες των αυτοπαθών, αλληλοπαθών και αμαρκάριστων αναιτιατικών η επίδοση των παιδιών δεν μπορεί να προβλεφθεί από τις δύο συμπληρωματικές δοκιμασίες.

Θα εξετάσουμε τώρα την ποιότητα των λαθών που πραγματοποίησαν τα παιδιά (Πίνακας 8, 9). Όπως αναφέραμε στη μεθοδολογία χωρίζουμε τα λάθη σε τρεις κατηγορίες, σημασιολογικά, συντακτικά και καμία απάντηση. Τα συντακτικά χωρίζονται με τη σειρά τους σε γραμματικά (εναλλακτικοί τύποι) και αντιγραμματικά συντακτικά (για περισσότερα βλ. ενότητα «Μεθοδολογίας»).

Πίνακας 8: Ανάλυση λαθών παιδιών με ΕΓΔ.

	Σημασιολογικά	Εναλ. τύποι	Αντιγραμματικά	K/A
Ενεργητική	2	1	1	2
Αποθετικά	14*	14	3	5*
Μαρκ. Αναιτιατικά	5	28	8	0
Αλληλοπαθή	3	12	18	0
Αυτοπαθή	4	16	11	2
Αμαρκ. Αναιτιατικά	4	2	0	0
Σύνολο	32	73	41	9

Πίνακας 9: Ανάλυση λαθών παιδιών LMTD.

	Σημασιολογικά	Εναλ. τύποι	Αντιγραμματικά	K/A
Ενεργητική	2	0	3	0

Αποθετικά	16*	14	0	5*
Μαρκ. Αναιτιατικά	0	28	2	0
Αλληλοπαθή	2	7	13	3
Αυτοπαθή	1	15	3	1
Αμαρκ. Αναιτιατικά	3	6	0	0
Σύνολο	24	70	21	9

Όπως φαίνεται τα περισσότερα λάθη των παιδιών είναι συντακτικά και συγκεκριμένα ανήκουν στην κατηγορία «εναλλακτικοί τύποι». Τα παιδιά γενικά προτίμησαν να παράγουν εναλλακτικές γραμματικές δομές παρά αντιγραμματικές για να αποδώσουν τα νοήματα των συντακτικών δομών. Τα περισσότερα σημασιολογικά λάθη και τα λάθη καμίας απάντησης βρίσκονται στα αποθετικά. Από ό,τι φαίνεται τα λάθη στα αποθετικά προκύπτουν, τουλάχιστον κατά το ήμισυ, από ελλιπές λεξιλόγιο των παιδιών ή αδυναμία κατανόησης των εικόνων της βασικής δοκιμασίας. Η ανάλυση των λαθών προσφέρει μία λύση καθώς αρχικά δεν περιμέναμε χαμηλότερη επίδοση στα αποθετικά από ό,τι στα αυτοπαθή και αλληλοπαθή, λόγω της λεξικοποιημένης φύσης τους (Embick 1998, Kiparsky 2009). Φυσικά ο υποπροσδιορισμός της μη-ενεργητικής μορφολογίας των αποθετικών μπορεί να αιτιολογήσει το υπόλοιπο ποσοστό των λαθών το οποίο είναι συντακτικής φύσης.

6. Συμπεράσματα και προεκτάσεις

Στην παρούσα ενότητα θα σχολιάσουμε τις ερμηνείες και συνέπειες των αποτελεσμάτων μας. Θα εξετάσουμε ποιες από τις υποθέσεις μας επιβεβαιώθηκαν και θα προτείνουμε ορισμένες προεκτάσεις των υποθέσεών μας. Παράλληλα θα δούμε και τις υποθέσεις οι οποίες δεν επιβεβαιώνονται από τα αποτελέσματα μας.

Ξεκινώντας από τα παιδιά θα λέγαμε ότι δεν υπάρχουν μεγάλες διαφορές ανάμεσα στις δύο ομάδες. Η Ειδική Γλωσσική Διαταραχή (ΕΓΔ) δε φαίνεται να δημιουργεί διαφορετικά προβλήματα σε σχέση με εκείνα που εμφανίζονται σε παιδιά τυπικής ανάπτυξης μικρότερης ηλικίας. Άρα η υπόθεση του «Συνεχούς της Γλωσσικής Κατάκτησης» (Leonard 2014) επιβεβαιώθηκε. Τα ελλείμματα της ΕΓΔ πρέπει να

αναζητηθούν στα γραμματικά φαινόμενα που προκαλούν δυσκολίες στην τυπική ανάπτυξη μιας γλώσσας.

Όλες οι ομάδες των παιδιών παρουσιάζουν στατιστικά σημαντική χαμηλότερη επίδοση στις συνθήκες από τους ενήλικες (ομάδα ελέγχου). Φυσικά τα effect sizes (η_p^2) δεν είναι ίδια (Πίνακας 5). Στις δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας τα effect sizes των στατιστικών διαφορών ενηλίκων και παιδιών είναι μεγαλύτερα από τις συνθήκες ενεργητικής μορφολογίας. Εάν συγκρίνουμε τις δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας μεταξύ τους, στα μαρκαρισμένα αναιτιατικά και αποθετικά το effect size είναι πιο μεγάλο από ό,τι στα αυτοπαθή και αλληλοπαθή (Πίνακας 5). Άρα βλέπουμε ότι τα προβλήματα των παιδιών είναι εστιασμένα στις δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας και κυρίως τα αποθετικά και τα μαρκαρισμένα αναιτιατικά.

Στην περίπτωση που οι υποθέσεις της αργής ωρίμανσης των A-αλυσίδων (A-chain Deficit Hypothesis, ACDH) και του Universal Phase Requirement (UPR) ισχύουν, τα παιδιά θα πρέπει να αντιμετωπίζουν πρόβλημα στις αναιτιατικές δομές. Βλέπουμε όμως ότι κάτι τέτοιο δεν επιβεβαιώνεται από τα δεδομένα μας καθώς οι αμαρκάριστες αναιτιατικές δομές δε φαίνονται ιδιαίτερα προβληματικές στα παιδιά. Μάλιστα, σύμφωνα με τον Πίνακα 6, καμία ομάδα παιδιών δεν παρουσίασε στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στα ενεργητικά και στα αμαρκάριστα αναιτιατικά. Άρα οι δύο παραπάνω υποθέσεις δεν επιβεβαιώνονται στην έρευνα μας. Επιβεβαιώνεται όμως η υπόθεση των Zombolou, Varlokosta, Alexiadou και Anagnostopoulou (2010), σύμφωνα με την οποία τα παιδιά σημειώνουν χαμηλότερες επιδόσεις στις μαρκαρισμένες αναιτιατικές δομές από τις αμαρκάριστες λόγω της εγγενούς περιπλοκότητας στις πρώτες από την ύπαρξη της κεφαλής της Φωνής (*Voice*).

Θα προχωρήσουμε στα αυτοπαθή και αλληλοπαθή. Εάν δεχτούμε την υπόθεση *Tsimplici* ότι τα αλληλοπαθή και τα αυτοπαθή έχουν μια ανεργαστική δομή (*Tsimplici* 1989, 2006), τότε τα παιδιά δε θα έπρεπε να αντιμετωπίζουν δυσκολίες στις δομές αυτές, καθώς δεν περιέχουν A-μετακίνηση εσωτερικού ορίσματος. Όμως βρήκαμε στατιστικά σημαντικές δυσκολίες στις αυτοπαθείς και αλληλοπαθείς δομές σε όλες τις ομάδες παιδιών (Πίνακας 5, 6). Αρχικά τα αποτελέσματά μας τείνουν να επιβεβαιώσουν την υπόθεση Zombolou (2004), σύμφωνα με την οποία οι αυτοπαθείς/αλληλοπαθείς δομές

αποτελούν δομές παθητικής. Όμως και μία τέτοια εξήγηση δε θα επαρκούσε, καθώς, ακόμα και εάν οι αυτοπαθείς δομές αναλύονταν συντακτικά ως παθητικές, η επίδοση των παιδιών στις αναιτιατικές δομές ενεργητικής μορφολογίας απέκλεισε το ενδεχόμενο ελλειμμάτων στις Α-αλυσίδες (και κατ' επέκταση στην παθητική φωνή).

Στην προσπάθεια να εξηγήσουμε τα προβλήματα στις αυτοπαθείς/αλληλοπαθείς δομές, θα πρέπει να καταφύγουμε στην *Υπόθεση της Μοναδικότητας* (Armon-Lotem et al. 2016). Ο υποπροσδιορισμός της μη-ενεργητικής μορφολογίας στα Ελληνικά είναι εκείνος στον οποίο οφείλονται κυρίως οι χαμηλές επιδόσεις των παιδιών στα αυτοπαθή και αλληλοπαθή. Οι αποθετικές, αλληλοπαθείς, αυτοπαθείς, αναιτιατικές και παθητικές δομές στην Ελληνική χρησιμοποιούν την ίδια μορφολογία, άρα είναι διαφορούμενες (όχι μοναδικές). Σύμφωνα με την *Υπόθεση της Μοναδικότητας*, όσο λιγότερο μοναδική είναι μία δομή τόσο πιο πολλές δυσκολίες παρουσιάζει στην κατάκτηση.

Η *Υπόθεση της Μοναδικότητας* επιβεβαιώνεται κοιτώντας και τα αναιτιατικά. Τα μαρκαρισμένα αναιτιατικά τα οποία είναι υποπροσδιορισμένα ως προς τη μη-ενεργητική μορφολογία παρουσιάζουν στατιστικά σημαντικά χαμηλότερες επιδόσεις από τα αμαρκάριστα. Επιπλέον τα μαρκαρισμένα αναιτιατικά είναι περισσότερο διαφορούμενα από τις υπόλοιπες δομές μη-ενεργητικής μορφολογίας στο σύνολό τους, λόγω του διαχωρισμού μαρκαρισμένων vs. αμαρκάριστων αναιτιατικών. Όπως αναφέραμε ήδη στις υποθέσεις μας, τα παιδιά χρειάζονται χρόνο να διαχωρίσουν τις δύο υποκατηγορίες αναιτιατικών, έτσι παραλείπουν ή αποφεύγουν τη μαρκαρισμένη μορφολογία στα αναιτιατικά (Babyonyshev et al. 2001, Barriere & Lorch 2006, Fotiadou & Tsimpli 2010, Zombolou et al. 2010). Έτσι μπορεί να εξηγηθεί η χαμηλότερη επίδοση (μη στατιστικά σημαντική, $p > 0,05$) των παιδιών στα μαρκαρισμένα αναιτιατικά σε σχέση με τα αλληλοπαθή και αυτοπαθή.

Όσον αφορά τα αποθετικά, τα αποτελέσματα δείχνουν στατιστικά σημαντικά χαμηλή επίδοση των παιδιών (Πίνακας 5, 6), χαμηλότερη από τα αλληλοπαθή και αυτοπαθή (στα LMTD η επίδοση στα αποθετικά είναι χαμηλότερη και από τα μαρκαρισμένα αναιτιατικά, βλ. Πίνακα 3, 4). Σύμφωνα με την αρχική υπόθεση τα αποθετικά είναι λεξικοποιημένα-ανώμαλα ρήματα (Embick 1998) άρα τα παιδιά θα έπρεπε να μην παρουσιάζουν ιδιαίτερα προβλήματα. Ως ζήτημα του λεξικού και όχι της

σύνταξης, τα μικρά παιδιά μπορούν εύκολα να απομνημονεύσουν τα αποθετικά. Έτσι θα αναμέναμε τουλάχιστον τα αποθετικά να βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο (λόγω του υποπροσδιορισμού της μη-ενεργητικής μορφολογίας) με τα αυτοπαθή ή αλληλοπαθή. Για να εξηγήσουμε τη χαμηλή επίδοση των παιδιών στα αποθετικά θα πρέπει να εξετάσουμε την ανάλυση των λαθών (Πίνακας 8, 9). Είδαμε ότι πάνω από τα μισά λάθη των παιδιών ανήκουν στις κατηγορίες των «σημασιακών» και της «καμίας απάντησης» λαθών. Τα παιδιά αντιμετώπισαν δυσκολία στα αποθετικά είτε λόγω αδυναμίας κατανόησης των εικόνων είτε λόγω ελλιπούς γνώσης λεξιλογίου. Άλλωστε πολλά από τα αποθετικά ρήματα με βιωματική οντότητα για υποκείμενο (όπως: σκέφτομαι, ονειρεύομαι) ήταν δύσκολο να απεικονιστούν με τρόπο που θα μπορούσε να γίνουν κατανοητά εύκολα από παιδιά πολύ μικρής ηλικίας (βλ. παράρτημα εικόνα 5), όσο και εάν ο ερευνητής παρείχε κάποιας μορφής εξήγηση για την εικόνα (Altarriba, Bauer & Benvenuto 1999, Bird, Franklin & Howard 2001).

Άρα συνοψίζοντας για τις ομάδες των παιδιών, θα λέγαμε ότι η Υπόθεση της Μοναδικότητας επιβεβαιώθηκε. Ο μορφολογικός υποπροσδιορισμός των δομών μη-ενεργητικής μορφολογίας στην Ελληνική δημιουργεί προβλήματα στις μαρκαρισμένες αναίτιατικές, αποθετικές, αυτοπαθείς και αλληλοπαθείς δομές κατά την κατάκτηση. Μάλιστα τα μαρκαρισμένα αναίτιατικά είναι περισσότερο διαφορούμενα εξαιτίας του διπλού σχηματισμού των αναίτιατικών δομών (μαρκαρισμένα vs. αμαρκάριστα). Τα αποθετικά ενώ φαίνονται ως προβληματικά, στην πραγματικότητα τα λάθη των παιδιών ήταν σημασιολογικής παρά συντακτικής φύσης. Προτείνουμε περαιτέρω διαγλωσσική έρευνα παρόμοιων δομών με σκοπό να εξεταστεί η επίδραση της Υπόθεσης της Μοναδικότητας και ίσως η επέκτασή της σε υπόλοιπες δομές.

Σχετικά με τους ενήλικες, η επίδοση τους ήταν υψηλή σε όλες τις συνθήκες. Όπως και στα παιδιά, τα ενεργητικά και τα αμαρκάριστα αναίτιατικά παρουσίασαν τις υψηλότερες επιδόσεις (Πίνακας 2). Τα αλληλοπαθή και αυτοπαθή έδειξαν λίγο χαμηλότερη επίδοση από τις δομές ενεργητικής μορφολογίας, πιστεύουμε, λόγω της τάσης των ενηλίκων να ακριβολογούν. Όπως είπαμε η δήλωση της αυτοπάθειας και της αλληλοπάθειας με μη-ενεργητική μορφολογία παρουσιάζουν αμφισημία. Οι αυτοπαθείς δομές είναι αμφίσημες ανάμεσα στην «απλή», «αιτιακή» και «από ατύχημα» ανάγνωση

(βλ. θεωρητικό τμήμα), ενώ οι αλληλοπαθείς είναι αμφίσημες εξαιτίας της παρατακτικής σύνδεσης στη φράση υποκειμένου και του μορφολογικού υποπροσδιορισμού. Για παράδειγμα ο συμμετέχοντας ρωτάται «Τι κάνουν ο λαγός και ο πίθηκος;» (βλ. παράρτημα εικόνα 9), ο συμμετέχοντας τότε καλείται να απαντήσει βάσει της αντίστοιχης εικόνας: «(εν. *Ο πίθηκος και ο λαγός χτενίζονται*)», οι αναγνώσεις όμως αυτής τη απάντησης είναι: α) «*Ο πίθηκος χτενίζει τον εαυτό του και ο λαγός χτενίζει τον εαυτό του.*» (αυτοπάθεια), β) «*Ο πίθηκος και ο λαγός χτενίζουν ο ένας τον άλλο.*» (αλληλοπάθεια).

Τέλος οι ενήλικες σκόραραν χαμηλότερα στα μαρκαρισμένα αναιτιατικά από όλες τις συνθήκες. Όπως αναμέναμε, εφόσον στα μαρκαρισμένα αναιτιατικά υπονοείται ένα συγκεκριμένο «όργανο-αιτία» ως υποκείμενο της αντίστοιχης ενεργητικής δομής (Zombolou 2004), οι ενήλικες ίσως αδυνατούσαν, ορισμένες φορές, να συγκεκριμενοποιήσουν το «όργανο-αιτία» στις εικόνες.

Επίλογος

Στην παρούσα εργασία είχαμε διπλό στόχο. Αφενός να ερευνήσουμε τα τυχόν προβλήματα που παρουσιάζονται στην κατάκτηση δομών μη-ενεργητικής μορφολογίας στην Ελληνική. Αφετέρου να δούμε εάν υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν παιδιά με ΕΓΔ και στα προβλήματα παιδιών τυπικής ανάπτυξης με παρόμοιες γλωσσικές δεξιότητες. Συγκεκριμένα εξετάσαμε δομές αποθετικές, αναιτιατικές, αυτοπαθείς και αλληλοπαθείς σε έξι (6) μονόγλωσσα ελληνόφωνα παιδιά με ΕΓΔ (ηλικίας 4.5-5.4) και έξι (6) γλωσσικά αντίστοιχα παιδιά τυπικής ανάπτυξης (ηλικίας 3,6-4,7). Ως ομάδα ελέγχου χρησιμοποιήσαμε ενενήντα (90) ενήλικες φυσικούς ομιλητές της Ελληνικής.

Βάσει των αποτελεσμάτων προσπαθήσαμε να επιβεβαιώσουμε υποθέσεις για τα ελλείμματα των παιδιών αλλά και για τη συντακτική φύση των δομών προς εξέταση. Καταλήξαμε ότι τα παιδιά με ΕΓΔ, όπως και τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης παρουσιάζουν παρόμοια προβλήματα και, ως εκ τούτου, το «*Συνεχές της Γλωσσικής Κατάκτησης*» (Leonard 2014, Βαρλοκώστα 2015) επιβεβαιώθηκε. Τα γλωσσικά προβλήματα στην ΕΓΔ

μπορούν να αναζητηθούν και στην τυπική ανάπτυξη. Ακόμη, οι μη-ενεργητικής μορφολογίας δομές παρουσιάζονται ελλειμματικές στα παιδιά λόγω του μορφολογικού υποπροσδιορισμού τους. Μάλιστα οι μαρκαρισμένες αναιτιατικές δομές είναι διπλά διαφορούμενες λόγω της σύγκρισής τους με τις αμαρκάριστες αναιτιατικές και παρουσιάζονται ιδιαίτερα προβληματικές στα παιδιά. Η ερμηνεία των δεδομένων επιβεβαιώνει την «Υπόθεση της Μοναδικότητας» (Armon-Lotem et al. 2016), σύμφωνα με την οποία όσο λιγότερο μοναδική είναι μία δομή τόσο πιο δύσκολα κατακτάται.

Βιβλιογραφία

- Altarriba J., Bauer U. M. & C. Benvenuto, 1999. Concreteness, context availability, and imageability ratings and word associations for abstract, concrete, and emotion words. *Behavior Research Methods, Instruments, & Computers*. 31 (4), 578-602.
- Alexiadou, A., E. Anagnostopoulou, & F. Schaefer, 2006. The properties of anticausatives crosslinguistically. In *Phases of Interpretation*. M. Frascarelli (ed.): 187-212. Berlin, Mouton.
- Alexiadou, A., & E. Anagnostopoulou, 2004. Voice morphology in the causative-inchoative alternation: evidence for a non-unified structural analysis of unaccusatives. In *The Unaccusativity Puzzle: Explorations of the Syntax-Lexicon Interface*. A. Alexiadou, E. Anagnostopoulou & M. Everaert (eds.): 115–136. Oxford, Oxford University Press.
- Armon-Lotem, S., E. Haman, K. J. de López, M. Smoczynska, K. Yatsushiro, M. Szczerbinski, A. van Hout, I. Dabašinskienė, A. Gavarró, E. Hobbs, L. Kamandulytė-Merfeldienė, N. Katsos, S. Kunnari, C. Nitsiou, L. S. Olsen, X. Parramon, U. Sauerland, R. Torn-Leesik & H. van der Lely, 2016. A large-scale cross-linguistic investigation of the acquisition of passive. *Language Acquisition* 23(1): 27-56. DOI: 10.1080/10489223.2015.1047095.
- Baker, M., K. Johnson, & I. Roberts, 1989. Passive arguments raised. *Linguistic Inquiry* 20: 219-252.

- Babyonyshev, M., J. B. Ganger, D. Pesetsky & K. Wexler, 2001. The maturation of grammatical principles: Evidence from Russian unaccusatives. *Linguistic Inquiry* 32: 1-44.
- Baldie, B. J. 1976. The acquisition of the passive voice. *Journal of Child Language* 3(3): 331–348. DOI: 10.1017/S0305000900007224.
- Barriere, I. & M. Lorch, 2006. On acquisition of ambiguous Valency-Marking morphemes: Insights from the acquisition of French SE. In *The Acquisition of Syntax in Romance Languages*. V. Torrens & L. Escobar (eds.): 23-50. Amsterdam, John Benjamins Publishing Company.
- Becker, M., Grinstead J. & J. Rothman (eds.), 2013. *Generative Linguistics and Acquisition: Studies in honor of Nina M. Hyams*. Amsterdam, John Benjamins Publishing Company.
- Bird, H., Franklin, S. & D. Howard, 2001. Age of acquisition and imageability ratings for a large set of words, including verbs and function words. *Behavior Research Methods, Instruments, & Computers*. 33 (1), 73-79. DOI: 10.3758/BF03195349.
- Borer, H. 2004. The Grammar Machine. In *The Unaccusativity Puzzle: Explorations of the Syntax-Lexicon Interface*. A. Alexiadou, E. Anagnostopoyloy & M. Everaert (eds.): 288-331. Oxford, Oxford University Press.
- Borer, H., & K. Wexler, 1992. Bi-unique relations and the maturation of grammatical principles. *Natural Language & Linguistic Theory* 10: 147-189.
- Borer, H., & K. Wexler, 1987. The maturation of syntax. In *Parameter Setting*. T. Roeper & E. Williams (eds). Dordrecht, Reidel.
- Chien, Y., & K. Wexler, 1990. Children's knowledge of locality conditions in binding as evidence for the modularity of syntax and pragmatics. *Language Acquisition* 1: 225–295.
- Chomsky, N. 2001. Derivation by Phase. In *Ken Hale: A Life in Language*. M. Kenstowicz (ed.): 1-52. Cambridge, Mass., MIT Press.

- Chomsky, N. 1981. *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht, Foris.
- Chomsky, N. 2000. Minimalist inquiries. In *Step by Step*. R. Martin, D. Michels & J. Uriagereka (eds.): 89-156. Cambridge, Mass., MIT Press.
- Demuth, K., F. Moloji & M. Machobane, 2009. 3-Year-olds' comprehension, production, and generalization of Sesotho passives. *Cognition*. Elsevier B.V., www.elsevier.com/locate/COGNIT.
- Dowty, D. 1979. Word Meaning and Montague Grammar – The Semantics of Verbs and Times in Generative Semantics and in Montague's PTQ. Dordrecht, Reidel.
- Driva, E. & A. Terzi, 2008. Children's passives and the theory of grammar. In *Language Acquisition and Language Development*. A. Gavarró & M. J. Freitas (eds.): 188-198. Newcastle, Cambridge Scholars Press.
- Embick, D. 1998. Voice systems and the syntax/morphology interface. In *MIT working papers in linguistics 32: Papers from the UPenn/MIT Roundtable on Argument Structure and Aspect*: 41–72. MITWPL, Department of Linguistics and Philosophy, MIT, Cambridge, Mass.
- Fotiadou, G. & I. M. Tsimpli, 2010. The acquisition of transitivity alternations in Greek: Does frequency count?. *Lingua*. Elsevier B.V., www.elsevier.com/locate/lingua.
- Fox, D., J. Grodzinsky & S. Crain, 1995. An experimental study of children's passive. *MIT Working Papers in Linguistics* 26: 249-264.
- Fox, D. & Y. Grodzinsky, 1998. Children's passive: a view from the by-phrase. *Linguistic Inquiry* 29: 311-332.
- Holton, D., P. Mackridge, I. Philippaki-Warbuton & V. Spyropoulos, 2012. *Greek: A Comprehensive Grammar. 2nd revised edition*. London, Routledge.
- Jaeggli, O. 1986. Passive. *Linguistic Inquiry* 17: 587–622.
- Joseph, B. and I. Philippaki-Warbuton, 1987. *Modern Greek*. I. Croom Helm Descriptive Grammars Series.

- Kamp, H. & A. Rossdeutscher, 1994. Remarks on lexical structure and DRS construction. *Theoretical Linguistics* 20 (1): 97–164.
- Kiparsky, P. 2009. Verbal Co-Compounds and Subcompounds in Greek. *MIT Working Papers in Linguistics* 57. C. Halpert, J. Hartman & D. Hill (eds.): 187-196. Department of Linguistics, Massachusetts Institute of Technology.
- Leary, M. R. 2001. *Introduction to Behavioral Research Methods, 3rd Edition*. Needham Heights, Allyn & Bacon, a Pearson Education Company.
- Lely, Heather K. J van der. & H. Dewart, 1986. Sentence comprehension strategies in specifically language impaired children. *International Journal of Language & Communication Disorders* 21(3): 291–306.
- Lely, Heather. K. J. van der. & S. Pinker, 2014. *The biological basis of language: insight from developmental grammatical impairments*. Harvard University, Cell Press.
- Leonard, L. B. 2014. Specific Language Impairment Across Languages. *Child Development Perspectives* 8(1): 1-5. Purdue University, The Society for Research in Child Development.
- Manzini, M. R., & A. Roussou, 2000. A minimalist theory of A-movement and control. *Lingua* 110: 409-447.
- Marinis, T. 2011. On the nature and cause of Specific Language Impairment: a view from sentence processing and infant research. *Lingua*. University of Reading.
- Matthew, W. 2015. *Passing the Tipping Point: De Novo Mutations and the Emerging Biology of Autism Spectrum Disorders. Ribicoff Lecture*. University of California.
- Reinhart, T. 2002. The theta-system. An Overview. In *Theoretical Linguistics* 28. W. Sternefeld (ed.): 229-290. Berlin, Mouton.
- Terzi, A. 2005. Comparative Syntax and Language Disorders. In *the Oxford Handbook of Comparative Syntax*. G. Cinque & R. Kayne (eds.): 110-137. Oxford University Press.

- Terzi, A. & K. Wexler, 2002. A-Chains and S-Homophones in children's Grammar: Evidence from Greek Passives. *In Proceedings of NELS 32*: 519-537.
- Tsimpli, I. M. 1989. On the properties of the passive affix in Modern Greek. *UCL Working Papers in Linguistics 1*: 235-260.
- Tsimpli, I. M. 2006. The acquisition of voice and transitivity alterations in Greek as native and second language. In *Paths of Development in L1 and L2 acquisition: In Honor of Bonnie D. Schwartz. Language Acquisition and Language Disorders*, vol. 39. S. Unsworth, T. Parody, A. Sorace, & M. Young-Scholten (eds.): 15–55. John Benjamins Publishing Company.
- Varlokosta, S. & M. Nerantzini, 2015. The acquisition of past tense by Greek-speaking children with Specific Language Impairment: The role of phonological saliency, regularity, and frequency. University of Athens.
- Vendler, Z. 1967. Verbs and Times. Ders. *Linguistics in Philosophy*: 97-121. Ithaca. New York, Cornell Univ. Press.
- Wexler, K. 2004. Theory of Phasal Development. *MIT Working Papers in Linguistics 48*: 159-209.
- Zombolou, K., S. Varlokosta, A. Alexiadou and E. Anagnostopoulou, 2010. Acquiring Anticausatives versus Passives in Greek. In *Proceedings of the 34th annual Boston University Conference on Language Development 2009 Vol. 2*: 515-524. Somerville, MA: Cascadilla Press.
- Zombolou, K. 2004. *Verbal alternations in Greek: a semantic analysis*. Ph.D. Dissertation. Department of Linguistics, University of Reading.
- Βαρλοκώστα, Σ. 2015. Ψυχολinguιστικά ευρήματα για τους κλινικούς δείκτες πρώιμης διάγνωσης στην Ειδική Γλωσσική Διαταραχή. *Ημερίδα: Γλωσσικές διαταραχές στα παιδιά και τους εφήβους: θέματα οριοθέτησης, αξιολόγησης και παρέμβασης*. ΕΚΠΑ & University of Roehampton.

Θεοφανοπούλου-Κοντού, Δ. 1982. Τα μέσα ρήματα της Νέας Ελληνικής: μερικές προκαταρκτικές παρατηρήσεις στο σύστημα διαθέσεων. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*: 51-78. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Ιορδανίδου, Α. 1999. 1991. *Τα ρήματα της Νέας Ελληνικής*. Αθήνα, Πατάκης.

Οικονόμου, Α. & Σ. Βαρλοκώστα, 2011. Η Ειδική Γλωσσική Διαταραχή. Στο *η νευροψυχολογία των μαθησιακών διαταραχών*. Μ. Κοσμίδου & Μ. Κωνσταντίνου (επιμ.): 113-148. Αθήνα, Επιστημονικές Εκδόσεις Παρισιάνου.

Σταματάκος, Ι. 1971. 1952. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα.

Τριανταφυλλίδης, Μ. 1991.1976. 1941. *Νεοελληνική γραμματική της δημοτικής*. Αθήνα, Εκδόσεις του ΟΕΣΒ.

Παράρτημα

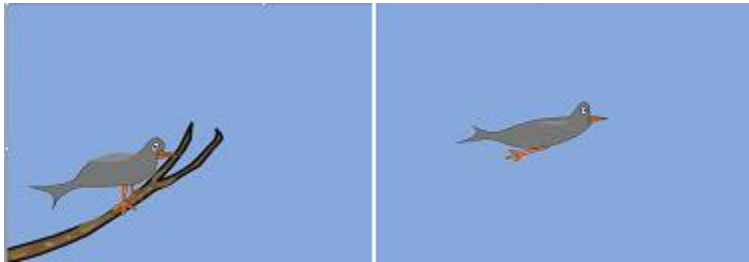
Στο παράρτημα που ακολουθεί παρουσιάζουμε δειγματοληπτικά εικόνες από τη βασική δοκιμασία με σκοπό να διαφωτίσουμε καλύτερα σχετικά με τη δομή της εξέτασης. Επειδή στη βασική δοκιμασία οι εικόνες περιείχαν κίνηση, παραθέτουμε δύο στιγμιότυπα από την κάθε εικόνα κατά την εξέλιξη της δράσης της. Οι εικόνες χωρίζονται στις: α) εισαγωγικές εικόνες (που βρίσκονται στην αρχή της δοκιμασίας), β) εικόνες για τη συνθήκη της ενεργητικής φωνής, γ) εικόνες για τη συνθήκη των αποθετικών, δ) εικόνες για τη συνθήκη των μαρκαρισμένων αναιτιατικών, ε) εικόνες για τη συνθήκη των αλληλοπαθών, στ) εικόνες για τη συνθήκη των αυτοπαθών και ζ) εικόνες για τη συνθήκη των αμαρκάριστων αναιτιατικών.

α) Δείγματα εισαγωγικών εικόνων:

Τα πρόσωπα της ιστορίας μας...

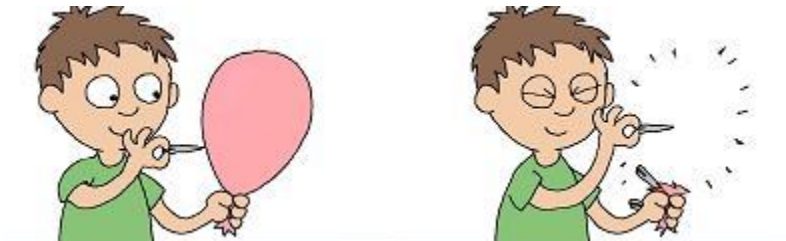

Εικόνα 1: Η εικόνα παρουσιάζονταν στην αρχή της βασικής δοκιμασίας με σκοπό να γνωριστεί ο συμμετέχοντας με τα πρόσωπα των εικόνων που θα ακολουθούσαν. Η συγκεκριμένη εικόνα δεν περιείχε κίνηση.

Εικόνα 2: Η εικόνα παρουσιάζονταν πριν την έναρξη της βασικής δοκιμασίας. Ανήκει στις δοκιμαστικές εικόνες προετοιμασίας. Ο συμμετέχοντα έβλεπε αρχικά ένα πουλί να στέκεται σε ένα κλαδί. Έπειτα το πουλί αρχίζει να κουνάει τα φτερά του και να πετάει. Ο συμμετέχοντας ρωτούσαν: «Τί κάνει το πουλί;». Η αναμενόμενη απάντηση ήταν: «Πετάει.».

β) Δείγματα εικόνων για τη συνθήκη της ενεργητικής φωνής:

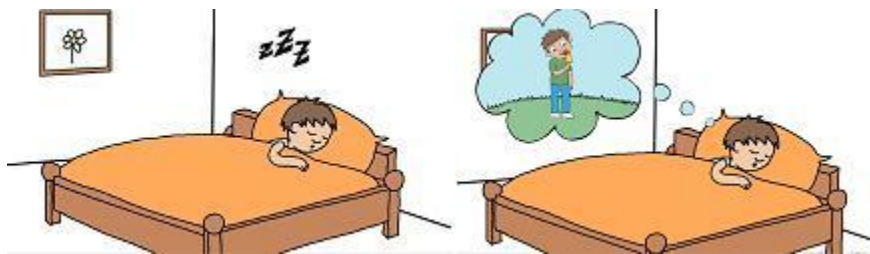

Εικόνα 3: Ο συμμετέχοντας έβλεπε το Δημητράκη να τρυπάει ένα μπαλόνι με βελόνες μέχρι που το μπαλόνι σκάει. Ο συμμετέχοντας ρωτούταν: «Τί κάνει ο Δημητράκης στο μπαλόνι;». Οι αναμενόμενες απαντήσεις ήταν «Το τρυπάει. / Το σπάει.».

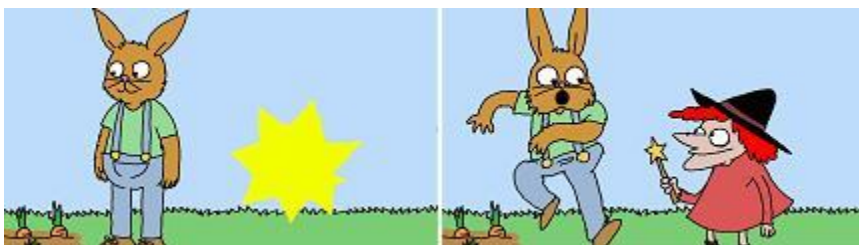

Εικόνα 4: Ο συμμετέχοντας έβλεπε το μπαμπά του Δημητράκη να πετάει χαρτιά στη φωτιά και αυτά να καίγονται. Ο συμμετέχοντας ρωτούταν: «Τί κάνει ο μπαμπάς του Δημητράκη;». Η αναμενόμενη απάντηση ήταν: «Καίει χαρτιά.».

γ) Δείγματα εικόνων για τη συνθήκη των αποθετικών:

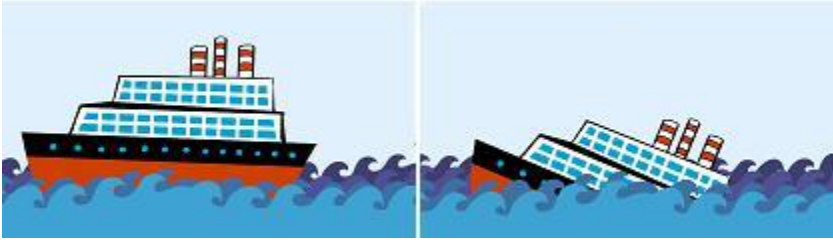

Εικόνα 5: Ο συμμετέχοντας έβλεπε το Δημητράκη να κοιμάται ξαπλωμένος στο κρεβάτι και να ροχαλίζει. Αρχίζουν να βγαίνουν μικρά συννεφάκια από το κεφάλι του Δημητράκη. Τα συννεφάκια καταλήγουν σε ένα μεγάλο σύννεφο μέσα στο οποίο φαίνεται ο Δημητράκης ξύπνιος να τρώει παγωτό. Τα συννεφάκια δηλώνουν το όνειρο/σκέψη του Δημητράκη, η σύμβαση είναι εκπνευσμένη από σκίτσα σε κόμικς. Ο συμμετέχοντας ρωτούταν: «Τί κάνει ο Δημητράκης;». Η αναμενόμενη απάντηση ήταν: «Ονειρεύεται (ότι τρώει παγωτό).».

Εικόνα 6: Ο συμμετέχοντας έβλεπε το λαγό να κοιτάει έναν κήπο με καρότα. Ξαφνικά εμφανίζεται μια μάγισσα, ο λαγός, αφού τη βλέπει, πετάγεται στον αέρα από φόβο, έπειτα πέφτει κάτω και καλύπτεται με τα χέρια του. Ο συμμετέχοντας ρωτούταν: «Τί έπαθε ο λαγός όταν είδε τη μάγισσα;». Η αναμενόμενη απάντηση ήταν: «Φοβήθηκε.».

δ) Δείγματα εικόνων για τη συνθήκη των μαρκαρισμένων αναιτιατικών:

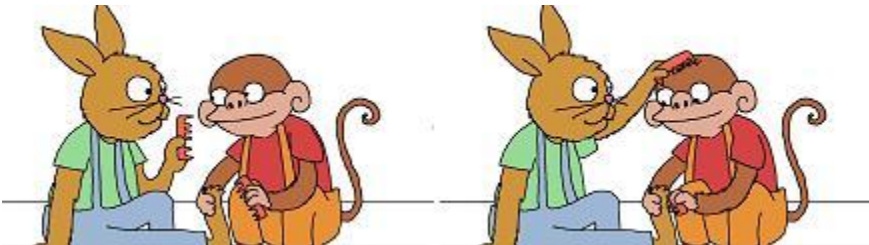

Εικόνα 7: Ο συμμετέχοντας βλέπει ένα καράβι να πλέει σε ένα υδάτινο σώμα. Ξαφνικά το καράβι σταματάει να κινείται μπροστά, παίρνει διαφορετική κλίση και αρχίζει να βυθίζεται μέσα στο νερό μέχρι που εξαφανίζεται. Ο συμμετέχοντας ρωτούσαν: «*Τί έπαθε το πλοίο;*». Η αναμενόμενη απάντηση ήταν: «*Βυθίστηκε.*».

Εικόνα 8: Ο συμμετέχοντας βλέπει το Δημητράκη να κόβει ένα αγγούρι με ένα μαχαίρι. Κάποια στιγμή, καθώς Ο Δημητράκης προχωράει την κοπή, το μαχαίρι βρίσκει το δάχτυλο του Δημητράκη το οποίο γίνεται κόκκινο. Ο Δημητράκης φέρνει σαστισμένος το χέρι του κοντά στο πρόσωπό του και το κοιτάει, η εικόνα εστιάζει στη στιγμή. Ο συμμετέχοντας ρωτούσαν: «*Τί έπαθε ο Δημητράκης;*». Η αναμενόμενη απάντηση ήταν: «*Κόπηκε (με το μαχαίρι).*».

ε) Δείγματα εικόνων για τη συνθήκη των αλληλοπαθών:

Εικόνα 9: Ο συμμετέχοντας βλέπει το λαγό να χτενίζει με μία χτένα το κεφάλι του πίθηκου, ενώ ο πίθηκος χτενίζει ταυτόχρονα με μία χτένα το πόδι του λαγού. Ο συμμετέχοντας ρωτούσαν: «*Τί κάνουν ο λαγός και ο πίθηκος;*». Η αναμενόμενη απάντηση ήταν: «*Χτενίζονται.*».

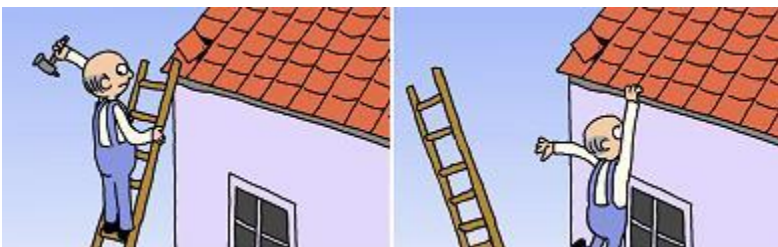

Εικόνα 10: Ο συμμετέχοντας έβλεπε τον πίθηκο να χαστουκίζει το λαγό και το λαγό να δίνει μπουνιές στο σαγόνι του πιθήκου. Η έκφραση και των δύο έδειχνε θυμό. Ο συμμετέχοντας ρωτούταν: «Τί κάνουν ο λαγός και ο πίθηκος;». Η αναμενόμενη απάντηση ήταν: «Χτυπιούνται.».

στ) Δείγματα εικόνων για τη συνθήκη των αυτοπαθών:

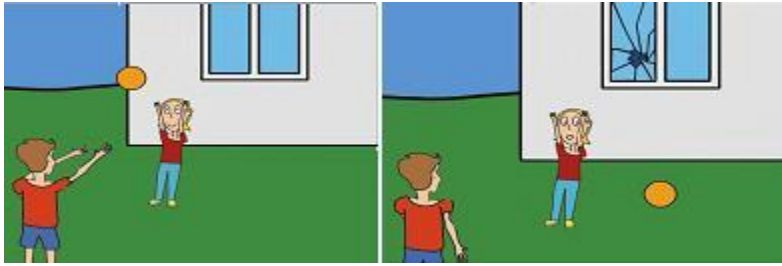

Εικόνα 11: Ο συμμετέχοντας έβλεπε το Δημητράκη να στέκεται μπροστά σε έναν νεροχύτη τουαλέτας κρατώντας το αρκουδάκι του και να χτενίζει τα μαλλιά του με μία χτένα. Ο συμμετέχοντας ρωτούταν: «Τί κάνει ο Δημητράκης;». Η αναμενόμενη απάντηση ήταν: «Χτενίζεται.».

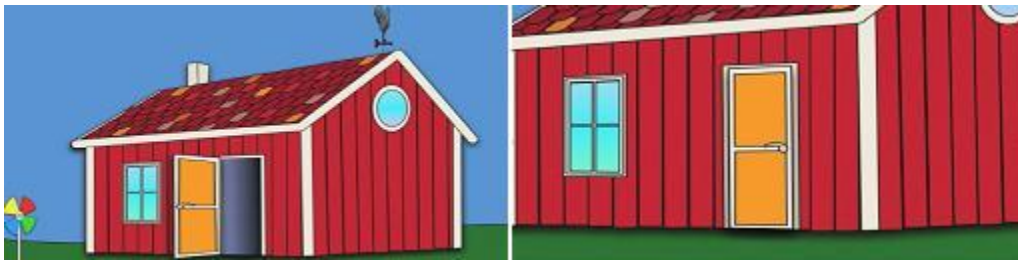

Εικόνα 12: Ο συμμετέχοντας έβλεπε τον παππού του Δημητράκη ανεβασμένο σε μία σκάλα να καρφώνει κεραμίδια στη στέγη του σπιτιού. Ξαφνικά η σκάλα αρχίζει να πέφτει, ο παππούς ρίχνει το σφυρί που κρατούσε, πηδάει προς την κατεύθυνση του σπιτιού και πιάνεται από έναν σωλήνα υδρορροής όπου μένει κρεμασμένος. Ο συμμετέχοντας ρωτούταν: «Τί έκανε ο παππούς του Δημητράκη αφού έπεσε η σκάλα;». Η αναμενόμενη απάντηση ήταν: «Κρατήθηκε (από τη στέγη).».

ζ) Δείγματα εικόνων για τη συνθήκη των αμαρκάριστων αναιτιατικών:

Figure 13: Ο συμμετέχοντας έβλεπε τον Δημητράκη και την Ελενίτσα να παίζουν με τη μπάλα ρίχνοντάς την ο ένας στον άλλο. Κάποια στιγμή ο Δημητράκης δεν υπολόγισε σωστά το ύψος της μπαλιάς, η μπάλα πέρασε πάνω από την Ελενίτσα και έσπασε το παράθυρο. Η μπάλα μετά πέφτει κάτω και τα παιδιά την κοιτάνε σαστισμένα. Η εικόνα εστιάζει στο σασμένο παράθυρο βγάζοντας τα παιδιά από το πλαίσιο της. Ο συμμετέχοντας ρωτούσαν: «*Τί έπαθε το παράθυρο;*». Η αναμενόμενη απάντηση ήταν: «*Έσπασε.*».

Εικόνα 14: Ο συμμετέχοντας έβλεπε ένα αγροτόσπιτο με ανοικτή τη μπροστινή πόρτα του. Στην εικόνα υπήρχε ένας μικρός ανεμόμυλος μπροστά από το σπίτι ο οποίος γύριζε γρήγορα από τον αέρα, ενώ στη σκεπή του σπιτιού υπήρχε ένας ανεμοδείκτης σε σχήμα κόκορα ο οποίος κινούταν δείχνοντας την κατεύθυνση του ανέμου. Η εικόνα εστίαζε στην πόρτα η οποία είχε ξεκινήσει να τρίζει και μετά έκλεισε απότομα. Ο συμμετέχοντας ρωτούσαν: «*Τί έπαθε η πόρτα;*». Η αναμενόμενη απάντηση ήταν: «*Έκλεισε (από τον αέρα).*».